

مجموعه یادداشت‌های سیاست‌گذاری اقتصاد و توسعه کشاورزی و روستایی در سال ۱۴۰۳

تهیه‌کننده: فاطمه سخی

**تاریخ انتشار:
بهار ۱۴۰۴**

باسمه تعالی

مجموعه یادداشت‌های سیاست‌گذاری اقتصاد و توسعه کشاورزی و روستایی در سال ۱۴۰۳

تهیه‌کننده: فاطمه سخی

فهرست برگه

مجموعه یادداشت‌های سیاست‌گذاری اقتصاد و توسعه کشاورزی و روستایی در سال ۱۴۰۳ / تهیه‌کننده: فاطمه سخی / تهران: وزارت جهاد کشاورزی، مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی، ۱۴۰۴.
۸۵ ص: جدول، نمودار (رنگی)
نمایه‌ها:
نشر و انتشار / یادداشت‌های سیاست‌گذاری / مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی / وزارت جهاد کشاورزی.

مشخصات:

عنوان: مجموعه یادداشت‌های سیاست‌گذاری اقتصاد و توسعه کشاورزی و روستایی در سال ۱۴۰۳

تهیه‌کننده: فاطمه سخی

گروه پژوهشی ذی‌ربط مؤسسه: معاونت پژوهشی

کارشناس هماهنگی نشر: سحر اسکندری

کد فروست: ۱۹-۱۴۰۴-PR

ناشر: مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی

نشانی: تهران - بلوار کریمخان زند - انتهای خیابان شهید عضدی (آبان) جنوبی - خیابان رودسر - پلاک ۵

تلفن: ۴۲۹۱۶۰۰۰

نمابر: ۸۸۸۹۶۶۶۰

نظرات مطرح شده در این اثر، لزوماً بیانگر نظرات رسمی این مؤسسه پژوهشی و وزارت جهاد کشاورزی نمی باشد.

این مؤسسه پژوهشی با کمال سپاس، پذیرای کلیه نظرات، پیشنهادات و انتقادات می باشد.

E-mail: aperi@agri-peri.ac.ir

ECE: ece.aperi@agri-peri.ac.ir

<https://www.agri-peri.ac.ir>

فهرست مطالب

۱.....	ترویج زنجیره‌های ارزش پایدار و فراگیر برای میوه‌ها و سبزیجات.....
۵.....	روند سیاست جهانی غذا طی سال‌های ۲۰۲۳-۲۰۱۹.....
۱۰.....	تحلیل رشد ارزش افزوده‌ی بخش کشاورزی ایران در ۹ ماهه‌ی نخست سال ۱۴۰۲.....
۱۴.....	ارائه تصویری از تجارت بخش کشاورزی با کشورهای اوراسیا.....
۲۰.....	بهبود نرخ رشد ارزش افزوده‌ی بخش کشاورزی ایران در ۳ ماهه‌ی نخست سال ۱۴۰۳.....
۲۴.....	تحلیلی بر بازار جهانی زعفران.....
۳۰.....	تحلیل تورم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در آبان ماه ۱۴۰۳.....
۳۶.....	مثبت شدن نرخ رشد ارزش افزوده‌ی بخش کشاورزی ایران در ۶ ماهه‌ی نخست سال ۱۴۰۳.....
۴۰.....	تحلیل تورم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در آذر ماه ۱۴۰۳.....
۴۶.....	زنجیره ارزش خرما در کشورهای عربی.....
۴۹.....	بررسی وضعیت تولید، صادرات و واردات پشم در ایران.....
۵۵.....	تحلیل تورم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در دی‌ماه ۱۴۰۳.....
۶۱.....	وضعیت جهان در دستیابی به هدف «محو گرسنگی» در سال ۲۰۲۴.....
۶۷.....	وضعیت جهان در دستیابی به هدف «ریشه‌کنی فقر» در سال ۲۰۲۴.....
۷۴.....	تحلیل تورم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در بهمن‌ماه ۱۴۰۳.....

یادداشت سیاست‌گذاری اقتصاد و توسعه کشاورزی و روستایی

سال ۵ / شماره ۶۳ / ۱۴۰۳

۱۴۰۳/۰۲/۰۴

مطالب این شماره

۱. ترویج زنجیره‌های ارزش پایدار و فراگیر برای
میوه‌ها و سبزیجات..... ۲

ترجمه: مریم اردستانی

کد: (۹۴)-۴-۱۴۰۳۰۲۰۴-PN

مقدمه

تداوم سوءتغذیه و افزایش سطوح اضافه‌وزن و چاقی در سراسر جهان (با هزینه‌های اجتماعی مرتبط با آنها) نیازمند تغییر سیستم‌های غذایی به سمت رژیم‌های غذایی سالم است. میوه‌ها و سبزیجات اجزای کلیدی یک رژیم غذایی سالم هستند. با این حال، مصرف آنها بسیار کمتر از حداقل سطوح توصیه شده توسط سازمان بهداشت جهانی (WHO) است. این مصرف اندک به ویژه در کشورهای با درآمد کم و متوسط و در میان گروه‌های اجتماعی-اقتصادی کم‌درآمد در همه کشورها مشهود است.

این نوشتار با رویکرد زنجیره ارزش به تجزیه و تحلیل عواملی می‌پردازد که بر فراهمی و مقرون به صرفگی میوه‌ها و سبزیجات اثر می‌گذارد و توصیه‌های سیاستی بر مبنای دیدگاه‌های برگرفته از شیوه‌های خوب و تجارب زنجیره‌های ارزش داخلی و صادرات محور را ارائه می‌نماید.

تجزیه و تحلیل

تنها ۵ درصد از کل سبزیجات تولید شده در سراسر جهان و ۹ درصد میوه‌ها در سطح بین‌المللی مبادله می‌شوند. از این رو بیشتر میوه‌ها و سبزیجاتی که برای تامین سطوح مصرف توصیه‌ای مورد نیاز هستند باید از داخل تامین شوند. تجزیه و تحلیل روندهای فراهمی خالص محصولات تازه طی ۵۰ سال گذشته نشان می‌دهد که سطوح تولید فعلی (به جز در برخی کشورهای خاص) الزامات مصرف توصیه‌شده را برآورده نمی‌سازند. بهره‌وری پایین، ضایعات و تلفات، مدیریت ضعیف پس از برداشت، زیرساخت‌های لجستیکی و بازاریابی ناکافی و تغییر اقلیم از جمله عواملی هستند که مانع توسعه پتانسیل بخش باغبانی می‌شوند. در همین حال، مصرف‌کنندگان کم‌درآمد در سراسر جهان با چالش‌های مربوط به مقرون به صرفگی میوه‌ها و سبزیجات مواجه هستند. قیمت محصولات تازه نسبتاً بالا بوده و معمولاً محیط‌های غذایی مساعدی برای مصرف میوه‌ها و سبزیجات توسط مصرف‌کنندگان ضعیف وجود ندارد. در عین حال، شهرنشینی سریع و ظهور طبقه متوسط با درآمدهای قابل تصرف رو به رشد در کشورهای کم‌درآمد و متوسط (درآمد)، تقاضا برای غذاهای سالم را افزایش می‌دهد؛ لذا فرصتی برای توسعه پایدار بخش میوه و سبزیجات فراهم می‌کند. سیاست‌های باز شکل دهی زنجیره‌های ارزش باید با هدف بهبود کارایی و در عین حال تضمین فراگیری بازیگران ضعیف و آسیب‌پذیر (از جمله مصرف‌کنندگان) در زنجیره و نیز پایداری زیست‌محیطی تولید باشد.

نمونه‌هایی از توسعه موفقیت‌آمیز زنجیره‌های ارزش صادرات محور در کشورهای نظیر شیلی و کنیا، درس‌های جالبی را برای توسعه سیستم‌های عرضه بین‌المللی و داخلی فراهم می‌آورد. در اولین گام دولت این کشورها بخش باغبانی را در اولویت قرار داده و فعالانه از آن حمایت کردند. در این راستا، چارچوب‌های نهادی را برای تقویت همکاری‌های عمومی و خصوصی ایجاد کردند، بودجه برای سرمایه‌گذاری (در زمینه ارتقاء بنادر، شبکه راه‌ها یا آزمایشگاه‌ها) تخصیص دادند، از تحقیق در زمینه فناوری یا شیوه‌های نوآورانه پس از برداشت (مانند بسته‌بندی یا ذخیره‌سازی سرد) حمایت کردند و کسب مهارت و شایستگی بالای تولیدکنندگان، کارگران و مدیران را عهده‌دار شدند. در شیلی، این حمایت‌ها به صنعت میوه و سبزیجات اجازه داد تا بر اساس سه استراتژی اصلی ارتقاء یابد: درک نیازهای بازار (با توجه به اینکه زنجیره ارزش خریدار محور است)، سرمایه‌گذاری در فناوری‌های مرتبط با افزایش ماندگاری محصولات تازه و توسعه خدمات حمایتی (مانند ارائه فناوری بسته‌بندی یا زنجیره سرد). بخش محصولات تازه شیلی تا سال ۲۰۱۰ بیش از ۴۵۰ هزار نفر را در تولید، بسته‌بندی و فرآوری استخدام نمود که معادل ۵ درصد از کل نیروی کار این کشور محسوب می‌شد.

کشورهای در حال توسعه که در تلاش برای ارتقاء صنعت باغبانی خود هستند، با چالش‌های بزرگی مواجهند؛ از جمله ناکافی بودن زیرساخت‌های لجستیکی (مانند جاده‌ها) برای بازاریابی کارآمد محصولات فاسد شدنی، فقدان سیستم‌های نظارتی برای ایمنی و کیفیت مواد غذایی و عدم وجود برنامه‌های آموزشی ثابت برای بهبود مهارت‌ها و شایستگی‌های نیروی کار. در بسیاری از کشورهای در حال توسعه، بازارهای عمده‌فروشی اصلی‌ترین مراکز خرده‌فروشی میوه و سبزیجات هستند؛ لذا اگر بتوان با مسائل سازمانی و حاکمیتی مقابله کرد، این بازارها می‌توانند به عنوان ابزار تحول عمل کنند. آن‌ها می‌توانند در سیستم‌های لجستیک نقش داشته باشند، مرکز اطلاعات تولید، منشاء محصول تولیدی و قیمت‌ها برای تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان باشند و محصولاتی را که با استفاده از روش‌های تولید ارگانیک یا آگرواکولوژیک پرورش می‌یابند، تبلیغ کنند.

شواهد نشان می‌دهد که زنجیره‌های ارزش کوتاه که میوه‌ها و سبزیجات در آنها برای مثال در بازارهای فضای باز یا بازارهای کشاورزان (فروش مستقیم توسط خود کشاورزان) فروخته می‌شوند، مصرف بیشتر میوه‌ها و سبزیجات را در میان مصرف‌کنندگان تشویق می‌کنند. اگر چنین بازارهایی با کانال‌های نوآورانه بازاریابی (مانند فروش آنلاین) همراه شوند، روابط بین تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان را تقویت کرده و لذا به پیوندهای پایدارتر زنجیره‌های ارزش و رژیم‌های غذایی سالم‌تر کمک می‌کنند. ظرفیت‌ها باید در تمام مراحل زنجیره ارزش تقویت شوند: ظرفیت شیوه‌های خوب کشاورزی و مدیریت پایدار منابع در مرحله تولید؛ ظرفیت‌های پکینگ، پکیجینگ^۱ و فرآوری اولیه در مرحله پس از برداشت؛ ظرفیت‌های مرتبط با ایمنی مواد غذایی و کیفیت بازیگران خصوصی و دولتی و مهارت‌های تجاری و مدیریتی در تمامی مراحل. بهبود نرخ سواد، تلاش‌های آموزشی را تسهیل می‌کند.

به طور خلاصه مسیرهای متعددی برای بهره‌گیری از زنجیره‌های ارزش میوه و سبزیجات در جهت رژیم‌های غذایی سالم‌تر، فراگیری اجتماعی و پایداری زیست‌محیطی وجود دارد. در این بین، اشکال مختلف همکاری میان بازیگران بخش‌های خصوصی و دولتی مورد نیاز بوده و تبادلات میان اهداف محتمل است.

مداخلات در برخی حوزه‌های کلیدی بیشترین تاثیر را دارد. این احتمال وجود دارد که ترکیبی از مداخلات برای ایجاد محیط لازم برای سرمایه‌گذاری و نوآوری بازیگران بازار و در نتیجه ایجاد زنجیره‌های ارزش پایدار و فراگیر که غذای سالم را برای مصرف‌کنندگان فراهم می‌کند، مورد نیاز باشد. دو توصیه کلی وجود دارد. اول اینکه سیاست‌های راهبردی بخش باغبانی باید شامل ارائه پشتیبانی‌های فنی باشد. این سیاست‌ها باید دسترسی بازیگران به نهاده‌ها، زیرساخت‌ها و فناوری‌ها را بهبود بخشد. دوم، توسعه مشارکت‌های دولتی-خصوصی برای جلوگیری از مشکلات ناشی از راه‌حل‌های یک‌جانبه که به موجب آن بخش دولتی یا خصوصی بیشتر یا تمام بار را بر دوش می‌کشند، ضروری است. در واقع، شواهد نشان می‌دهد که رویکردهایی که به موجب آن بخش‌های خصوصی و دولتی رهبری را در بازه عملکردهای متفاوت اما مکمل بر عهده می‌گیرند، نتایج بیشتری به همراه دارند. بخش خصوصی باید نیروی محرکه در خلق ارزش باشد (تأمین تقاضا، ایجاد اشتغال، ارزش‌افزایی برای دینفعان و به حداقل رساندن اثرات زیست‌محیطی). بخش دولتی نیز باید مروج و تنظیم‌کننده محیط کارآمد تجاری باشد (از طریق قانون‌گذاری، تأمین زیرساخت‌های عمومی، سیاست‌گذاری و تحقیق و توسعه).

توصیه‌های سیاستی

بر اساس نکات پیش‌گفته، توصیه‌های زیر در جهت ترویج زنجیره‌های ارزش پایدار و فراگیر برای میوه‌ها و سبزیجات پیشنهاد می‌شوند:

- انجام تحقیقات در راستای احیای انواع میوه و سبزیجات بومی، کم استفاده و نادیده گرفته شده به منظور بهبود تغذیه و افزایش تنوع زیستی کشاورزی. تحقیقات می‌تواند در زمینه آمار مربوط به ارزش غذایی گونه‌های کم استفاده/غفلت شده و بهترین شیوه‌ها برای کشت آنها باشد.
- ترویج زنجیره‌های ارزش کوتاه به عنوان یک راهبرد انعطاف‌پذیر برای تولیدکنندگان کوچک‌مقیاس و مصرف‌کنندگان کم‌درآمد در مواجهه با شوک‌های اقلیمی و اقتصادی.
- شکل‌دهی مجدد زنجیره‌های ارزش از طریق اجرای سیاست‌هایی که کارایی را افزایش می‌دهند، مشارکت بازیگران ضعیف و آسیب‌پذیر از جمله مصرف‌کنندگان را در زنجیره ارتقا می‌بخشند و پایداری زیست‌محیطی تولید را تضمین می‌کنند.

^۱ توضیح مترجم: تفاوت packing : packaging و packaging فرآیندی ساده‌تر است که بیشتر با هدف محافظت از طی ذخیره‌سازی و حمل‌ونقل صورت می‌گیرد؛ اما packaging فرآیندی پیچیده‌تر و با مقیاس وسیع‌تر است که عمدتاً در آن اطلاعات فرآورده و برند محصول نیز درج می‌شود و با هدف تجاری‌تر صورت می‌گیرد.

- انجام تحقیقات در خصوص ابعاد جنسیتی تولید باغبانی برای صادرات و بازارهای داخلی (به عنوان مثال در رابطه با حقوق زمین، دسترسی به منابع مالی، توسعه ظرفیت یا شرایط نیروی کار) و تاثیر فراگیری زنان (مشارکت زنان در زنجیره) بر تغذیه خانواده
- تحقیقات در زمینه شکاف میان صدور و اجرای مقررات ایمنی مواد غذایی.
- سیاست‌گذاری در جهت افزایش تقاضا برای میوه‌ها و سبزیجات از طریق راه‌حل‌های دیجیتالی و نوآوری‌های اجتماعی و فنی.
- تحقیقات در زمینه چگونگی ایجاد اشتغال در طول زنجیره.
- توسعه مشارکت‌های دولتی-خصوصی که به موجب آن بخش خصوصی نیروی محرکه خلق ارزش و بخش دولتی مروج و تنظیم‌کننده محیط کارآمد تجاری می‌باشد.

منابع:

Santacoloma, P., Telemans, B., Mattioni, D., Puhac, A., Scarpocchi, C., Taguchi, M. and Tartanac, F. ۲۰۲۱. Promoting sustainable and inclusive value chains for fruits and vegetables – Policy review. Background paper for the FAO/WHO International Workshop on Fruits and Vegetables ۲۰۲۰. Rome, FAO. <https://doi.org/10.4060/cb۷۲۰en>

یادداشت سیاست‌گذاری اقتصاد و توسعه کشاورزی و روستایی

سال ۵ / شماره ۶۴ / ۱۴۰۳

۱۴۰۳/۰۲/۲۳

مطالب این شماره

۲ روند سیاست جهانی غذا طی سال‌های ۲۰۱۹-۲۰۲۳

۲.....

ترجمه و تلخیص: مریم اردستانی، کوهسار خالدي

کد: (۹۵)-۲۲۳-۱۴۰۳-۴-۱ PN

مقدمه

«موسسه‌ی تحقیقات بین‌المللی سیاست غذا»^۱ یکی از مراکز تحقیقاتی «گروه مشورتی بین‌المللی تحقیقات کشاورزی»^۲ است که در سال ۱۹۷۵ تاسیس شده و راهکارهای سیاستی مبتنی بر تحقیقات را برای کاهش پایدار فقر و پایان بخشیدن به گرسنگی و سوء تغذیه ارائه می‌دهد. تحقیقات راهبردی این موسسه تحقیقاتی با هدف تقویت تاب‌آوری در برابر تغییرات مخرب اقلیمی و عرضه‌ی پایدار غذا، ترویج رژیم‌های غذایی سالم و تغذیه برای همگان، ایجاد بازارهای فراگیر و کارآمد، سیستم‌های تجاری و صنایع غذایی کشاورزی، تغییر اقتصاد کشاورزی و روستایی و تقویت موسسات و حکمرانی انجام می‌پذیرد.

موسسه‌ی مذکور در راستای تحقیقات خود، سالانه کتاب «سیاست جهانی غذا» را با تمرکز و تاکید بر موضوعات مهم منتشر می‌کند. در همین راستا، موسسه‌ی پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی از سال ۱۳۹۸ به بعد با توجه به مباحث مهم و اثرگذار این کتاب در حوزه‌ی سیاست غذا و همچنین، ضرورت آگاهی سیاستگذاران و تصمیم‌گیرندگان کلان اقتصاد و بخش کشاورزی در این زمینه، مبادرت به ترجمه و انتشار نسخه‌های ۲۰۱۹ تا ۲۰۲۳ آن کتاب نموده است. محتوای کتاب سیاست جهانی غذا، هر سال به موضوع کلیدی خاصی اختصاص می‌یابد.

تجزیه و تحلیل

سال ۲۰۱۹: ضرورت فوری احیای روستایی به منظور رفع بحران‌های مداوم مناطق روستایی جهان

در دهه‌ی اخیر، توجه سیاسی از مناطق روستایی برداشته شده و تداوم محدودیت فرصت‌های اشتغال روستایی، ضعف دسترسی به منابع پایه و تخریب هر چه بیشتر محیط زیست در بسیاری از کشورهای در حال توسعه منجر به تداوم فقر، گرسنگی و سوء تغذیه شده است. در این راستا، ضروری است که تحول سیستمی برای احیای مناطق روستایی نه تنها در جهت دستیابی به اهداف توسعه‌ی پایدار، بلکه در ابعادی گسترده‌تر در راستای ایجاد مناطق روستایی شاداب و سالم برای زندگی و کار رخ دهد. این موضوعی است که کتاب سال ۲۰۱۹ سیاست جهانی غذا بدان پرداخته است.

تمرکز بر نیازهای مناطق روستایی، یکی از عملی‌ترین راه‌های دستیابی به اهداف توسعه‌ی پایدار بوده و به رفع بسیاری از چالش‌های مداوم و فزاینده کمک خواهد کرد. موسسه‌ی تحقیقات بین‌المللی سیاست غذا با برنامه‌ی توسعه‌ی سازمان ملل متحد همکاری می‌کند تا یک رویکرد نوآورانه‌ی متکی بر همکاری‌های روستایی- شهری را برای توسعه‌ی روستایی معرفی نماید. رشد سرعت شهرنشینی در سراسر جهان و افزایش تقاضای شهری برای مواد غذایی و سایر تولیدات روستایی، فرصت‌های جدیدی را برای مردم روستایی خلق می‌کند. فقدان فرصت‌های شغلی کافی، جدی‌ترین چالش مناطق روستایی است. سیاست‌ها و سرمایه‌گذاری‌ها باید به دنبال ارائه و معرفی مشاغل مناسب در تولید کشاورزی و فعالیت‌های خارج از مزرعه باشد. رشد اشتغال و بهبود قابل توجه زندگی روستاییان، به ارائه‌ی بهتر خدمات پایه از جاده‌ها گرفته تا آب تمیز و آموزش و غیره بستگی دارد. برای مثال، کاهش قیمت انرژی خورشیدی، نوید بزرگی برای توسعه‌ی اقتصاد روستایی است. تخصیص مشوق‌ها برای بازسازی و بهبود محیط‌های روستایی می‌تواند متضمن خدمات ارزشمند اکوسیستم برای هر دو گروه از ساکنان روستایی و شهری بوده و سلامت سیاره‌ی زمین را تضمین نماید. زنان به شرط برقراری عدالت بیشتر در دسترسی به مهارت‌ها، منابع و صدای سیاسی، نقش محوری در تغییر روستاها ایفاء خواهند کرد که این نقش نه تنها در امر رفع گرسنگی و سوء تغذیه، بلکه از طریق مشارکت گسترده‌تر در احیای روستاها خواهد بود. تجربه‌ی اروپا و نیز بینش‌های منطقه‌ای در برنامه‌های احیای روستایی می‌تواند به تلاش‌های مشابه در کشورهای در حال توسعه کمک نماید.

^۱The International Food Policy Research Institute (IFPRI)

^۲Consultative Group on International Agricultural Research (CGIAR)

سال ۲۰۲۰: لزوم ایجاد سیستم‌های غذایی جامع و فراگیر

اگرچه سیستم‌های غذایی به سرعت در حال تکامل هستند تا تقاضای فزاینده و در حال تغییر جهان را برآورده سازند؛ اما نیازهای همگان را برآورده نمی‌سازند. همچنان که سیستم‌های غذایی به لحاظ هوشمندی به اقلیم، سلامت و پایداری، نوین می‌شوند، باید تلاش شود تا خُرده‌مالکان، جوانان، زنان، افراد متأثر از جنگ و سایر فقرا و حاشیه‌نشین‌ها را در برگیرند. کتاب سال ۲۰۲۰ سیاست جهانی غذا موانع و فرصت‌های فراگیری را مورد بررسی قرار داده، نگاهی به طیف فزاینده‌ای از ابزارها و تکنولوژی‌هایی که می‌توانند فراگیری را ارتقاء بخشند، داشته و نقش کلیدی سیاست‌های سیستم غذا در ایجاد سیستم‌های غذایی فراگیر را مورد ملاحظه قرار داده است.

با ایجاد سیستم‌های فراگیر و جامع غذایی هم اطمینان حاصل می‌شود که افراد حاشیه‌نشین و آسیب‌پذیر از منافع و فرصت‌های ایجادشده توسط این سیستم‌های غذایی، بهره‌مند شوند و هم از توسعه‌ی پایدار حمایت به عمل می‌آید. سیستم‌های غذایی جامع می‌توانند به ایجاد فرصت‌های اقتصادی بهتر برای فقرا، کاهش آثار مخرب تغییر اقلیم برای افراد بسیار آسیب‌پذیر و تحریک نوآوری در تولید و مصرف غذاهای سالم کمک نمایند.

در حالی که در بسیاری از کشورها، اکثریت مزارع توسط کشاورزان خُرد کشت می‌شوند؛ لیکن این کشاورزان غالباً به نهاده‌ها، منابع و بازارها برای تولید سودآور دسترسی ندارند. جوانان با مجموعه چالش‌های منحصر به فردی از جمله فقدان فرصت‌های شغلی و دسترسی محدود به منابعی همچون زمین برای تولید کشاورزی یا سرمایه‌ی مالی برای سرمایه‌گذاری‌های غیر کشاورزی، مواجه هستند. اگرچه زنان از طریق تولید و مصرف غذا کمک شایان توجهی به سیستم‌های غذایی می‌کنند؛ اما حجم کار سنگین و قدرت تصمیم‌گیری و کنترل محدود بر منابع، غالباً آن‌ها را نسبت به انتخاب‌های راهبردی زندگی برای خود و خانواده‌هایشان ناتوان می‌سازد. پناهندگان و افراد متأثر از جنگ به کشاورزی وابسته هستند و برای پیوستن به سیستم‌های محلی غذایی در جوامع میزبان خود با چالش‌های اساسی مواجه هستند. جنبه‌های خاص منطقه‌ای و تلاش‌ها به منظور ایجاد سیستم‌های غذایی فراگیرتر، چشم‌اندازی برای سال ۲۰۲۰ در کتاب ارائه داده و روند شاخص‌های کلیدی سیاست غذا، نمایی کلی از سیاست‌ها و سیستم‌های غذایی در سطوح کشوری و منطقه‌ای را نمایان ساخته است.

سال ۲۰۲۱: تغییر سیستم‌های غذایی بعد از کووید-۱۹

سال ۲۰۲۰ به دلیل همه‌گیری کووید-۱۹، سال بحران بود و خسارات و اختلالات وحشتناکی در سراسر جهان تجربه شد که ادامه آن در بسیاری از مناطق محتمل به نظر می‌رسد. افزایش فقر، ناامنی غذایی، سوء تغذیه و بیکاری ناشی از همه‌گیری، اهداف توسعه‌ی پایدار را از دسترس بسیاری از کشورها خارج ساخته و نابرابری‌هایی را در سیستم‌های غذایی نمایان نمود. با این حال درس‌های بسیاری در طول تاریخ از چنین بحران‌هایی آموخته شده است که مهمترین آن‌ها، ضرورت بالای تغییر سیستم‌های غذایی است.

سال ۲۰۲۱، سالی پراهمیت از این حیث و در عین حال امیدوارکننده بود. واکنش‌ها توزیع شد و شوک‌های بهداشتی و اقتصادی همه‌گیری، نوآوری و اصلاحات بخش‌های خصوصی و دولتی را برانگیخت. این تجربه منجر به تفکری فراتر از دیدگاه‌های سنتی اقتصادی، تکنولوژیکی و سیاستی شد. سال مذکور همچنین سال تشکیل اجلاس جهانی سیستم‌های غذایی، اقلیم و تغذیه بود که فرصتی عالی برای رقم زدن تغییرات بنیادین در سیستم‌های غذایی جهان ایجاد نمود.

کتاب سال ۲۰۲۱ سیاست جهانی غذا کاستی‌های سیستم‌های غذایی فعلی، تغییرات مورد نیاز برای تحول این سیستم‌ها و تجارب برگرفته از کووید-۱۹ را مورد بررسی قرار داده است. این کتاب درس‌هایی را ارائه می‌دهد که می‌تواند به جهان در مسیر تغییر سیستم‌های غذایی در جهت تاب‌آوری، فراگیری، کارایی، پایداری و تغذیه بیشتر کمک نماید.

تحول سیستم‌های غذایی برای دستیابی به بسیاری از اهداف توسعه از جمله اهداف فقر، امنیت غذایی و پایداری، ضروری است. همه‌گیری کووید-۱۹، بسیاری از کشورها را به عقب راند؛ چرا که درآمدها و امنیت غذایی در واکنش به قرنطینه‌ها و اختلالات سیستم‌های غذایی

کاهش یافت. اما تجارب جهان در پاسخ به این همه‌گیری می‌تواند به مقابله با شوک‌های آینده و تغییر سیستم‌های غذایی کمک کند. فرصتی برای نوآوری و تحول در پی همه‌گیری کووید-۱۹ در حال ایجاد شدن است. در کتاب ۲۰۲۱، محققان موسسه‌ی بین‌المللی تحقیقات سیاست‌گذاری غذا و سایر کارشناسان سیاست غذایی، تأثیرات همه‌گیری و پاسخ‌های سیاستی دولت‌ها، به‌ویژه برای فقرا و محرومان را بررسی کرده و نحوه‌ی تغییر سیستم‌های غذایی به سمت سیستم‌های سالم، تاب‌آور، کارا، پایدار و فراگیر را مورد نظر قرار داده‌اند.

سال ۲۰۲۲: تغییر اقلیم و تحول سیستم‌های غذایی

سیستم‌های غذایی ما نه تنها به شدت تحت تأثیر تغییر اقلیم بوده و نیازمند تمرکز فوری بر سازگاری هستند؛ بلکه در ایجاد حدود یک‌سوم انتشار گازهای گلخانه‌ای جهانی نقش ایفا می‌کنند که دو سوم از این انتشارات ناشی از کشاورزی، جنگلداری و سایر موارد کاربری زمین است. سرمایه‌گذاری در تحول سیستم‌های غذایی، یک قطعه‌ی کلیدی از پازل تغییر اقلیم است؛ اما، بودجه‌ی آن بسیار اندک بوده و تنها بخش کوچکی از بودجه‌ی اقلیم به سمت این هدف هدایت می‌شود.

تغییر اقلیم، سیستم‌های غذایی و اهداف متعدد توسعه، مرتبط با تحول سیستم‌های غذایی پایدار را تهدید می‌کند. افزایش سازگاری و تاب‌آوری و نیز دستیابی به کاهش عمده‌ی انتشار گازهای گلخانه‌ای، نیازمند اقدام فوری است. تلاش‌های کنونی باید افزایش یافته و تا حد زیادی گسترش یابند تا امنیت غذایی، تغذیه و رفاه برای همگان در سال‌های آینده تضمین شود.

در سال ۲۰۲۱ که تداوم همه‌گیری کووید-۱۹ موجب ایجاد بحران‌های بهداشتی و اقتصادی در سراسر جهان شد، جامعه‌ی بین‌المللی برای شناخت محوریت سیستم‌های غذایی در تحقق اهداف توسعه و پایداری، گرد هم آمدند. اولین اجلاس سیستم‌های غذایی سازمان ملل متحد، سیستم‌های غذایی پیشرفته را در صدر برنامه‌های سیاست جهانی قرار داد و ۲۶ امین کنفرانس تغییر اقلیم سازمان ملل، برنامه‌هایی را با هدف ورود واقعی مباحث کشاورزی به کنفرانس ۲۷ام در سال ۲۰۲۲ طرح‌ریزی نمود. اما این تحولات، بسیار کمتر از آن چیزی است که به فوریت، مورد نیاز است. طیف گسترده‌ای از سرمایه‌گذاری‌ها در تحقیقات، توسعه، سیاست‌ها و برنامه‌های اقلیم‌گرا (مثبت نسبت به اقلیم)، ریشه در سیستم‌های غذایی دارند.

کتاب سیاست جهانی غذا در سال ۲۰۲۲ فرصت‌هایی را برای تسریع نوآوری، اصلاح سیاست‌ها، تنظیم مجدد مشوق‌های بازار، افزایش تامین مالی برای تحول سیستم‌های غذایی پایدار، ترویج رژیم‌های غذایی سالم و ایجاد تاب‌آوری به نمایش می‌گذارد. تکیه بر تحقیقات موسسه‌ی بین‌المللی سیاست‌گذاری غذا و سایر مراکز تحقیقات کشاورزی، درس‌هایی را ارائه می‌کند که می‌تواند در دستیابی بهتر به امنیت غذایی، تغذیه و پایداری از طریق تامین مالی، نوآوری و حکمرانی مثبت نسبت به اقلیم، کمک نماید.

سال ۲۰۲۳: بازنگری در پاسخ به بحران‌های غذایی

دهه‌ی گذشته با بحران‌های متعددی همراه بوده که غالباً دارای همپوشانی نیز بوده‌اند. همه‌گیری کووید-۱۹، بلایای طبیعی مختلف و جنگ روسیه و اوکراین، همگی ساختار سیستم‌های غذایی جهانی را تهدید نموده‌اند. پیشرفت در کاهش فقر و سوءتغذیه در بسیاری از نقاط جهان، معکوس شده و پیامدهای بلندمدتی بر سلامت و معیشت مردم، داشته است. این در حالی است که علی‌رغم بزرگی چالش‌ها، سیستم‌های غذایی از برخی جهات، بسیار تاب‌آور بوده و بخش‌های خصوصی و دولتی برای رفع نیازهای جدید گام برداشته‌اند. با بدتر شدن تغییرات اقلیمی و افزایش درگیری‌های ژئوپلیتیکی در میان تهدید همه‌گیری‌های مکرر، بحران‌ها ممکن است که رایج‌تر و ویرانگرتر شوند. لذا نحوه‌ی رسیدگی به بحران‌های غذایی، نیازمند تجدید نظر است. بسیاری از دولت‌ها، حامیان و سازمان‌های بین‌المللی خواستار حرکتی فراتر از پاسخ‌های بشردوستانه (که تنها پس از آغاز بحران داده می‌شوند)، به سمت پیش‌بینی، آماده‌سازی و ایجاد تاب‌آوری بهتر در سیستم‌های غذایی هستند تا از درجه‌ی ویرانگری بحران‌های آتی بکاهند.

کتاب سیاست جهانی غذا در سال ۲۰۲۳ نگاهی دارد به تداوم مداخلات برای رسیدگی به بحران‌ها، از سیستم‌های هشدار اولیه و اقدامات پیش‌بینانه گرفته تا سیاست‌هایی که تاب‌آوری جوامع آسیب‌پذیر و زنجیره‌های ارزش غذایی کشاورزی را در طول زمان افزایش می‌دهند. این مطالعه بر مجموعه‌ای از گزینه‌های سیاستی تاکید می‌ورزد که می‌توانند واکنش فوری به بحران‌ها را بهبود بخشیده و رویکرد بلندمدت را به سمت ایجاد تاب‌آوری سیستم‌های غذایی تغییر دهند تا امنیت غذایی برای همگان تضمین شود.

توصیه‌های سیاستی برای ایران

امنیت ملی، مقوله‌ای چند بعدی است و امروزه، نقش امنیت غذایی پایدار در تحقق امنیت ملی، بیش از پیش آشکار شده است. تامین غذای سالم و کافی به عنوان اولین و مهمترین نیاز اساسی انسان، به دغدغه‌ی جهانی تبدیل شده است. تغییرات اقلیمی، تخریب منابع پایه و کارآمدی پایین مدیریتی (در سطوح خرد و کلان) در بهره‌مندی از منابع موجود کشاورزی از یک سو، و انتقال منابع تولید کشاورزی، کاهش سرمایه‌گذاری در کشاورزی، تقاضای فزاینده‌ی داخلی برای مواد غذایی و کاهش امکان دسترسی فیزیکی و اقتصادی آحاد جامعه به مواد غذایی در بازارهای جهانی از دیگر سو، باعث می‌شوند که بازنگری در سیاست‌های غذایی کشور (پایداری تولید، توزیع، تقاضا و تجارت) و انطباق آن‌ها با شرایط فرارو، ضرورت اساسی پیدا کند.

اجرای دقیق برنامه‌ها و سیاست‌هایی نظیر الگوی کشت بهینه و کشاورزی فراسرزمینی را می‌توان گام‌های آغازین برای دسترسی به امنیت غذایی پایدار، قلمداد کرد. با گذشت نزدیک به یک دهه از تصویب کشاورزی (کشت) فراسرزمینی، هنوز میان اهداف مورد نظر و عملکرد کشور، شکاف بسیار زیادی وجود دارد.

منابع:

۱. IFPRI. ۲۰۱۹ Global food policy report. ۲۰۱۹. Washington, DC: International Food Policy Research Institute (IFPRI). <https://doi.org/10.2499/9780896293502>
۲. International Food Policy Research Institute (IFPRI). ۲۰۲۰. ۲۰۲۰ Global Food Policy Report: Building Inclusive Food Systems. Washington, DC: International Food Policy Research Institute (IFPRI). <https://doi.org/10.2499/9780896293670>
۳. International Food Policy Research Institute (IFPRI). ۲۰۲۱. ۲۰۲۱ Global food policy report: Transforming food systems after COVID-۱۹. Washington, DC: International Food Policy Research Institute (IFPRI). <https://doi.org/10.2499/9780896293991>
۴. International Food Policy Research Institute (IFPRI). ۲۰۲۲. ۲۰۲۲ Global food policy report: Climate change and food systems. Washington, DC: International Food Policy Research Institute (IFPRI). <https://doi.org/10.2499/9780896294257>
۵. International Food Policy Research Institute (IFPRI). ۲۰۲۳. Global food policy report ۲۰۲۳: Rethinking food crisis responses. Washington, DC: International Food Policy Research Institute (IFPRI). <https://doi.org/10.2499/9780896294417>

یادداشت سیاست‌گذاری اقتصاد و توسعه کشاورزی و روستایی

سال ۵ / شماره ۶۵ / ۱۴۰۳

۱۴۰۳ / ۰۳ / ۰۱

مطالب این شماره

۳ تحلیل رشد ارزش افزوده‌ی بخش کشاورزی ایران در

سال	نخست	ماهه‌ی	۹
۱۴۰۲	۲		۲

تهیه و تحلیل: کوهسار خالدي

ویراستار: کتایون شمشادی

کد: (۹۶)-۱۴۰۳۰۳۰۱-۴-PN

مقدمه

بر اساس گزارش مرکز آمار ایران (الف-۱۴۰۲) در ۹ ماهه‌ی اول سال ۱۴۰۲، نسبت به زمان مشابه سال ۱۴۰۱، رشته فعالیت‌های گروه کشاورزی ۲۰۷- درصد، گروه صنایع و معادن ۷۰۶ درصد، گروه خدمات ۷۰۱ درصد و کلان اقتصاد ۴۰۲ درصد، رشد داشته‌اند. بر اساس آمارهای مرکز آمار ایران، این وضعیت، کم و بیش، حاکی از تداوم شرایط گذشته بر روند رشد ارزش افزوده‌ی کشاورزی ایران در سال ۱۴۰۲ می‌باشد (جدول ۱).

جدول (۱). رشد ارزش افزوده‌ی فعالیت‌های اقتصادی در بهار، تابستان و پاییز سال ۱۴۰۲ در آمار مرکز آمار ایران (درصد،

(۱۳۹۰=۱۰۰)

سال/ فصل	گروه کشاورزی	کشاورزی	ماهگیری	گروه صنعت *	گروه خدمات	محصول ناخالص داخلی	محصول ناخالص داخلی (بدون نفت)
۱۴۰۱	۴۰۴-	۴۰۵-	۳۰۷-	۶۰۴	۴۰۵	۴۰۹	۴۰۵
بهار ۱۴۰۱	۰۰۹-	۰۰۹-	۰۰۷-	۵۰۳	۷۰۴	۶۰۲	۷۰۱
تابستان ۱۴۰۱	۳۰۰-	۲۰۹-	۹۰۶-	۵۰۱	۳۰۰	۳۰۴	۳۰۱
پاییز ۱۴۰۱	۵۰۸-	۵۰۶-	۱۰۰۹-	۷۰۴	۴۰۶	۴۰۹	۴۰۱
نه ماهه اول ۱۴۰۱	۳۰۵-	۳۰۴-	۸۰۲-	۵۰۹	۵	۴۰۸	۴۰۷
بهار ۱۴۰۲	۴۰۶-	۴۰۵-	۸۰۱-	۷۰۳	۹۰۳	۷۰۹	۶۰۱
تابستان ۱۴۰۲	۳۰۲-	۳۰۲-	۲۰۳-	۸۰۷	۷۰۵	۷۰۱	۴۰۲
پاییز ۱۴۰۲	۱-	۰۰۶-	۹۰۶-	۶۰۹	۴۰۶	۵۰۱	۲۰۵
نه ماهه اول ۱۴۰۲	۲۰۷-	۲۰۶-	۷۰۸-	۷۰۶	۷۰۱	۶۰۷	۴۰۲

منبع: مرکز آمار ایران (www.amar.org.ir) *: شامل گروه نفت و گاز

بانک مرکزی ج.ا.ا (الف و ب-۱۴۰۲) نیز در قالب گزارش «تحولات بخش واقعی اقتصاد ایران»، وضعیت نرخ رشد ارزش افزوده‌ی گروه‌های اقتصادی را در ۹ ماهه‌ی نخست سال ۱۴۰۲ اعلام نموده است (جدول ۲). لیکن ارقام اعلام شده توسط بانک مرکزی ج.ا.ا برای رشد ارزش افزوده‌ی گروه‌های اقتصادی و کلان اقتصاد در ۱۴۰۲، تفاوت محسوسی با ارقام مرکز آمار ایران دارد.^۱ میزان رشد ارزش افزوده‌ی بخش کشاورزی در نه‌ماهه‌ی اول سال ۱۴۰۲ بر اساس آمارهای بانک مرکزی ج.ا.ا، حاکی از رشد اقتصادی مثبت، اما بسیار پایین این بخش می‌باشد.

بررسی عملکرد اقتصادی گروه فعالیت‌های اقتصادی در ۹ ماهه‌ی اول سال ۱۴۰۲ بر حسب آمارهای بانک مرکزی ج.ا.ا نشان می‌دهد که رشد ارزش افزوده‌ی گروه‌های «خدمات»، «نفت و گاز»، «صنایع و معادن» و «کشاورزی، جنگلداری و ماهگیری» نسبت به دوره‌ی مشابه سال قبل به ترتیب معادل ۴ درصد، ۱۶۰۳ درصد، ۳۰۹ درصد و ۰۰۷ درصد بوده که به ترتیب از سهمی معادل ۲۰۲، ۱۰۳، ۰۰۹ و ۰۰۱ واحد درصد در رشد اقتصادی ۹ ماهه‌ی اول سال ۱۴۰۲ کل کشور برخوردار بوده‌اند.

^۱. بخشی از تفاوت مقادیر اعلام شده برای رشد ارزش افزوده‌ی کشاورزی کشور توسط مرکز آمار ایران و بانک مرکزی ج.ا.ا، به متفاوت بودن سال پایه (اطلاعات مرکز آمار ایران بر پایه سال ۱۳۹۰ بوده و همچنان ضرایب اهمیت محصولات با همان ضرایب تعریف شده در سال ۱۳۹۰ در نظر گرفته می‌شوند که قطعا طی ۱۲ سال گذشته تفاوت‌هایی در خصوص اهمیت تولید محصولات مختلف کشاورزی صورت گرفته است و لذا با تغییر سال پایه، احتمالا نتایج متفاوت‌تری را شاهد خواهیم بود). منابع آماری و آمارهای اولیه تولیدات کشاورزی مورد استفاده در این دو دستگاه بر می‌گردد. لذا مقایسه‌ی ارقام منتشر شده توسط این دو دستگاه در مورد رشد ارزش افزوده‌ی کشاورزی، چندان منطقی نمی‌باشد. با توجه به اطلاعات برآورد تولید مرکز آمار، فناوری اطلاعات و ارتباطات وزارت جهاد کشاورزی در سال ۱۴۰۲ که حاکی از افزایش تولید (به جز زیربخش باغبانی) می‌باشد، «به نظر می‌رسد آمار بانک مرکزی به واقعیات نزدیک‌تر است». با این وجود، رفع تفاوت آمارهای مرتبط با ارزش افزوده‌ی کشاورزی در دو دستگاه آماری کشور (مرکز آمار ایران و بانک مرکزی ج.ا.ا)، امری ضروری می‌باشد.

جدول (۲). رشد ارزش افزوده فعالیت‌های اقتصادی در بهار و تابستان ۱۴۰۲ در آمار بانک مرکزی ج.ا. (درصد، ۱۰۰=۱۳۹۵)

سال / فصل	گروه کشاورزی	گروه نفت	گروه صنایع و معادن	گروه خدمات	محصول ناخالص داخلی	محصول ناخالص داخلی (بدون نفت)
۱۴۰۱	۱.۱	۱۰.۰	۶.۵	۲.۷	۴.۰	۳.۵
بهار ۱۴۰۱	۱.۹	۳.۵	۰.۰	۲.۳	۱.۹	۱.۷
تابستان ۱۴۰۱	۰.۸	۱۰.۸	۸.۵	۲.۴	۳.۹	۳.۵
پاییز ۱۴۰۱	۱.۱	۱۵.۴	۸.۲	۳	۴.۹	۴.۱
نه ماهه اول ۱۴۰۱	۱.۱	۹.۴	۵.۶	۲.۶	۳.۶	۳.۱
بهار ۱۴۰۲	۲.۰	۱۶.۵	۳.۹	۵.۸	۶.۰	۴.۹
تابستان ۱۴۰۲	۰.۱	۱۷.۸	۳.۶	۲.۸	۳.۶	۲.۴
پاییز ۱۴۰۱	۰.۶	۱۴.۵	۴.۱	۳.۶	۴.۳	۳.۳
نه ماهه اول ۱۴۰۲	۰.۷	۱۶.۳	۳.۹	۴	۴.۵	۳.۵

منبع: بانک مرکزی ج.ا. (www.cbi.ir)

تجزیه و تحلیل

از دیدگاه نظری، تغییرات ارزش افزوده، تابع تغییرات ارزش ستانده و هزینه‌های واسطه‌ای است. نظر به این که در تحلیل‌های مبتنی بر قیمت‌های سال پایه، اثر تغییر قیمت نهاده‌های واسطه و قیمت محصول بر مقدار ارزش افزوده، موضوعیت پیدا نمی‌کند، بنابراین کاهش ارزش افزوده‌ی بخش کشاورزی در فصول بهار، تابستان و پاییز ۱۴۰۲ (بر اساس گزارش مرکز آمار ایران) یا می‌تواند صرفاً ناشی از اثر منفی و کاهنده مقدار مصرف نهاده‌های بیشتر، کاهش مقدار تولید به دلایل گوناگون (نظیر عدم تامین کافی و به‌هنگام نهاده‌ها، کاهش بهره‌وری عوامل تولید، کاهش سطح زیرکشت، از بین رفتن تولیدات، افزایش هزینه‌های تولید و ...) و یا هر دو دسته عوامل مزبور بوده باشد.^۱ اگرچه به دلیل عدم دسترسی به آمار و اطلاعات مستند، امکان تحلیل جزئیات مربوط به مقدار مصرف نهاده‌های تولید و متغیرهای موثر بر مقدار تولید کشاورزی در فصول بهار، تابستان و پاییز ۱۴۰۲ وجود ندارد، لیکن با بررسی شرایط حاکم بر محیط کشاورزی ایران (از منظرهای اقلیمی، اقتصادی و مالی) تا حدودی می‌توان از برخی از دلایل کاهش/منفی شدن نرخ رشد ارزش افزوده‌ی کشاورزی در ۹۰ ماهه‌ی اول سال ۱۴۰۲ آگاه شد. تشدید تغییرات اقلیمی و افزایش هزینه‌های تولید در سال مزبور را می‌توان در زمره‌ی مهمترین عوامل قلمداد کرد.^۲

بخش کشاورزی ایران در سال ۱۴۰۲، همچون سال گذشته با معضل تغییرات اقلیمی (خشکسالی و افزایش میانگین دما) و تشدید آن مواجه شده است. با توجه به سهم بالای زیربخش‌های زراعی و باغی و دامپروری و شکار در کل ارزش افزوده‌ی کشاورزی (به ترتیب حدود ۶۵ درصد و ۳۰ درصد در طول سال‌های ۹۹-۱۳۹۰) و اثرپذیری مستقیم و غیر مستقیم تولیدات این دو زیربخش از تغییرات اقلیمی، کاهش (منفی شدن) رشد ارزش افزوده‌ی کشاورزی کشورمان در ۹ ماهه‌ی نخست سال ۱۴۰۲، نمی‌تواند موضوع مبهم و عجیبی باشد. علاوه بر این، وضعیت شاخص قیمت تولیدکننده بخش کشاورزی به عنوان معیاری از تغییرات هزینه تولید در واحدهای کشاورزی در نه‌ماهه‌ی نخست سال ۱۴۰۲ نیز به خوبی بیانگر رشد هزینه‌های تولید می‌باشد. بر

^۱. تعیین عوامل اثرگذار، نوع و میزان اثرگذاری هر کدام از این عوامل، نیازمند دسترسی به آمار و اطلاعات مربوطه و بررسی‌های دقیق و جزئیات خواهد بود.
^۲. با توجه به تئوری‌های مختلف رشد اقتصادی، عوامل گوناگونی به شکل‌های مستقیم و غیرمستقیم (مدیریت کشاورزی در سطوح خرد و کلان، مقدار و بهره‌وری عوامل تولید، سطح تکنولوژی، فضای کسب و کار، شرایط اقلیمی، هزینه‌ی تولید، عوامل بیرونی و ...) می‌توانند مقدار ارزش افزوده‌ی یک بخش اقتصادی مانند بخش کشاورزی را متأثر سازند که در این‌جا مجالی برای تحلیل چگونگی اثرگذاری آن‌ها بر مقدار و رشد ارزش افزوده‌ی ایران در ۹ ماهه‌ی اول سال ۱۴۰۲ وجود ندارد.

اساس گزارشات مرکز آمار ایران، نرخ تورم فصلی، نقطه به نقطه و سالانه شاخص قیمت تولید کننده‌ی کشاورزی (۱۳۹۵=۱۰۰) در فصل بهار ۱۴۰۲ به ترتیب حدود ۱۲ درصد، ۵۰ درصد و ۶۰ درصد؛ در فصل تابستان ۱۴۰۲ به ترتیب ۷ درصد، ۳۶ درصد و ۵۰ درصد در فصل پاییز ۱۴۰۲ به ترتیب ۱۱ درصد، ۳۷ درصد و ۴۳٫۵ درصد بوده است.

آنچه مسلم است، اختلاف آماری میان وزارت جهاد کشاورزی، مرکز آمار ایران (به عنوان متولی اصلی تهیه و انتشار حساب‌های ملی کشور) و بانک مرکزی منجر به ارائه آمارهای متناقض شده است. علیرغم نشست‌های دو جانبه‌ی متعدد فیمابین وزارت جهاد کشاورزی و مرکز آمار ایران در طی یک دهه‌ی اخیر، این اختلافات همچنان باقی است و انجام تحلیل‌های کارشناسی دقیق را برای بهره‌مندی تصمیم‌گیران کلان و بخش کشاورزی مشکل ساخته است.

پیشنهادهای سیاستی

۱). روند تغییرات اقلیمی، حاکی از امکان و احتمال تداوم این شرایط در آینده است. این وضعیت، تجدید نظر در شیوه‌ی تولید بخشی از محصولات کشاورزی در فضای باز و حرکت به سمت تولیدات گلخانه‌ای را گریزناپذیر ساخته است.

۲). احتمال تداوم نرخ تورم بالا در آینده، منجر به تداوم افزایش هزینه‌ی تولید در این بخش خواهد شد. این وضعیت، اتخاذ آن دسته از سیاست‌های حمایتی توسط دولت را که به کاهش هزینه‌های مستقیم و غیر مستقیم تولید در بخش کشاورزی کمک می‌نمایند را بسیار ضروری ساخته است.

۳). عدم رفع مسئله‌ی تحریم از یک سو و وابستگی به واردات به منظور تامین بخشی از نیازهای داخلی از دیگر سو، می‌تواند به سرعت به تهدیدی جدی برای امنیت غذایی و امنیت ملی کشورمان تبدیل شود. چنین تصویری می‌طلبد که اجرای صحیح الگوی کشت و توسعه‌ی سرمایه‌گذاری هدفمند در کشاورزی در قالب یک طرح ملی اولویت‌دار به سرعت توسط ارکان مختلف نظام، سیاستگذاری، برنامه‌ریزی و عملیاتی گردد.

منابع

۱. بانک مرکزی ج.ا.ا (الف-۱۴۰۲). «گزارش تحولات بخش واقعی اقتصاد ایران سال ۱۴۰۱». قابل دسترسی در : www.cbi.ir
۲. بانک مرکزی ج.ا.ا (ب-۱۴۰۲). «گزارش تحولات بخش واقعی اقتصاد ایران نه ماهه سال ۱۴۰۱». قابل دسترسی در : www.cbi.ir
۳. مرکز آمار ایران. (الف-۱۴۰۲). «نرخ رشد اقتصادی پاییز سال ۱۴۰۲». قابل دسترسی در : www.amar.org.ir
۴. مرکز آمار ایران (ب-۱۴۰۲). «گزارش رشد اقتصادی-تابستان ۱۴۰۲». قابل دسترسی در : www.amar.org.ir
۵. مرکز آمار ایران (ج-۱۴۰۲). «شاخص قیمت تولیدکننده - پاییز ۱۴۰۲ (بر مبنای سال پایه ۱۳۹۵)». قابل دسترسی در : www.amar.org.ir
۶. مرکز آمار ایران (د-۱۴۰۲). «شاخص‌های مقدار تولید فصلی بخش‌های صنعت، معدن و کشاورزی برای فصول سال‌های ۱۳۹۰ تا پاییز ۱۴۰۲» قابل دسترسی در : www.amar.org.ir

یادداشت سیاست‌گذاری اقتصاد و توسعه کشاورزی و روستایی

سال ۵ / شماره ۶۶ / ۱۴۰۳

۱۴۰۳/۰۴/۰۳

مطالب این شماره

۴ ارانه تصویری از تجارت بخش کشاورزی با کشورهای
اوراسیا..... ۲

تهیه و تحلیل: کتایون شمشادی
ویراستار: مجتبی پالوج

کد: (۹۷)-۴۰۳-۴۰۳-۱۴-۴-PN

مقدمه

موافقت‌نامه میان ج.ا.ا و اتحادیه اقتصادی اوراسیا (شامل کشورهای روسیه، بلاروس، ارمنستان، قزاقستان و قرقیزستان) پس از حدود ۳ سال مذاکره در سال ۱۴۰۲ به اولین موافقت‌نامه تجارت آزاد ایران با اوراسیا تبدیل شد. این موافقت‌نامه در مرحله تصویب توسط مجالس قانون‌گذاری ایران و پنج کشور اوراسیا قرار دارد و در هفدهم خردادماه سال جاری به تصویب دوماي روسیه رسیده است. هدف از امضای این توافق‌نامه تسهیل تجارت بین کشورهای اوراسیا و ایران از طریق کاهش یا رفع موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای و حمایت از تعاملات اقتصادی و تجاری است.

تلاش شده است با استفاده از مستندات آماری تاثیر این موافقت‌نامه در روند تجارت محصولات کشاورزی ایران با کشورهای اوراسیا مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد.

تجزیه و تحلیل

بر اساس جدول (۱)، میانگین ارزش صادرات بخش کشاورزی به کشورهای اوراسیا در دوره قبل از اجرای موافقت‌نامه^۱ برابر ۲۶۶ میلیون دلار بوده که در دوره بعد از اجرا با بیش از دو برابر افزایش به ۵۶۸ میلیون دلار افزایش یافته است. میانگین ارزش واردات بخش کشاورزی نیز در دوره مشابه از ۴۶۵ میلیون دلار به ۹۹۱ میلیون دلار افزایش یافته است.

به بیانی دیگر، سهم صادرات بخش کشاورزی از کل صادرات به اوراسیا در دوره قبل از اجرا به طور میانگین برابر ۴۹ درصد ارزشی و ۲۲ درصد وزنی بوده که در دوره پس از اجرا به ۵۰ درصد ارزشی و ۳۰ درصد وزنی افزایش یافته است. ارقام نشان‌دهنده آن است که اگر چه سهم صادرات به اوراسیا به لحاظ وزنی افزایش یافته اما به لحاظ ارزشی تغییر چندانی محسوس رخ نداده است. اما در طرف مقابل، سهم واردات بخش کشاورزی از کل واردات از اوراسیا در دوره مورد بررسی، افزایش قابل ملاحظه‌ای یافته است. بطوریکه سهم وزنی واردات از ۷۵ درصد به ۸۵ درصد و سهم ارزشی از ۵۴ درصد به ۷۰ درصد رشد یافته است. بنابراین، با اجرای موافقت‌نامه اوراسیا واردات بخش کشاورزی افزایش یافت ولیکن در افزایش صادرات بخش موثر نبوده است. همانطور که در نمودار (۱) نیز نشان داده شده است، ارزش صادرات بخش کشاورزی طی سال‌های بعد از اجرا از رشد ملایم و بطئی برخوردار بوده (۴ درصد) و از ۶۱۰ میلیون دلار به ۷۳۱ میلیون دلار افزایش یافته است. البته تامین نیازهای داخلی کشور با توجه به شرایط تحریم، محدودیت‌های نقل و انتقال ارز و بحران افزایش قیمت جهانی در آغاز جنگ روسیه و اوکراین، موضوع مهمی است که با اجرای این موافقت‌نامه روند آن تسهیل شده است.

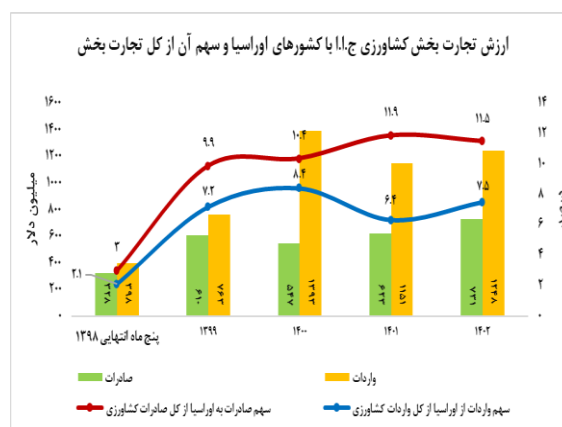
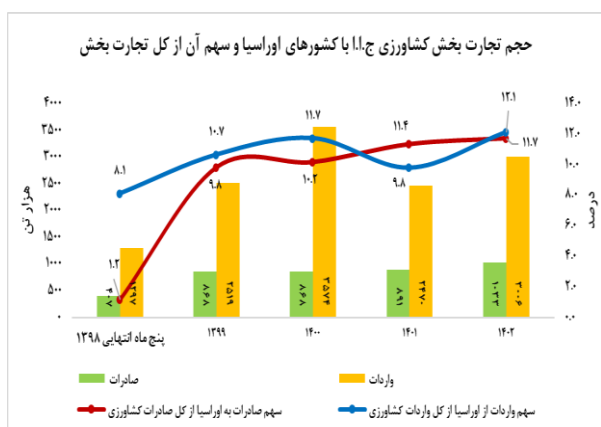
جدول (۱): مقایسه شاخص‌های تجاری قبل و بعد از اجرای موافقت‌نامه اوراسیا

شاخص	سال‌های ۹۷-۱۳۹۴ و هفت ماه منتهی به مهرماه ۱۳۹۸	پنج ماه انتهایی (آبان الی اسفند) ۱۳۹۸ و سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۲
صادرات		
میانگین حجم صادرات به کشورهای اوراسیا (هزار تن)	۱۳۱۷	۲۶۸۸
میانگین ارزش صادرات به کشورهای اوراسیا (میلیون دلار)	۵۳۸	۱۱۳۷
میانگین حجم صادرات بخش کشاورزی به کشورهای اوراسیا (هزار تن)	۲۹۶	۸۱۳
میانگین ارزش صادرات بخش کشاورزی به کشورهای اوراسیا (میلیون دلار)	۲۶۶	۵۶۸

^۱ . به منظور ارایه تصویری مناسب از تجارت بخش کشاورزی با اوراسیا و مقایسه تجارت آن قبل و بعد از اجرای موافقت‌نامه، سال‌های ۹۷-۱۳۹۴ و هفت ماه ابتدایی (منتهی به مهر ماه) سال ۱۳۹۸، به عنوان دوره پیش از اجرای موافقت‌نامه و سال‌های ۱۴۰۲-۱۳۹۹ و پنج ماه پایانی سال ۱۳۹۸ (آبان الی اسفندماه) به عنوان دوره بعد از اجرای موافقت‌نامه در نظر گرفته شده است.

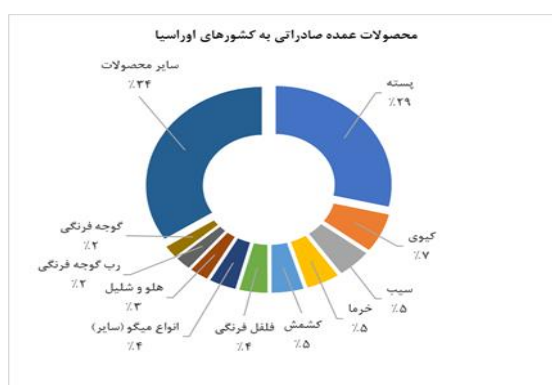
۳۰	۲۲	وزنی	سهم صادرات بخش کشاورزی از کل صادرات به اوراسیا (درصد)
	۵۰	۴۹	
۹	۵	وزنی	سهم صادرات بخش کشاورزی به کشورهای اوراسیا از کل صادرات بخش (درصد)
۹	۵	ارزشی	
واردات			
۳۰۱۰	۱۸۳۹		میانگین حجم واردات از کشورهای اوراسیا
۱۵۱۴	۸۶۵		میانگین ارزش واردات از کشورهای اوراسیا
۲۵۷۳	۱۳۷۲		میانگین حجم واردات بخش کشاورزی از کشورهای اوراسیا
۹۹۱	۴۶۵		میانگین ارزش واردات بخش کشاورزی از کشورهای اوراسیا
۸۵	۷۵	وزنی	سهم واردات بخش کشاورزی از کل واردات به اوراسیا (درصد)
۷۰	۵۴	ارزشی	
۱۱	۸	وزنی	سهم واردات بخش کشاورزی از کشورهای اوراسیا از کل واردات بخش (درصد)
۶	۵	ارزشی	

ماخذ: گمرک ج.ا.ا و محاسبات

نمودار (۱): روند ارزش تجارت بخش کشاورزی با کشورهای اوراسیا

ماخذ: گمرک ج.ا.ا و محاسبات

نمودار (۲) محصولات عمده صادراتی به کشورهای اوراسیا در دوره زمانی ۱۴۰۲-۱۳۹۸ (پنج ماه پایانی)

ماخذ: گمرک ج.ا.ا و محاسبات

در نمودار (۲) محصولات عمده صادراتی به کشورهای اوراسیا در دوره بعد از اجرای موافقت‌نامه نشان داده شده است. بر این اساس، در دوره مورد بررسی بطور میانگین ۲۹ درصد از صادرات بخش کشاورزی به اوراسیا، مربوط به محصول پسته بوده است. محصولاتی همچون کیوی، سیب، خرما و کشمش در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

در جدول (۲)، ارزش صادرات محصولات عمده صادراتی و سهم آن از صادرات کل محصول در سال شروع اجرای موافقت‌نامه (۱۳۹۹) و آخرین سال بر اساس اطلاعات موجود (۱۴۰۲) آورده شده است. بیشترین افزایش در خصوص انواع میگو (سایر) صورت گرفته؛ بطوریکه در سال ۱۳۹۹ حدود ۱۵ درصد از صادرات انواع میگو به کشورهای اوراسیا تعلق داشته در حالیکه این شاخص در سال ۱۴۰۲ تقریباً به ۴۹ درصد افزایش یافته است. بنابراین، شناسایی حوزه‌های صادراتی بر اساس نیاز و سلاقی اعضای اتحادیه اوراسیا به منظور توسعه بازارهای صادراتی و افزایش سهم ایران در آن کشورها به منظور ارتقای سهم صادرات بخش کشاورزی و افزایش بهره‌مندی بخش از مزایای موافقت‌نامه تجارت آزاد از نکات قابل توجه می‌باشد. محصول فلفل‌فرنگی و رب گوجه‌فرنگی نیز از جمله محصولاتی است که علاوه بر افزایش ارزش صادرات، سهم صادرات به اوراسیا از صادرات کل محصولات مذکور نیز افزایش یافته است. اما در خصوص محصولاتی چون سیب، خرما و هلو علاوه بر کاهش ارزش صادراتی، سهم صادرات به کشورهای اوراسیا نیز تقلیل یافته که به منزله از دست رفتن بازارهای صادراتی و کاهش سهم ایران می‌باشد.

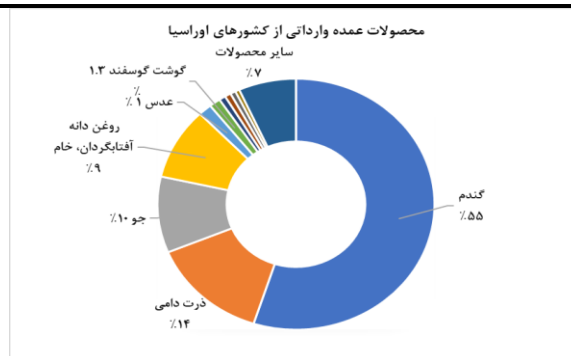
جدول (۲)، مقایسه ارزش و سهم صادرات محصولات عمده صادراتی در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۲ (واحد: میلیون دلار، درصد)

محصول	۱۳۹۹		۱۴۰۲	
	ارزش صادرات	سهم ^۱	ارزش صادرات	سهم
پسته	۱۳۲	۱۰	۱۳۲	۲۰
کیوی	۳۴	۴۲	۶۱	۴۷
سیب	۱۰۶	۳۳	۱۳	۳
خرما	۴۱	۱۴	۳۲	۹
کشمش	۳۸	۱۶	۳۸	۱۹
فلفل‌فرنگی	۲۴	۴۷	۵۸	۷۳
انوع میگو (سایر)	۶	۱۵	۴۸	۴۸
هلو و شلیل	۳۵	۵۱	۲۰	۳۲
رب گوجه‌فرنگی	۱۸	۱۰	۳۳	۲۳
گوجه‌فرنگی	۱۷	۵	۲۹	۹

ماخذ: گمرک و ج.ا.

*: نشاندهنده سهم صادرات محصول به کشورهای اوراسیا از کل صادرات محصول می‌باشد.

در نمودار (۳)، محصولات عمده وارداتی از کشورهای اوراسیا در دوره بعد از اجرای موافقت‌نامه نشان داده شده است. در این دوره گندم بیش از ۵۰ درصد واردات به خود اختصاص داده است. روغن خام آفتابگردان، عدس، گوشت گوسفند، کنجاله آفتابگردان، روغن خام سویا، توتون و تنباکو و سبزیجات غلافدار خشک شده (سایر) از دیگر محصولات عمده وارداتی می‌باشند که هر کدام سهمی کمتر از یک درصد از واردات را داشته‌اند.

نمودار (۳) محصولات عمده وارداتی از کشورهای اوراسیا در دوره زمانی ۱۴۰۲-۱۳۹۸ (پنج ماه پایانی)

ماخذ: گمرک ج.ا. و محاسبات

در جدول (۳)، ارزش واردات محصولات عمده وارداتی و سهم آن از واردات محصول در سال ۱۳۹۹ و ۱۴۰۲ مقایسه شده است.

جدول (۳)، مقایسه ارزش و سهم واردات محصولات عمده وارداتی در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۲ (واحد: میلیون دلار، درصد)

محصول	۱۳۹۹		۱۴۰۲	
	ارزش واردات	سهم*	ارزش واردات	سهم
گندم	۳۰۵	۳۳.۴	۶۰۲	۴۶.۱
ذرت دامی	۱۷۲	۶.۹	۲۶۷	۷
جو	۱۲۴	۲۶.۷	۱۵۷	۲۱
روغن آفتابگردان (خام)	۱۰۰	۱۸.۷	۸۶	۷.۴
عدس	۱۲	۱۳.۵	۲۳	۲۰.۴
گوشت گوسفند	۱۰	۳۲.۶	۵۰	۱۷.۳
کنجاله آفتابگردان	۰	۰	۱۶	۸۳.۳
توتون و تنباکو	۰	۰	۸	۸۶.۸
سبزیجات غلافدار خشک شده (سایر)	۳	۷.۷	۶	۶۸.۱

ماخذ: گمرک و ج.ا.

*: نشاندهنده سهم واردات محصول از کشورهای اوراسیا از کل واردات محصول می‌باشد.

بررسی‌ها نشان می‌دهد، کنجاله آفتابگردان و توتون و تنباکو که در سال ۱۳۹۹ در فهرست محصولات وارداتی از اوراسیا قرار نداشته، در سال ۱۴۰۲ به سبد محصولات عمده وارداتی اضافه گردیده که بیش از ۸۰ درصد آن از اتحادیه اوراسیا صورت گرفته است. در میان محصولات عمده وارداتی، علی‌رغم افزایش واردات روغن دانه آفتابگردان طی سال‌های مورد بررسی، سهم و ارزش واردات از اوراسیا کاهش یافته است. این در حالی است که روسیه به عنوان دومین تولیدکننده روغن آفتابگردان در جهان مطرح می‌باشد. در خصوص محصول جو نیز علی‌رغم افزایش واردات در سال ۱۴۰۲ نسبت به سال ۱۳۹۹، واردات از اوراسیا کاهش یافته در حالیکه کشور روسیه بزرگترین تولیدکننده جو در جهان می‌باشد. بنابراین، می‌توان از ظرفیت موافقت‌نامه تجاری اوراسیا به منظور تامین کالاها و نهاده‌های اساسی با توجه به نیازهای داخلی بیشتر استفاده نمود.

توصیه‌های سیاستی برای ایران

با توجه به موقعیت ژئوپلیتیک ایران و همسایگی با کشورهای اتحادیه اوراسیا و همچنین امضای موافقت‌نامه تجارت آزاد اوراسیا، فرصت مناسبی برای کشور مهیا است تا با استفاده از با توجه به موقعیت ژئوپلیتیک ایران و همسایگی با کشورهای اتحادیه اوراسیا و همچنین امضای موافقت‌نامه تجارت آزاد اوراسیا، فرصت مناسبی برای کشور مهیا است تا با استفاده از پتانسیل‌های خود، سهم و منفعت خود از تجارت با اتحادیه اوراسیا را به حداکثر برساند. بدین منظور، در راستای افزایش تجارت با اوراسیا و افزایش سهم ایران در بازارهای آن، برخی از پتانسیل‌های صادراتی بخش کشاورزی پیشنهاد می‌شود:

- اگرچه عمده‌ترین گروه کالایی صادراتی به کشورهای اوراسیا، میوه و خشکبار و سبزیجات می‌باشد اما امکان توسعه و تنوع صادرات و افزایش سهم صادرات در کشورهای اوراسیا وجود دارد (جدول ۴).
- سهم ایران در بازار شیرینی، شکلات و کره حیوانی (ارمنستان، قزاقستان و روسیه)، پنیر (ارمنستان، قرقیزستان و روسیه)، تخم‌مرغ (قرقیزستان) و گوشت مرغ (ارمنستان، قزاقستان، قرقیزستان و روسیه) بسیار اندک بوده و یا اصلاً سهمی در آن بازارها ندارد. اما با توجه به پتانسیل‌های موجود، امکان حضور در بازارهای کشورهای اوراسیا و یا افزایش سهم وجود دارد.
- با توجه به افزایش چشمگیر صادرات انواع میگو در سال ۱۴۰۲، محصولات حوزه آبی‌پرویی از جمله مواردی است که با توجه به پتانسیل‌های تولید در کشور و قرار گرفتن ج.ا.ا در لیست A^۱ صادرکنندگان به اوراسیا، باید بدان توجه ویژه صورت گیرد.

جدول (۴): محصولاتی که امکان حضور و یا توسعه سهم ایران در بازارهای صادراتی آن وجود دارد

کشور	محصول	ارزش واردات ۲۰۲۲ (میلیون دلار)	سهم ایران از بازار محصول	سهم کشورهای رقیب
ارمنستان	پرتقال	۱۰	۵۸٪	مصر (۱۸٪)، ترکیه (۱۵٪)، آفریقای جنوبی (۱۵٪)
	سیب	۲	۶٪	مولداوی (۴۷٪)، اکراین (۲۱٪)، فرانسه (۹٪)
	بادام	۶	۰.۲٪	امریکا (۶۳٪)، شیلی (۲۲٪)، استرالیا (۱۳٪)
	نارنگی	۸	۲۵٪	ترکیه (۳۹٪)، گرجستان (۲۳٪)، پاکستان (۹٪)
	سیب‌زمینی	۳	۷٪	هلند (۴۳٪)، گرجستان (۱۵٪)، آلمان (۱۵٪)
	فندق	۹	-	گرجستان (۹۳٪)، ترکیه (۶٪)
روسیه	نارنگی	۵۸۲	۰.۴٪	ترکیه (۳۵٪)، مراکش (۲۷٪)، پاکستان (۱۳٪)
	گوجه‌فرنگی	۳۸۷	۶٪	آذربایجان (۳۰٪)، ترکیه (۱۸٪)، چین (۱۳٪)
	سیب	۳۵۴	۱.۱٪	صربستان (۳۰٪)، مولداوی (۲۷٪)، آذربایجان (۹٪)
	انگور	۴۷۶	۴٪	ترکیه (۳۳٪)، هند (۱۴٪)، مولداوی (۱۱٪)
	پرتقال	۲۴۴	۲٪	مصر (۵۱٪)، آفریقای جنوبی (۲۳٪)، ترکیه (۱۷٪)
	هلو	۳۷۹	۵٪	ترکیه (۴۸٪)، چین (۱۳٪)، صربستان (۸٪)
	خرما	۴۸	۴۱٪	الجزایر (۲۴٪)، تونس (۲۲٪)، رژیم صهیونیستی (۷٪)
	کشمش	۲۲	۴۱٪	شیلی (۱۸٪)، ازبکستان (۱۶٪)، ترکیه (۱۲٪)
	سیب‌زمینی	۲۱۸	-	مصر (۴۶٪)، آذربایجان (۱۹٪)، چین (۱۲٪)، پاکستان (۱۰٪)
قرقیزستان	گوجه‌فرنگی	۱۲	کمتر از یک درصد	ترکمنستان (۷۲٪)، ازبکستان (۲۷٪)
	انگور	۸	۰.۲٪	ازبکستان (۸۸٪)، قزاقستان (۱۱٪)
	سیب	۱.۲	۶٪	ازبکستان (۵۳٪)، لهستان (۲۴٪)، قزاقستان (۱۰٪)
	پرتقال	۱.۲	۱۹٪	ترکیه (۳۵٪)، روسیه (۲۵٪)، قزاقستان (۱۱٪)
	سیب‌زمینی	۳	-	آلمان (۴۳٪)، هلند (۲۷٪)، افغانستان (۱۰٪)
قزاقستان	گوجه‌فرنگی	۵۴	۲٪	ترکمنستان (۶۰٪)، ازبکستان (۳۶٪)، چین (۱.۷٪)
	انگور	۵۰	-	ازبکستان (۶۲٪)، تاجیکستان (۳۷٪)
	سیب	۳۷	۱۱٪	لهستان (۶۸٪)، ازبکستان (۱۱٪)، آذربایجان (۴٪)
	هلو	۲۵	۱٪	چین (۷۳٪)، ازبکستان (۱۸٪)، ترکیه (۴٪)
	کشمش	۲۰	۱۵٪	ازبکستان (۶۹٪)، تاجیکستان (۶٪)، افغانستان (۶٪)
	پرتقال	۶	۱۳٪	ترکیه (۲۸٪)، مصر (۲۸٪)، روسیه (۱۵٪)

ماخذ: FAO، محاسبات

منابع

گمرک ج.ا.ا

www.Fao.org

^۱ . فهرست A برای صادرات به اروپا و اوراسیا به فهرستی از محصولات و کالاهایی اشاره دارد که برای صادرات به این مناطق تأیید شده‌اند. این فهرست ممکن است شامل کالاهایی باشد که دارای استانداردهای کیفی و ایمنی خاصی هستند و همچنین کالاهایی که توسط کشورهای مربوطه یا بلوک‌های تجاری در اروپا و اوراسیا برای واردات قابل قبول تشخیص داده شده‌اند.

یادداشت سیاست‌گذاری اقتصاد و توسعه کشاورزی و روستایی

سال ۵ / شماره ۶۷ / ۱۴۰۳

۱۴۰۳/۰۷/۲۱

مطالب این شماره

۵ بهبود نرخ رشد ارزش افزوده‌ی بخش کشاورزی
ایران در ۳ ماهه‌ی نخست سال
۱۴۰۳.....۲

تهیه و تحلیل: کوهسار خالدي، کتابون شمشادي
ویراستار: علي كياني راد

کد: (۹۸)-۱۴۰۳۰۷۲۱-۴-PN

مقدمه

بر اساس گزارش مرکز آمار ایران (الف-۱۴۰۳) در سه ماهه‌ی اول سال ۱۴۰۳، نسبت به زمان مشابه سال ۱۴۰۲، ارزش افزوده رشته فعالیت‌های گروه کشاورزی ۲۳ درصد، گروه صنایع و معادن ۵۸ درصد، گروه خدمات ۳۱ درصد و تولید ناخالص داخلی با نفت ۴۶ درصد (۲۸ درصد بدون نفت)، رشد داشته‌اند. براساس آمارهای مرکز آمار ایران، این وضعیت، حاکی از بهبود شرایط حاکم بر روند رشد ارزش افزوده‌ی فصل بهار کشاورزی ایران نسبت به مدت مشابه سال‌های ۱۴۰۲-۱۴۰۰ و مثبت شدن مقدار این رشد (۲۳ درصد) بعد از منفی بودن در سه فصل پیاپی گذشته می‌باشد (جدول ۱).

جدول (۱). رشد ارزش افزوده‌ی فعالیت‌های اقتصادی و تولید ناخالص داخلی در بهار سال‌های ۱۴۰۳-۱۳۹۹ در آمار مرکز آمار ایران (درصد، ۱۰۰=۱۴۰۰)

سال / فصل	گروه کشاورزی		گروه صنعت*	گروه خدمات	تولید ناخالص داخلی	
	کل کشاورزی	زیربخش کشاورزی			با نفت	بدون نفت
۱۳۹۹	۶.۷	۶.۹	۲.۶	۱.۲	۱.۳	۲.۹
بهار ۱۳۹۹	۸.۹	۸.۶	۸.۱	۲.۳	۴.۸	۳.۱
۱۴۰۰	۱۰.۸	۱۱.۵	۶.۰	۳.۶	۳.۶	۲.۲
بهار ۱۴۰۰	۹.۳	۱۰.۰	۱۳.۱	۴.۶	۸.۲	۴.۸
۱۴۰۱	۱.۸	۲.۴	۴.۹	۳.۰	۳.۶	۲.۵
بهار ۱۴۰۱	۰.۷	۱.۲	۵.۱	۴.۸	۴.۷	۴.۳
۱۴۰۲	۲.۴	۲.۹	۶.۲	۳.۵	۴.۵	۱.۹
بهار ۱۴۰۲	۳.۶	۴.۱	۵.۵	۳.۷	۴.۳	۱.۳
بهار ۱۴۰۳	۲.۳	۲.۳	۵.۸	۳.۱	۴.۶	۲.۸

منبع: مرکز آمار ایران (www.amar.org.ir) *: شامل گروه نفت و گاز

بانک مرکزی ج.ا.ا (۱۴۰۳) نیز در قالب گزارش‌های مختلف «تحولات بخش واقعی اقتصاد ایران»، وضعیت نرخ رشد ارزش افزوده‌ی گروه‌های اقتصادی و تولید ناخالص داخلی را در فصول مختلف سال اعلام نموده است (جدول ۲). ارقام اعلام شده توسط بانک مرکزی ج.ا.ا برای رشد ارزش افزوده‌ی گروه‌های اقتصادی و کلان اقتصاد، تفاوت محسوسی با ارقام مرکز آمار ایران دارد.^۱ میزان رشد ارزش افزوده‌ی بخش کشاورزی در ۳ ماهه‌ی اول سال ۱۴۰۳ بر اساس آمارهای بانک مرکزی ج.ا.ا، نیز، حاکی از رشد مثبت ارزش افزوده‌ی این بخش می‌باشد.

بررسی عملکرد اقتصادی گروه فعالیت‌های اقتصادی در ۳ ماهه‌ی اول سال ۱۴۰۳ بر حسب آمارهای بانک مرکزی ج.ا.ا نشان می‌دهد که رشد ارزش افزوده گروه‌های «کشاورزی»، «خدمات»، «نفت» و «صنایع و معادن» نسبت به دوره‌ی مشابه سال قبل به ترتیب معادل ۳۱ درصد، ۱۹ درصد، ۹۵ درصد، ۳۶ درصد بوده که به ترتیب از سهمی معادل ۰.۳، ۱.۱، ۱ و ۰.۸ واحد درصد در رشد اقتصادی کل کشور در ۳ ماهه‌ی اول سال ۱۴۰۳ (۳.۲ درصد) برخوردار بوده‌اند.

^۱ بخشی از تفاوت مقادیر اعلام شده برای رشد ارزش افزوده‌ی کشاورزی کشور توسط مرکز آمار ایران و بانک مرکزی ج.ا.ا، به متفاوت بودن سال پایه و اقلام در نظر گرفته شده برای محاسبه ارزش افزوده می‌باشد که لازم است هرچه سریع‌تر این اختلاف حل و فصل شود.

جدول (۲). رشد ارزش افزوده‌ی فعالیتهای اقتصادی و تولید ناخالص داخلی در بهار سالهای ۱۴۰۳-۱۳۹۹ در آمار بانک مرکزی ج.ا.ا.
(درصد، ۱۰۰=۱۳۹۵)

سال / فصل	گروه کشاورزی	گروه نفت	گروه صنایع و معادن	گروه خدمات	تولید ناخالص داخلی	
					با نفت	بدون نفت
۱۳۹۹	۳.۳	۹.۶	۷.۳	۲.۳	۴.۱	۳.۶
بهار ۱۳۹۹	۰.۹	-۱۶.۱	۵.۱	۰.۹	۰.۱	۲.۲
۱۴۰۰	-۳.۶	۱۰.۱	۱.۱	۶.۵	۴.۴	۴
بهار ۱۴۰۰	-۱.۳	۳۶.۱	۱.۴	۶.۱	۶.۴	۴.۴
۱۴۰۱	۱.۱	۱۰.۰	۶.۵	۲.۷	۴.۰	۳.۵
بهار ۱۴۰۱	۱.۹	۳.۵	۰.۰	۲.۳	۱.۹	۱.۷
۱۴۰۲	۰.۳	۱۴.۷	۴.۵	۳.۱	۴.۵	۳.۶
بهار ۱۴۰۲	۰.۶	۱۶.۵	۳.۸	۵.۶	۵.۷	۴.۶
بهار ۱۴۰۳	۳.۱	۹.۵	۳.۶	۱.۹	۳.۲	۲.۵

منبع: بانک مرکزی ج.ا.ا. (www.cbi.ir)

تجزیه و تحلیل

با توجه به رابطه‌ی محاسباتی میزان ارزش افزوده (تفاضل ارزش ستانده و هزینه‌های واسطه) بر اساس قیمت‌های یک سال پایه‌ی مشخص، عملاً منشا تغییرات ارزش افزوده به تغییرات میزان مصرف نهاده‌های واسطه‌ای (هزینه‌های واسطه) و میزان تولید (ارزش تولید) مربوط خواهد شد. بنابراین افزایش ارزش افزوده‌ی بخش کشاورزی ایران در فصل بهار ۱۴۰۳ نسبت به زمان مشابه سال قبل می‌تواند ناشی از کاهش یا عدم تغییر میزان نهاده‌های تولید مورد استفاده (کاهش یا عدم تغییر هزینه واسطه)، افزایش بهره‌وری عوامل مختلف تولید و در نتیجه، افزایش مقدار تولیدات کشاورزی (افزایش ارزش تولید) به دلایل گوناگون (نظیر تامین کافی و به‌هنگام نهاده‌ها، افزایش بهره‌وری عوامل تولید، افزایش مقیاس تولید، کاهش هزینه‌های تولید و ...) و یا هر سه دسته عوامل مزبور بوده باشد.^۱ اگرچه به دلیل عدم دسترسی به آمار و اطلاعات مستند، امکان تحلیل جزئیات مربوط به مقدار مصرف نهاده‌های تولید و متغیرهای موثر بر مقدار تولید کشاورزی در فصل بهار ۱۴۰۳ وجود ندارد، لیکن با بررسی شرایط حاکم بر محیط کشاورزی ایران (از منظرهای اقلیمی، اقتصادی و مالی) تا حدودی می‌توان از برخی از دلایل افزایش/مثبت شدن نرخ رشد ارزش افزوده‌ی کشاورزی در ۳ ماهه‌ی اول سال ۱۴۰۳ آگاه شد. سهم بسیار بالای مقدار تولیدات زراعی و باغی در کل تولیدات کشاورزی (حدود ۸۵ درصد) و بهبود بارندگی در نیمه‌ی دوم سال ۱۴۰۲ و اوایل فصل بهار ۱۴۰۳ را می‌توان در زمره‌ی مهمترین عوامل قلمداد کرد.^۲ بارندگی مناسب در زمان‌های مزبور و افزایش غنای مراتع کشور و کمک آن به تولیدات دامی، موضوع دیگری است که در تحلیل بهبود ارزش افزوده‌ی کشاورزی در بهار سال ۱۴۰۳، باید بدان توجه نمود. شاخص مقدار تولید بخش کشاورزی در بهار ۱۴۰۳ نسبت به بهار ۱۴۰۲ حدود ۲.۵ درصد رشد داشته است (مرکز آمار ایران). این موضوع، بیانگر اثرگذاری چشمگیر «افزایش تولیدات» در قیاس با آثار تغییر/افزایش «مقدار نهاده‌های واسطه‌ای» خواهد بود.

وضعیت شاخص قیمت تولیدکننده بخش کشاورزی به عنوان معیاری از تغییرات هزینه تولید^۳ در واحدهای کشاورزی در ۳ ماهه‌ی نخست سال ۱۴۰۳ نیز به خوبی بیانگر رشد نسبی کمتر هزینه‌های تولید نسبت به بهار ۱۴۰۲ می‌باشد. بر اساس گزارشات مرکز آمار ایران، نرخ تورم سالانه شاخص قیمت تولیدکننده‌ی کشاورزی (۱۳۹۵=۱۰۰) در فصل بهار ۱۴۰۳ حدود ۳۷ درصد بوده است که در قیاس با زمان مشابه سال قبل (۶۰ درصد)، حاکی از کاهش محسوس این شاخص می‌باشد.

^۱. تعیین عوامل اثرگذار، نوع و میزان اثرگذاری هر کدام از این عوامل، نیازمند دسترسی به آمار و اطلاعات مربوطه و بررسی‌های دقیق و جزئیات خواهد بود.
^۲. با توجه به تئوری‌های مختلف رشد اقتصادی، عوامل گوناگونی به شکل‌های مستقیم و غیرمستقیم (مدیریت کشاورزی در سطوح خرد و کلان، مقدار و بهره‌وری عوامل تولید، سطح تکنولوژی، فضای کسب و کار، شرایط اقلیمی، هزینه‌ی تولید، عوامل بیرونی و ...) می‌توانند مقدار ارزش افزوده‌ی یک بخش اقتصادی مانند بخش کشاورزی را متاثر سازند که در این گزارش کوتاه مجالی برای تحلیل چگونگی اثرگذاری آن‌ها بر مقدار و رشد ارزش افزوده‌ی ایران در بهار سال ۱۴۰۳ وجود ندارد.
^۳. شاخص قیمت تولیدکننده می‌تواند بیانگر میزان دریافتی کشاورزان در سرمرعه نیز باشد.

پیشنهادهای سیاستی

تداوم رشد مثبت ارزش افزوده بخش کشاورزی، مرهون افزایش تولید و به طور همزمان کاهش هزینه‌های تولید می‌باشد. به عبارتی دیگر، با اجرای سیاست‌ها و اقدامات مناسب در راستای افزایش بهره‌وری، هر دو هدف مذکور قابل حصول خواهد بود. از این رو، پیشنهادات زیر در جهت افزایش بهره‌وری ارایه می‌شود:

- (۱) توسعه تکنولوژی و فناوری‌های پیشرفته در بخش که منجر به افزایش بهره‌وری و کاهش ضایعات می‌شود.
- (۲) آگاه‌سازی و آموزش کشاورزان در خصوص استفاده از تکنیک‌های کشاورزی مدرن، شیوه‌های تولید پایدار و روندهای بازار. این امر می‌تواند مهارت‌های آنان را افزایش داده، بهره‌وری را ارتقا بخشد و با تقاضاهای در حال تغییر بازار سازگار شوند.
- (۳) تسهیل دسترسی آسان به خدمات مالی و اعتباری برای کشاورزان به منظور سرمایه‌گذاری در تجهیزات و توسعه فناوری.
- (۴) بهبود دسترسی به بازار با توسعه زیرساخت‌ها و سیستم‌های حمل و نقل.
- (۵) تقویت نقش تعاونی‌ها و اتحادیه‌ها در بازاریابی محصولات کشاورزی و افزایش نقش کشاورزان در بازار.
- (۶) اتخاذ سیاست‌های حمایتی با هدف فراهم آوردن مشوق‌هایی به منظور توسعه کشاورزی پایدار. مانند پرداخت یارانه برای اجرای شیوه‌های تولیدی سازگار با محیط زیست و یا اعطای تسهیلات با نرخ‌های ترجیحی برای تولیدات با ارزش افزوده بالاتر.
- (۷) اجرای شیوه‌ها و فن‌آوری‌های کارآمد در حوزه مدیریت آب.
- (۸) شناسایی و توسعه بازارهای صادراتی محصولات کشاورزی ایران.

منابع

۱. بانک مرکزی ج.ا.ا. (۱۴۰۳). «حسابهای ملی ایران». قابل دسترسی در: www.cbi.ir
۲. مرکز آمار ایران. (الف- ۱۴۰۳). «گزارش نرخ رشد اقتصادی سه ماهه اول سال ۱۴۰۳». قابل دسترسی در: www.amar.org.ir
۳. مرکز آمار ایران. (ب- ۱۴۰۳). «نرخ تورم سالانه تولیدکننده کل کشور، به تفکیک فصل (۱۳۹۵=۵)». قابل دسترسی در: www.amar.org.ir
۴. مرکز آمار ایران. (ج- ۱۴۰۲). «شاخص‌های مقدار تولید فصلی بخش‌های صنعت، معدن و کشاورزی برای فصول سال‌های ۱۳۹۰ تا بهار ۱۴۰۳» قابل دسترسی در: www.amar.org.ir

یادداشت سیاست‌گذاری اقتصاد و توسعه کشاورزی و روستایی

سال ۵ / شماره ۶۸ / ۱۴۰۳

۱۴۰۳/۰۸/۱۵

مطالب این شماره

تحلیلی بر بازار جهانی
زعفران..... ۲

تهیه و تحلیل: کتابون شمشادی

ویراستار: علی کیانی‌راد

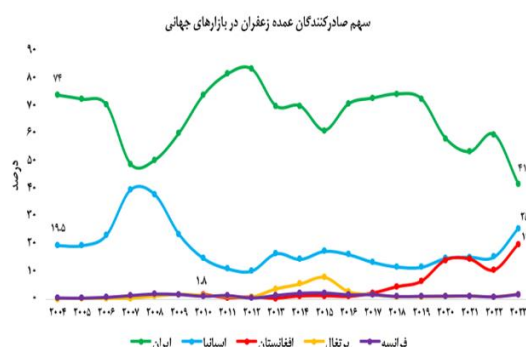
کد: (۹۹)-۸۰۹۰۳۰۸۰۴-۴-PN

مقدمه

از سال ۱۴۰۳، در تقویم رسمی کشور پنجم آبان ماه به عنوان روز ملی زعفران نامگذاری شده است. صادرات زعفران در نیمه نخست سال جاری ۵۷ تن به ارزش ۵۰ میلیون دلار بوده که نسبت به مدت مشابه سال قبل، از لحاظ وزنی ۴۱ درصد و از لحاظ ارزشی ۵۲ درصد کاهش یافته است (گمرک ج.ا.ا). با توجه به اهمیت زعفران در سبد کالاهای صادراتی کشور در ادامه تحلیلی از بازارهای جهانی این محصول ارزشمند ارایه می‌شود.

تجزیه و تحلیل

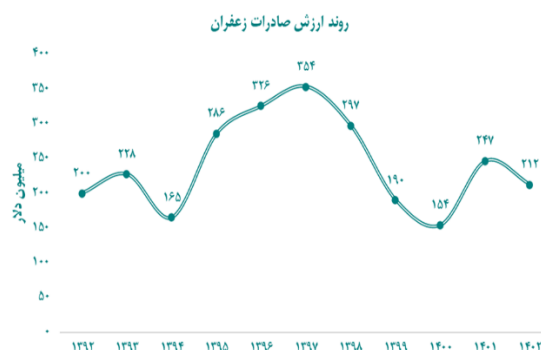
ایران با تولید بیش از ۹۰ درصد زعفران جهان، بزرگترین تولیدکننده زعفران می‌باشد. کشورهای هند، اسپانیا، یونان، مراکش، ایتالیا، آذربایجان، ترکیه و افغانستان نیز از تولیدکنندگان زعفران به شمار می‌آیند که البته کشور افغانستان در دو سال اخیر به رتبه دوم جهانی صعود کرده است. ایران به طور متوسط با صادرات سالیانه ۲۱۰ میلیون دلار، ۶۶ درصد بازارهای جهانی را به خود اختصاص داده است. اما سهم ایران در بازارهای جهانی روند ثابتی نداشته و از فراز و فرودهایی طی سالیان مختلف برخوردار بوده است. اسپانیا به عنوان رقیب دیرینه ایران در زمینه صادرات، در مقاطعی از زمان که سهم ایران در بازارهای جهانی کاهش یافته است، نقش پر رنگ‌تری در بازارهای جهانی داشته است و روند معکوس سهم آن در بازارهای جهانی نسبت به سهم ایران، گویای این امر است (نمودار ۱). اما نکته مهم روند رو به رشد سهم کشور افغانستان در بازارهای جهانی بوده که از ۱۸ درصد در سال ۲۰۱۰ به حدود ۲۰ درصد در سال ۲۰۲۳ افزایش یافته است و به عنوان دیگر رقیب اصلی ایران در بازارهای جهانی محسوب می‌شود.

نمودار (۱): سهم صادرکنندگان عمده زعفران در بازارهای جهانی
مأخذ: trademap

اما صادرات زعفران ایران در سالهای اخیر دارای نوسانات فراوانی بوده است که عوامل متعددی در عدم ثبات سیاست‌های صادراتی زعفران نقش داشته‌اند. همانطور که در نمودار (۲) مشخص است، ارزش صادرات زعفران از سال ۱۳۹۷^۱ با تشدید محدودیت‌های ارزی، صدور بخشنامه‌های متعدد و تاکید بر پیمان‌سپاری ارزی با کاهش چشم‌گیری مواجه شد. این در حالی است که صادرات زعفران از لحاظ وزنی به ویژه در سالهای ۹۹-۱۳۹۷ افزایشی بوده است. قاچاق زعفران نیز با توجه به سهولت خروج غیر قانونی آن از کشور، از دیگر عواملی است که بر روند صادرات آن تاثیرگذار است. از دیگر عوامل می‌توان به توسعه کشت زعفران بدون توجه به توسعه بازارهای صادراتی اشاره کرد. در سال ۱۴۰۲، تولید زعفران در ۳۱ استان کشور صورت گرفته در حالیکه در سال ۱۳۹۲، ۱۶ استان کشور در تولید زعفران کشور سهیم بوده‌اند. بنابراین، افزایش تولید بدون برنامه‌ریزی برای صادرات خود عاملی در جهت کاهش صادرات عمل خواهد کرد.

^۱. خروج امریکا از برجام و بازگشت و تشدید تحریم‌ها علیه ایران

نمودار (۲): روند ارزش صادرات زعفران ایران در سالهای ۱۳۹۲-۱۴۰۲
مأخذ: گمرک ج.ا.

علی رغم نوسانات در صادرات زعفران، کشور ایران دارای مزیت رقابتی در صادرات این محصول ارزشمند می‌باشد. در جدول (۱)، مزیت رقابتی ایران و دیگر کشورهای صادرکننده زعفران^۱ در سالهای ۲۰۲۳-۲۰۰۴ با استفاده از شاخص مزیت نسبی آشکار شده (RCA)^۲ و مزیت نسبی آشکار شده متقارن (RSCA)^۳ مورد بررسی قرار گرفته است. بر این اساس، کشور ایران در سالهای ۲۰۲۳-۲۰۰۴ دارای مزیت رقابتی در صادرات زعفران بوده است کشور اسپانیا و افغانستان (از سال ۲۰۰۸ به بعد) نیز دارای مزیت رقابتی در صادرات زعفران هستند. متوسط نرخ رشد سالیانه شاخص RCA برای افغانستان نشان از رشد مزیت رقابتی آن دارد. همچنین حمایت‌های بین‌المللی از جمله حمایت مالی، سیاسی و اقتصادی از تجار افغانستان و سیاست افزایش تولید زعفران در افغانستان تهدیدی برای ایران محسوب شده و پیش‌بینی می‌شود در آینده‌ای نزدیک بسیاری از بازارهای ایران را در دست بگیرد. فرانسه چهارمین صادرکننده زعفران، فاقد مزیت رقابتی است. اما علی‌رغم عدم برخورداری از مزیت رقابتی، به صادرات زعفران مبادرت می‌کند. نرخ رشد (نرخ رشد سالانه RCA) بالا برای کشور فرانسه به مفهوم دستیابی به مزیت رقابتی در آینده‌ای نزدیک است. بنابراین چنین استنباط می‌شود که منفعت تجاری به متغیرهای دیگری مانند قیمت صادراتی، کیفیت بسته‌بندی و تنوع در بازارهای هدف بستگی دارد. بر اساس اطلاعات trademap، ایران دارای بیشترین قیمت صادراتی بوده که این امر می‌تواند منجر به جانشینی کشورهای صادرکننده زعفران با قیمت‌های صادراتی کمتر شود که کشور فرانسه یکی از آن کشورهاست. کشور یونان نیز اگر چه در سالهای ۲۰۱۹-۲۰۰۸ دارای عدم مزیت رقابتی در صادرات زعفران بوده، اما با استمرار در صادرات آن و با توجه به بالا بودن نرخ رشد سالانه شاخص RCA، در دوره زمانی ۲۰۲۳-۲۰۲۰ مجدداً در صادرات زعفران به مزیت رقابتی دست یافته است.

^۱. کشورهای مندرج در جدول (۱)، بر اساس میانگین ارزش صادرات زعفران در پنج سال اخیر (۲۰۱۹-۲۰۲۳) انتخاب شده‌اند.

^۲. Revealed Comparative Advantage (RCA)

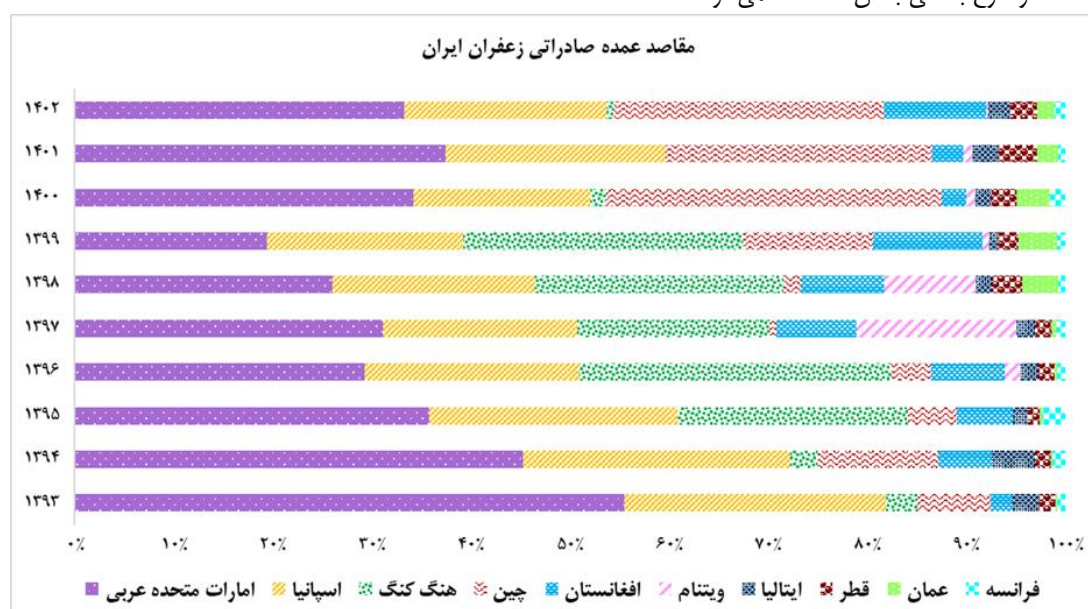
^۳. Revealed Symmetric Comparative Advantage (RSCA)

جدول (۱): مزیت رقابتی کشور ایران و دیگر کشورهای عمده صادرکننده زعفران طی سالهای ۲۰۲۳-۲۰۰۴

کشور	شاخص	۲۰۰۴-۲۰۰۷	۲۰۰۸-۲۰۱۱	۲۰۱۲-۲۰۱۵	۲۰۱۶-۲۰۱۹	۲۰۲۰-۲۰۲۳	نرخ رشد سالانه RCA (%)
ایران	RCA	۲۲۲.۱	۱۷۱.۶	۱۷۳.۹	۱۸۰.۴	۲۷۶.۸	۵.۸
	RSCA	۲۲۱.۱	۱۷۰.۶	۱۷۲.۹	۱۷۹.۴	۲۷۵.۸	
اسپانیا	RCA	۶۶	۶.۳	۴.۵	۳.۸	۵.۰	۵.۷
	RSCA	۰.۷	۰.۷	۰.۶	۰.۶	۰.۷	
افغانستان	RCA	-	۶۰.۱	۳۷.۶	۸۱.۶	۲۷۸.۱	۲۵
	RSCA	-	۱.۰	۰.۹	۱.۰	۱.۰	
فرانسه	RCA	۰.۱	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۲۳
	RSCA	۰.۸-	۰.۶-	۰.۵-	۰.۵-	۰.۶-	
یونان	RCA	۱.۶	۰.۸	۰.۹	۲.۰	۲.۶	۱۶
	RSCA	۰.۰۴	۰.۲-	۰.۱-	۰.۳	۰.۴	

ماخذ: محاسبات

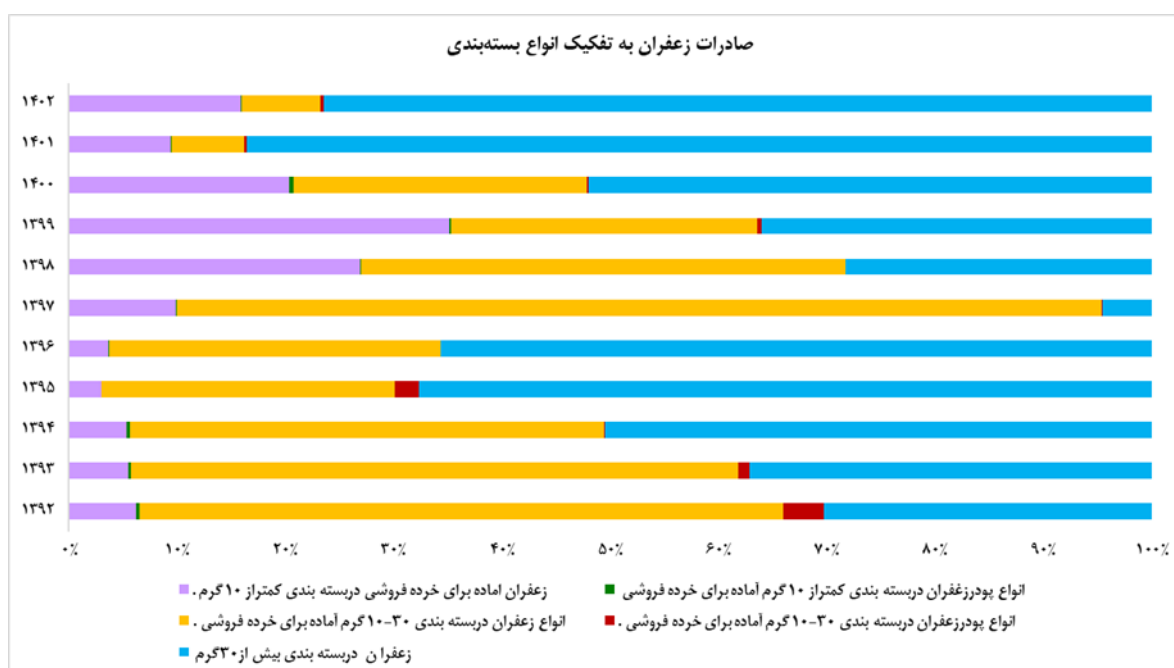
تنوع بازارهای صادراتی از جمله مولفه‌هایی است که در سهم کشور و حفظ نقش موثر آن در بازارهای جهانی مؤثر است. بررسی مقاصد صادراتی زعفران ایران در ده سال اخیر نشان داد که بازارهای صادراتی ایران از تنوع کافی برخوردار نیست و کشورهای امارات و اسپانیا، عمده‌ترین بازارهای صادراتی زعفران بوده‌اند. در واقع، الگوی صادراتی ایران در محصول زعفران به صورت الگوی نامتقارن بوده بطوریکه به طور میانگین در ده سال گذشته، بیش از ۸۰ درصد صادرات زعفران ایران به شش کشور امارات، اسپانیا، هنگ‌کنگ، چین، افغانستان و ویتنام صورت گرفته است. نکته مهم آن است که کشورهای مذکور (به ویژه امارات و اسپانیا) از جمله صادرکنندگان برتر زعفران در جهان بوده و به عبارتی دیگر، با واردات زعفران ایران و صادرات مجدد آن، در واقع زعفران تولیدی کشور ایران را با برند خود صادر کرده و نقش ایران در بازارهای جهانی را تضعیف می‌نمایند. مقاصد عمده صادراتی ایران نشان می‌دهد که کشور ایران تامین‌کننده زعفران رقابتی صادراتی خود در جهان می‌باشد و علیرغم روند رو به رشد سهم آنان در بازارهای جهانی به عنوان رقبای، هیچگونه تغییر استراتژی صادراتی ایران در توسعه بازارهای هدف و تنوع بخشی به آن مشاهده نمی‌شود.

نمودار (۳): مقاصد صادراتی زعفران ایران در سالهای ۱۴۰۲-۱۳۹۳

ماخذ: گمرک و محاسبات

از دیگر چالش‌های حوزه صادرات، صادرات محصول به صورت فله‌ای و عدم اتخاذ استراتژی مناسب در عرضه زعفران به بازارهای جهانی بر اساس محصول فرآوری شده و یا صادرات آن در بسته‌بندی‌های مناسب می‌باشد. همانطور که در نمودار (۴) مشخص است، صادرات زعفران در بسته بندی بیش از ۳۰ گرم، بیشترین سهم را از صادرات زعفران داشته است. پس از آن، بسته‌بندی‌های ۱۰-۳۰ گرم سهم بالایی از صادرات را به خود اختصاص داده است. صادرات انواع پودر زعفران در اوزان کمتر از ۱۰ گرم و در بسته بندی ۱۰-۳۰ گرم کمترین میزان صادرات را در دوره مورد بررسی داشته است. در خصوص صادرات انواع زعفران در بسته‌بندی‌های مختلف همچون مقاصد صادراتی آنچه مسلم است عدم وجود استراتژی صادرات و برنامه‌ریزی برای حفظ و افزایش سهم ایران در بازارهای جهانی می‌باشد. ادامه روند مذکور، با توجه به روند رو رشد رقبای تجاری در بازارهای جهانی به ویژه کشور افغانستان، جایگاه ایران را در جهان با چالش اساسی مواجه خواهد ساخت.

نمودار (۴): صادرات زعفران به تفکیک انواع بسته‌بندی و اوزان مختلف در سالهای ۱۳۹۳-۱۴۰۲

مأخذ: گمرک و محاسبات

توصیه‌های سیاستی

با توجه به موارد مطرح شده، در گام نخست لزوم ایجاد نشان تجاری برای زعفران بیش از پیش آشکار می‌شود. با ایجاد و توسعه نشان تجاری، از فروش فله زعفران جلوگیری به عمل آمده و در واقع محصولی با ارزش افزوده بالاتر صادر می‌شود. البته این امر مستلزم تکمیل زنجیره ارزش زعفران در داخل کشور و به ویژه توسعه حلقه فرآوری آن می‌باشد که با حمایت دولت و مشارکت بالای خصوصی امکان پذیر است. از سوی دیگر، با توجه به گرایش جهان به استفاده از گیاهان دارویی، فرآوری زعفران به صورت گیاهان دارویی (مانند انواع دمنوش‌ها، داروهای ضد افسردگی و ...) می‌تواند ارزش افزوده بالایی در صادرات آن ایجاد کرده و ارزش آوری بیشتری را برای کشور به همراه داشته باشد. مشارکت در نمایشگاه‌های بین‌المللی و استفاده از رقابت‌های بازاریابی نیز می‌تواند در شناساندن کیفیت، اهمیت فرهنگی، طعم و مزه و رنگ منحصر به فرد زعفران ایران در جهان مؤثر واقع شود. همچنین ورود به شیوه‌های نوین عرضه زعفران در بازار (به ویژه بازارهای جهانی)؛ از

جمله عرضه زعفران در بورس؛ منجر به حذف کشورهای واسطه که زعفران ایران را به نام خود صادر می کنند، کاهش واسطه گران غیرضرور، افزایش کیفیت و استانداردسازی زعفران و جلوگیری از تقلب در عرضه محصول و همچنین جلوگیری از قاچاق می شود.

منابع

۱. آمارنامه کشاورزی، جلد سوم. مرکز آمار و فناوری اطلاعات و ارتباطات وزارت جهاد کشاورزی

۲. گمرک ج.ا.

۳. www.trademap.com

یادداشت سیاست‌گذاری اقتصاد و توسعه کشاورزی و روستایی

سال ۵ / شماره ۶۹ / ۱۴۰۳

۱۴۰۳/۰۹/۱۰

مطالب این شماره

۷ تحلیل تورم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در
آبان ماه
۱۴۰۳..... ۲

تهیه و تحلیل: کتابون شمشادی

کد: (۱۰۰)-۱۴۰۳۰۹۱۰-۴-PN

مقدمه

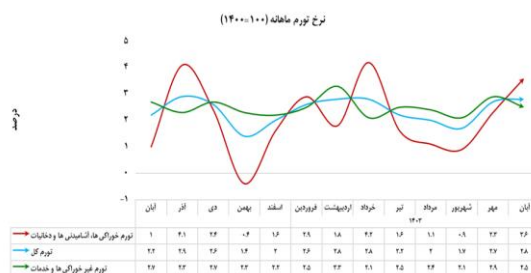
بر اساس گزارش مرکز آمار ایران، تغییرات شاخص قیمت مصرف‌کننده در آبان‌ماه سال ۱۴۰۳ به شرح جدول زیر می‌باشد که تورم ماهیانه کل و تورم مواد غذایی روندی افزایشی و تورم غیر خوراکی‌ها و خدمات روندی کاهشی داشته است.

تجزیه و تحلیل

روند افزایشی نرخ تورم ماهیانه خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات نیز در آبان‌ماه نیز ادامه یافت و با افزایش ۱.۳ واحد درصد از ۲.۳ درصد در مهرماه به ۳.۶ درصد در آبان‌ماه افزایش یافته است که شدت افزایش آن نسبت به نرخ تورم کل بیشتر بوده است. نرخ تورم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در خانوارهای شهری و روستایی نیز روندی افزایشی داشته و شدت افزایش تورم مواد غذایی در خانوارهای روستایی بیشتر از خانوارهای شهری بوده است.

شاخص	تورم ماهیانه		تورم نقطه‌ای		تورم سالیانه	
	مهر	آبان	مهر	آبان	مهر	آبان
تورم کل	۲.۸	۳.۶	۲.۷	۳.۱	۳۳.۶	۳۳.۱
تورم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات	۳.۶	۲.۳	۲۹.۲	۲۶	۲۸.۳	۲۷.۹
تورم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات خانوار روستایی	۴	۲.۵	۲۹	۲۵.۷	۲۶.۹	۲۷.۲
تورم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات خانوار شهری	۳.۵	۲.۲	۲۹.۲	۲۶.۱	۲۸.۱	۲۸.۶
تورم خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها	۳.۶	۲.۳	۲۹.۳	۲۶	۲۸.۲	۲۷.۸
تورم خوراکی‌ها	۳.۷	۲.۲	۲۹.۳	۲۶	۲۷.۵	۲۸
تورم غیر خوراکی‌ها و خدمات	۲.۵	۲.۹	۳۴.۲	۳۴.۶	۳۶.۴	۳۵.۹

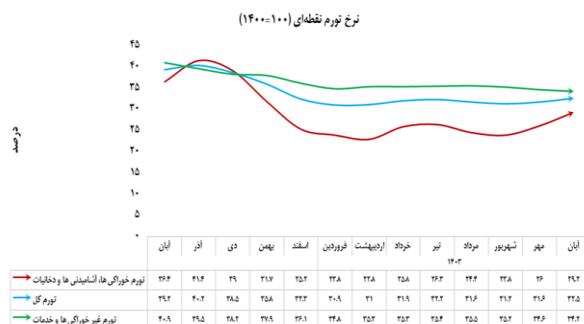
ماخذ: مرکز آمار ایران

نمودار (۱): روند ماهیانه تورم کل، خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و غیر خوراکی‌ها و خدمات (۱۴۰۰=۱۰۰)

ماخذ: مرکز آمار ایران

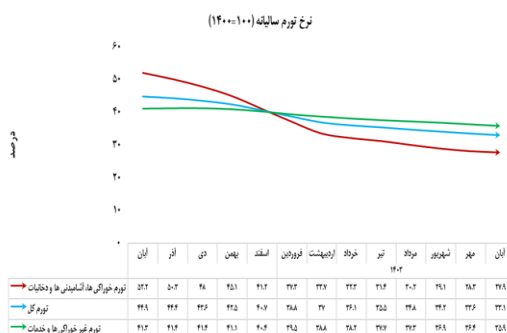
نرخ تورم نقطه‌ای خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در آبان‌ماه ۲۹.۲ درصد گزارش شده که نسبت به مهرماه ۳.۲ واحد درصد افزایش یافته است. به بیانی دیگر، خانوارهای کل کشور در آبان‌ماه سال جاری ۲۹.۲ درصد بیشتر از آبان سال گذشته، برای تهیه مواد غذایی هزینه پرداخت نموده‌اند که نسبت به مهرماه روندی صعودی داشته است. در ماه گذشته، نرخ تورم نقطه‌ای مواد غذایی در خانوارهای شهری و روستایی نیز روندی افزایشی داشته و شدت افزایش در خانوارهای روستایی بیشتر بوده است.

نمودار (۲): روند تورم نقطه‌ای کل، خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و غیر خوراکی‌ها و خدمات (۱۴۰۰=۱۰۰)

ماخذ: مرکز آمار ایران

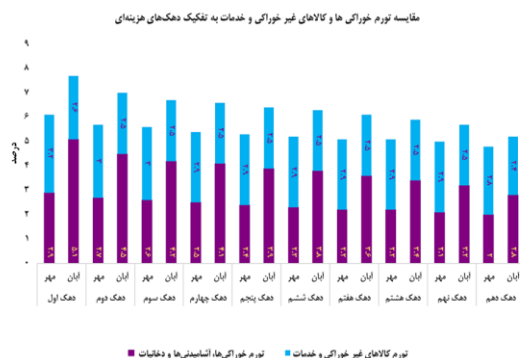
روند نزولی نرخ تورم سالانه خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در آبان‌ماه نیز تداوم داشته و با کاهش ۰.۴ واحد درصد به ۲۷.۹ درصد رسیده است. بنابراین، طی سال گذشته (آبان ۱۴۰۲ الی آبان ۱۴۰۳) نرخ تورم مواد غذایی روندی کاملاً نزولی را طی کرده و از ۵۲.۲ درصد به ۲۷.۹ درصد تقلیل یافته است (نمودار ۳). شدت کاهش تورم مواد غذایی در خانوارهای شهری و روستایی تقریباً با هم برابر بوده است؛ اما سطح تورم در خانوارهای شهری نسبت به خانوارهای روستایی بالاتر بوده است.

نمودار (۳): روند تورم سالانه تورم کل، خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و غیر خوراکی‌ها و خدمات (۱۴۰۰=۱۰۰)

ماخذ: مرکز آمار ایران

در آبان‌ماه نیز مشابه مهرماه، نرخ تورم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در تمامی دهک‌های هزینه‌ای افزایش یافته است؛ و نرخ افزایش آن به طور میانگین ۱.۴۷ واحد درصد بوده است. در آبان‌ماه، خانوارهای سه دهک اول هزینه‌ای، علاوه بر آنکه تورم مواد غذایی بالاتری را نسبت به سایر دهک‌ها تجربه کرده‌اند، شدت افزایش تورم نیز در سه دهک اول تا سوم نسبت به سایر دهک‌های هزینه‌ای، بیشتر بوده است.

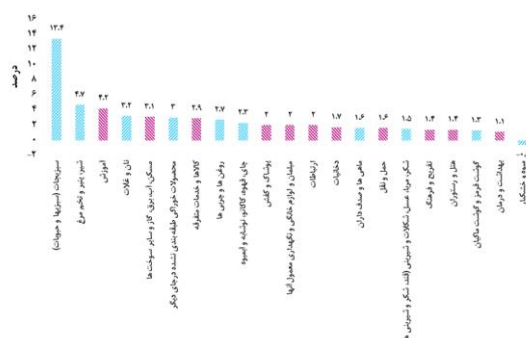

نمودار (۴): مقایسه تورم ماهیانه خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات و تورم کالاهای غیر خوراکی و خدمات به تفکیک دهک‌های هزینه‌ای

ماخذ: مرکز آمار ایران

در میان گروه‌های کالایی، بیشترین تورم ماهیانه مربوط به گروه سبزی‌ها و حبوبات بوده و پس از آن گروه شیر، پنیر و تخم‌مرغ قرار داشته است. از دلایل اصلی افزایش تورم گروه سبزی‌ها و حبوبات می‌توان به افزایش قیمت گوجه‌فرنگی اشاره کرد که ناشی از تغییر فصل و تغییر مبادی تأمین آن در کشور به‌ویژه در استان تهران بوده است که تا رسیدن به تولید انبوه در جنوب کشور با وقفه زمانی همراه است و شکاف میان عرضه و تقاضا منجر به افزایش قیمت در بازار شده است.

تورم ماهانه به تفکیک گروه‌های کالایی

نمودار (۵): تورم ماهیانه به تفکیک گروه‌های کالایی

ماخذ: مرکز آمار ایران

نکته قابل تامل آن است که کالاهای مختلف به یک اندازه بر روی تورم کل تأثیر ندارند و با توجه به ضریب اهمیت آن متفاوت هستند. بر اساس گزارش مرکز آمار ایران، سهم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در تورم آبان‌ماه ۱۴۰۲ واحد درصد و سهم کالاهای غیر خوراکی و خدمات ۱۶۶ واحد درصد بوده است. بنابراین، بر خلاف ماه‌های گذشته، در آبان ماه تورم مواد غذایی سهم بیشتری را نسبت به تورم کالاهای غیر خوراکی در تورم کل داشته است. در میان گروه‌های کالایی همچون ماه گذشته، مسکن، آب، برق، گاز و سایر سوخت‌ها بیشترین سهم را در تورم ماهیانه کل داشته است (۱۰۶ واحد درصد). بعد از آن نان و غلات قرار داشته که سهم آن در افزایش تورم ۰۱۹ واحد درصد بوده است (نمودار ۶).

سهم گروه‌های کالایی در تورم کل (ماهیانه)

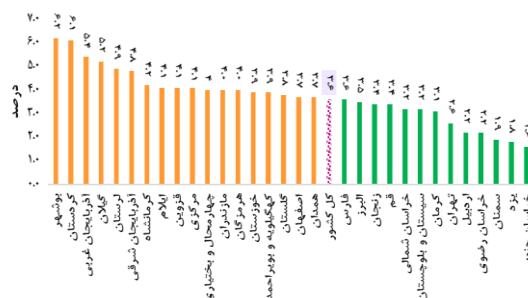

نمودار (۶): سهم گروه‌های کالایی در تورم کل (ماهیانه)

ماخذ: مرکز آمار ایران

بررسی روند تورم ماهانه مواد غذایی به تفکیک استان نشان می‌دهد که در آبان‌ماه، استان بوشهر با تورم ۶۲ درصد، بالاترین نرخ تورم ماهیانه را در میان استان‌های کشور داشته و استان خراسان جنوبی با تورم ۱۶ درصد کمترین تورم ماهانه را در میان استان‌های کشور به خود اختصاص داده است. بیشترین افزایش تورم ماهانه مواد غذایی در استان بوشهر و بیشترین کاهش نیز در استان خراسان رضوی بوده است.

نرخ تورم ماهانه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات به تفکیک استان

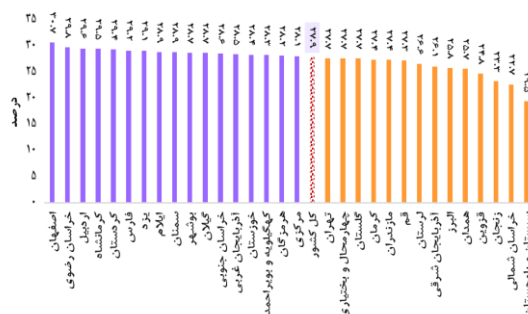

نمودار (۷): تورم ماهانه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات به تفکیک استان در آبان‌ماه ۱۴۰۳

ماخذ: مرکز آمار ایران

روند کاهشی تورم سالانه خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در تمامی استان‌های کشور در آبان‌ماه نیز تداوم یافت^۱. در آبان‌ماه، بیشترین کاهش تورم در استان اردبیل با ۱۰.۲- واحد درصد و کمترین کاهش تورم در استان تهران با ۰.۱- واحد درصد رخ داده است. در آبان‌ماه، استان اصفهان بیشترین تورم سالیانه (۳۰.۷ درصد) و استان سیستان و بلوچستان کمترین تورم سالیانه (۱۹.۵ درصد) را در میان استان‌های کشور داشته‌اند. توجه به پراکنش تورم در میان استان‌های کشور و همچنین شدت کاهش آن می‌تواند در اجرای موفق سیاست‌ها و اقدامات حمایتی و اصابت به جامعه هدف مثر ثمر واقع شود.

نرخ تورم سالیانه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات به تفکیک استان

نمودار (۸): تورم سالیانه خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات به تفکیک استان در ۱۲ ماه منتهی به آبان‌ماه ۱۴۰۳

ماخذ: مرکز آمار ایران

توصیه‌های سیاستی

ابتدا باید این نکته را یادآور شد که در یک اقتصاد با تورم ساختاری، محصولات و کالاهای کشاورزی از قاعده افزایش قیمت مستثنی نبوده و این کالاها نیز همچون کالاهای دیگر از جمله زمین، اجاره، دستمزد، هزینه آب، برق، گاز و ... مشمول افزایش قیمت ناشی از شرایط تورمی کشور می‌شوند. اما با توجه به آنکه افزایش قیمت مواد غذایی ارتباط تنگاتنگی با امنیت غذایی جامعه دارد (دسترسی اقتصادی)، افزایش قیمت آن از حساسیت بیشتری برخوردار است. مطالعات نشان داده است که در کوتاه مدت، قیمت کالاهای کشاورزی در واکنش به تغییرات در عوامل اقتصادی از جمله متغیرهای کلان اقتصادی، تغییرات بیشتری را نشان می‌دهد (سقاییان و همکاران، ۲۰۰۲). بنابراین، در شرایط حاکم بر اقتصاد کشور که در دو ماه اخیر روند افزایشی نرخ ارز تشدید شده است^۲ که مهمترین عامل در شکل‌گیری و افزایش انتظارات تورمی است، نرخ تورم مواد غذایی نیز روندی افزایشی داشته است. علاوه بر این، شرایط حاکم بر تولیدات بخش کشاورزی (فصلی بودن تولید و دائمی بودن تقاضا و مصرف) و وابستگی آن به اقلیم، وابستگی به واردات نهاده‌های تولیدی و تاثیر گذاری نرخ ارز نیمایی نیز بر افزایش قیمت مواد غذایی دامن زده است.

۱. به جز استان هرمزگان که تورم مواد غذایی در آن استان ۰.۱ واحد درصد نسبت به مهرماه افزایش یافته است. همچنین تورم مواد غذایی در استان‌های سمنان و بوشهر در مهر و آبان‌ماه ثابت بوده است.

۲. نرخ ارز طی دو ماه مهر و آبان به طور میانگین ماهانه ۷.۲ درصد رشد داشته است.

بنابراین، توصیه می‌شود ضمن کنترل متغیرهای کلان اقتصادی از جمله نرخ ارز، با اجرای راهکارهای عملی از جمله اصلاح شبکه‌های توزیع محصولات کشاورزی، تکمیل و توسعه زنجیره‌های ارزش محصولات کشاورزی بطوریکه امکان رهگیری محصولات کشاورزی در چرخه تولید تا مصرف فراهم باشد، افزایش بهره‌وری در بخش کشاورزی از طریق توسعه تکنولوژی و آموزش و تعلیم نیروی کار، فراهم نمودن شرایط افزایش جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی در بخش کشاورزی به منظور توسعه تکنولوژی و زیرساختها به کاهش هزینه تولید کمک کرد. با کاهش هزینه‌های تولید، رقابت پذیری محصولات کشاورزی در بازارهای جهانی نیز امکان پذیر بوده (و یا افزایش می‌یابد) که به توسعه بازارهای صادراتی نیز کمک خواهد کرد.

منابع:

۱. مرکز آمار ایران

۲. Saghaian, S. H., Reed, M. R., & Marchant, M. A. (۲۰۰۲). Monetary Impacts and Overshooting of Agricultural Prices in an Open Economy. *American Journal of Agricultural Economics*, ۸۴(۱), ۹۰-۱۰۳.
<http://www.jstor.org/stable/۱۲۴۵۰۲۶>

یادداشت سیاست‌گذاری اقتصاد و توسعه کشاورزی و روستایی

سال ۵ / شماره ۷۰ / ۱۴۰۳

۱۴۰۳/۱۰/۰۸

مطالب این شماره

۸ مثبت شدن نرخ رشد ارزش افزوده‌ی بخش کشاورزی
ایران در ۶ ماهه‌ی نخست سال
۱۴۰۳.....۲

تهیه و تحلیل: کوهسار خالدي

ویراستار: علي كياني راد

کد: (۱۰۱)-۴۰۳۱۰۰۸-PN-۴

مقدمه

بر اساس گزارش مرکز آمار ایران (الف-۱۴۰۳) در ۶ ماهه‌ی اول سال ۱۴۰۳، نسبت به زمان مشابه سال ۱۴۰۲، ارزش افزوده‌ی رشته فعالیت‌های گروه کشاورزی ۲۰۹ درصد، گروه صنایع و معادن ۵۳ درصد (بدون نفت ۲۶ درصد)، گروه خدمات ۲۵ درصد و تولید ناخالص داخلی ۴ درصد (۲۶ درصد بدون نفت)، رشد داشته‌اند. بر اساس این گزارش مرکز آمار ایران، این وضعیت، حاکی از بهبود شرایط حاکم بر روند رشد ارزش افزوده‌ی نیم‌سال اول ۱۴۰۳ کشاورزی ایران نسبت به مدت مشابه سال‌های ۱۴۰۰-۱۴۰۲ و مثبت شدن مقدار این رشد (۲۰۹ درصد) بعد از منفی بودن در سه نیم‌سال اول پیاپی گذشته می‌باشد (جدول ۱).

جدول (۱). رشد ارزش افزوده‌ی فعالیت‌های اقتصادی و تولید ناخالص داخلی در ۶ ماهه اول سال‌های ۱۴۰۳-۱۳۹۹ به قیمت ثابت ۱۴۰۰ (درصد)

سال / فصل	گروه کشاورزی		گروه صنایع و معادن*	گروه خدمات	تولید ناخالص داخلی	
	کل کشاورزی	زیربخش کشاورزی			بدون نفت	با نفت
۱۳۹۹	۶.۷	۶.۹	۱.۹	۱.۳	-۰.۹	-۲.۴
۶ ماهه اول ۱۳۹۹	۹.۰	۸.۹	۴.۹	۲.۰	-۲.۴	-۲.۴
۱۴۰۰	۱۰.۸	۱۱.۵	۰.۹	۳.۶	۳.۷	۲.۲
۶ ماهه اول ۱۴۰۰	۱۱.۰	۱۱.۴	۳.۹	۳.۳	۴.۷	۲.۵
۱۴۰۱	۱.۸	۲.۴	۶.۲	۳.۰	۳.۶	۲.۵
۶ ماهه اول ۱۴۰۱	۰.۳	۰.۵	۶.۹	۳.۶	۳.۸	۳.۱
۱۴۰۲	۲.۴	۲.۹	۴.۳	۶.۲	۴.۶	۱.۹
۶ ماهه اول ۱۴۰۲	۴.۴	۴.۶	۲.۹	۴.۳	۴.۴	۰.۸
۶ ماهه اول ۱۴۰۳	۲.۹	۲.۸	۳.۲	۵.۳	۴.۰	۲.۶

منبع: مرکز آمار ایران (www.amar.org.ir) * شامل گروه نفت و گاز

بانک مرکزی ج.ا.ا (۱۴۰۳) نیز در قالب گزارش‌های مختلف «تحولات بخش واقعی اقتصاد ایران»، وضعیت نرخ رشد ارزش افزوده‌ی گروه‌های اقتصادی و تولید ناخالص داخلی را در فصول مختلف سال اعلام نموده است (جدول ۲). میزان رشد ارزش افزوده‌ی بخش کشاورزی در ۶ ماهه‌ی اول سال ۱۴۰۳ بر اساس آمارهای بانک مرکزی ج.ا.ا، نیز، حاکی از رشد مثبت ارزش افزوده‌ی این بخش (۲/۸ درصد) می‌باشد و این عدد به مقدار اعلام شده توسط مرکز آمار ایران (۲/۹ درصد)، بسیار نزدیک است.^۱ بر اساس گزارش بانک مرکزی ج.ا.ا، با توجه به آمارهای پایه‌ی دریافتی از وزارت جهاد کشاورزی، مقدار تولید محصولات زراعی، محصولات باغی و محصولات اصلی دامی در ۶ ماهه‌ی اول سال ۱۴۰۳ نسبت دوره‌ی مشابه سال قبل به ترتیب ۶۳ درصد، ۸۸ درصد و ۳۳ درصد افزایش یافته است.

بررسی عملکرد اقتصادی گروه‌های اقتصادی در ۶ ماهه‌ی اول سال ۱۴۰۳ بر حسب آمارهای بانک مرکزی ج.ا.ا نشان می‌دهد که رشد ارزش افزوده گروه‌های «کشاورزی»، «نفت»، «صنایع و معادن» و «خدمات» نسبت به دوره‌ی مشابه سال قبل به ترتیب معادل ۲۸ درصد، ۹۳ درصد، ۲۴ درصد، ۲۰۲ درصد بوده که به ترتیب از سهمی معادل ۰۰۴، ۰۰۷، ۰۸ و ۱ واحد درصد در رشد اقتصادی کل کشور در ۶ ماهه‌ی اول سال ۱۴۰۳ (۲۰۹ درصد) برخوردار بوده‌اند. سهم رشد ارزش افزوده‌ی کشاورزی در رشد تولید ناخالص داخلی ۶ ماهه اول سال ۱۴۰۲ (۵۳ درصد)، حدود ۰۰۱ واحد درصد بوده است.

^۱ اگرچه انتظار بر این است که با یکسان شدن سال پایه در آمارهای بانک مرکزی ج.ا.ا و مرکز آمار ایران (۱۴۰۰=۱۴۰۱)، ارقام اعلام شده برای رشد ارزش افزوده‌ی گروه‌های اقتصادی و کلان اقتصاد، توسط این دو دستگاه آماری، یکسان باشد، اما به دلیل متفاوت بودن اقلام در نظر گرفته شده برای محاسبه‌ی ارزش افزوده، هنوز تفاوت‌هایی وجود دارد و بهتر است که این موضوع نیز حل و فصل شود.

جدول (۲). رشد ارزش افزوده‌ی فعالیت‌های اقتصادی و تولید ناخالص داخلی در ۶ ماهه اول سال‌های ۱۴۰۳-۱۳۹۹ به قیمت ثابت ۱۴۰۰ (درصد)

سال / فصل	گروه کشاورزی	گروه نفت	گروه صنایع و معادن	گروه خدمات	تولید ناخالص داخلی	تولید ناخالص داخلی
					بدون نفت	با نفت
۱۳۹۹	۳.۲	۹.۶	۷.۳	۲.۲	۳.۶	۴.۱
۶ ماهه اول ۱۳۹۹	۷.۰-	۸.۰-	۶.۸	۳.۲	۱.۴	۴.۱
۱۴۰۰	-۳.۶	۱۰.۱	۱.۱	۶.۵	۴.۴	۴
۶ ماهه اول ۱۴۰۰	۲.۴-	۲۰.۰	۱.۵-	۵.۴	۳.۶	۴.۴
۱۴۰۱	۱.۱	۱۰.۰	۶.۵	۲.۷	۴.۰	۳.۵
۶ ماهه اول ۱۴۰۱	۱.۱	۶.۷	۴.۳	۲.۴	۳.۰	۴.۰
۱۴۰۲	۰.۸	۱۸.۸	۵.۱	۴.۰	۵.۰	۴.۰
۶ ماهه اول ۱۴۰۲	۰.۹	۲۰.۹	۴.۵	۴.۹	۵.۳	۴.۰
۶ ماهه اول ۱۴۰۳	۲.۸	۹.۳	۲.۴	۲.۲	۲.۹	۲.۴

منبع: بانک مرکزی ج.ا.ا. (www.cbi.ir) توجه: ارقام مربوط به سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۱ بر اساس سال پایه ۱۳۹۵ می‌باشد.

تجزیه و تحلیل

با توجه به رابطه‌ی محاسباتی میزان ارزش افزوده (تفاضل ارزش ستانده و هزینه‌های واسطه) بر اساس قیمت‌های یک سال پایه‌ی مشخص، عملاً منشا تغییرات ارزش افزوده به تغییرات «میزان» مصرف نهاده‌های واسطه‌ای (هزینه‌های واسطه) و «میزان» تولید (ارزش تولید) مربوط خواهد شد. بنابراین افزایش ارزش افزوده‌ی بخش کشاورزی ایران در ۶ ماهه‌ی اول ۱۴۰۳ نسبت به زمان مشابه سال قبل می‌تواند ناشی از کاهش یا عدم تغییر میزان نهاده‌های تولید مورد استفاده (کاهش یا عدم تغییر هزینه‌ی واسطه)، افزایش بهره‌وری عوامل مختلف تولید و در نتیجه، افزایش مقدار تولیدات کشاورزی (افزایش ارزش تولید) به دلایل گوناگون (نظیر تامین کافی و به‌هنگام نهاده‌ها، افزایش بهره‌وری عوامل تولید، افزایش مقیاس تولید، کاهش هزینه‌های تولید و ...) و یا هر سه رویداد مزبور بوده باشد.^۱ اگرچه به دلیل عدم دسترسی به آمار و اطلاعات مستند، امکان تحلیل جزئیات مربوط به مقدار مصرف نهاده‌های تولید و متغیرهای موثر بر مقدار تولید کشاورزی در ۶ ماهه‌ی اول ۱۴۰۳ وجود ندارد، لیکن با بررسی شرایط حاکم بر محیط کشاورزی ایران (از منظرهای اقلیمی، اقتصادی و مالی) تا حدودی می‌توان از برخی از دلایل افزایش/مثبت شدن نرخ رشد ارزش افزوده‌ی کشاورزی در ۶ ماهه‌ی اول سال ۱۴۰۳ آگاه شد. سهم بسیار بالای مقدار تولیدات زراعی و باغی در کل تولیدات کشاورزی (حدود ۸۵ درصد) و بهبود بارندگی در نیمه‌ی دوم سال ۱۴۰۲ و اوایل فصل بهار ۱۴۰۳ را می‌توان در زمره‌ی مهمترین عوامل قلمداد کرد.^۲ بارندگی مناسب در زمان‌های مزبور و افزایش غنای مراتع کشور و کمک آن به تولیدات دامی، موضوع دیگری است که در تحلیل بهبود ارزش افزوده‌ی کشاورزی در ۶ ماهه‌ی اول سال ۱۴۰۳، باید بدان توجه نمود.

«شاخص مقدار تولید بخش کشاورزی» در فصول بهار و تابستان ۱۴۰۳ نسبت به فصول مشابه ۱۴۰۲ به ترتیب حدود ۲.۵ درصد و ۳.۲ درصد رشد داشته است (مرکز آمار ایران، ب-۱۴۰۳). این موضوع، بیانگر اثرگذاری چشمگیر «افزایش تولیدات» در قیاس با آثار تغییر/افزایش «مقدار نهاده‌های واسطه‌ای» خواهد بود.

وضعیت «شاخص قیمت تولیدکننده‌ی بخش کشاورزی» به عنوان معیاری از تغییرات هزینه‌ی تولید^۳ در واحدهای کشاورزی در ۶ ماهه‌ی نخست سال ۱۴۰۳ نیز به خوبی بیانگر رشد نسبی کمتر هزینه‌های تولید نسبت به زمان مشابه در قبل (۱۴۰۲) می‌باشد. بر اساس گزارش مرکز آمار ایران (ج-۱۴۰۳)، نرخ تورم سالانه‌ی شاخص قیمت تولید کننده‌ی کشاورزی (۱۰۰=۱۳۹۵) در فصول

^۱. تعیین عوامل اثرگذار بر ارزش افزوده و رشد آن، نوع و میزان اثرگذاری هر کدام از این عوامل، نیازمند دسترسی به آمار و اطلاعات مربوطه و بررسی‌های دقیق و جزئیات خواهد بود.

^۲. با توجه به تنوعی‌های مختلف رشد اقتصادی، عوامل گوناگونی به شکل‌های مستقیم و غیرمستقیم (مدیریت کشاورزی در سطوح خرد و کلان، مقدار و بهره‌وری عوامل تولید، سطح تکنولوژی، فضای کسب و کار، شرایط اقلیمی، هزینه‌ی تولید، عوامل بیرونی و ...) می‌توانند مقدار ارزش افزوده‌ی یک بخش اقتصادی مانند بخش کشاورزی را متأثر سازند که در این گزارش کوتاه، مجالی برای تحلیل چگونگی اثرگذاری آن‌ها بر مقدار و رشد ارزش افزوده‌ی کشاورزی ایران در ۶ ماهه‌ی اول سال ۱۴۰۳ وجود ندارد.

^۳. شاخص قیمت تولیدکننده می‌تواند بیانگر میزان دریافتی کشاورزان در سرمزرعه نیز باشد.

بهار و تابستان ۱۴۰۳ به ترتیب حدود ۳۷ درصد و ۳۴ درصد بوده است که در قیاس با فصول مشابه سال قبل (به ترتیب ۶۰ درصد و ۵۰ درصد)، حاکی از کاهش محسوس این شاخص می‌باشد.

پیشنهادهای سیاستی

رشد مثبت ارزش افزوده بخش کشاورزی، مرهون افزایش تولید همزمان با کاهش هزینه‌های تولید می‌باشد. با اجرای سیاست‌ها و اقدامات مناسب در راستای افزایش بهره‌وری، هر دو هدف مذکور قابل حصول خواهد بود. لذا لازم است که سیاست‌ها و برنامه‌های تثبیت و افزایش رشد ارزش افزوده‌ی کشاورزی ایران بر افزایش بهره‌وری عوامل تولید در این بخش استوار شوند. در همین راستا، موارد ذیل پیشنهاد می‌گردند:

- ۱) توسعه‌ی تکنولوژی و فناوری‌های پیشرفته در فرآیند تولید بخش کشاورزی (مراحل کاشت، داشت و برداشت محصولات کشاورزی).
- ۲) آگاه‌سازی و آموزش کشاورزان در زمینه‌ی استفاده از تکنیک‌های کشاورزی مدرن، شیوه‌های تولید پایدار و روندهای بازار (به عنوان یکی از عوامل موثر بر افزایش مهارت، بهره‌وری و سازگاری کشاورزان با تحولات تقاضای بازار محصولات کشاورزی).
- ۳) تسهیل دسترسی به منابع مالی کافی برای کشاورزان به منظور تامین سرمایه‌ی در گردش و سرمایه‌گذاری در تجهیزات و توسعه‌ی فناوری تولید کشاورزی.
- ۴) بهبود دسترسی کشاورزان به بازارهای فروش از طریق ایجاد بازارهای مختلف حقیقی و مجازی (بر بستر اینترنت) و توسعه‌ی زیرساخت‌ها و سیستم‌های حمل و نقل محصولات کشاورزی.
- ۵) تقویت نقش تعاونی‌ها و اتحادیه‌ها در بازاریابی محصولات کشاورزی و افزایش نقش کشاورزان در بازار.
- ۶) اتخاذ سیاست‌های حمایتی با هدف فراهم آوردن مشوق‌های لازم به منظور توسعه‌ی کشاورزی پایدار (مانند پرداخت یارانه برای اجرای شیوه‌های تولیدی سازگار با محیط زیست، اعطای تسهیلات با نرخ‌های ترجیحی برای تولیدات با ارزش افزوده بالاتر و ...).
- ۷) اجرای شیوه‌های کارآمد در حوزه‌ی مدیریت آب.
- ۸) شناسایی و توسعه‌ی بازارهای صادراتی محصولات کشاورزی ایران.
- ۹) تامین ارزان و عرضه‌ی به‌هنگام نهاده‌های تولید کشاورزی به کشاورزان.

منابع

۱. بانک مرکزی ج.ا.ا. (۱۴۰۳). «حسابهای ملی ایران». قابل دسترسی در: www.cbi.ir
۲. مرکز آمار ایران. (الف- ۱۴۰۳). «گزارش نرخ رشد اقتصادی شش ماهه اول سال ۱۴۰۳». قابل دسترسی در: www.amar.org.ir
۳. مرکز آمار ایران. (ب- ۱۴۰۳). «شاخص‌های مقدار تولید فصلی بخش‌های صنعت، معدن و کشاورزی برای فصول سال‌های ۱۳۹۰ تا شش ماهه اول ۱۴۰۳» قابل دسترسی در: www.amar.org.ir
۴. مرکز آمار ایران. (ج- ۱۴۰۳). «نرخ تورم سالانه تولیدکننده کل کشور، به تفکیک فصل (۱۰۰=۱۳۹۵)». قابل دسترسی در: www.amar.org.ir

یادداشت سیاست‌گذاری اقتصاد و توسعه کشاورزی و روستایی

سال ۵ / شماره ۷۱ / ۱۴۰۳

۱۴۰۳/۱۰/۰۹

مطالب این شماره

۹ تحلیل تورم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در آذر
ماه
۱۴۰۳..... ۲

تهیه و تحلیل: کتابون شمشادی

ویراستار: علی کیانی راد

کد: (۰۲)-۸-۴۰۳۱۰۰-۴-۱۴۰۳ BR

مقدمه

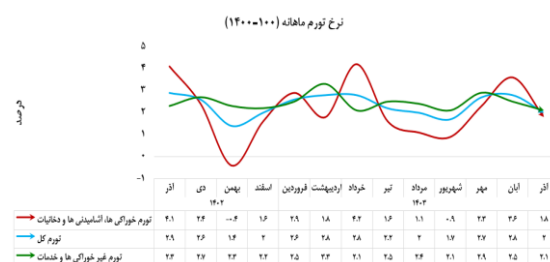
بر اساس گزارش مرکز آمار ایران، تغییرات شاخص قیمت مصرف‌کننده در آذرماه سال ۱۴۰۳ به شرح جدول زیر می‌باشد که انواع تورم (ماهانه، نقطه‌ای و سالیانه) و در گروه‌های مختلف روندی کاهشی داشته است.

شاخص	تورم ماهانه		تورم نقطه‌ای		تورم سالیانه	
	آبان	آذر	آبان	آذر	آبان	آذر
تورم کل	۲.۸	۲	۳۲.۵	۳۱.۴	۳۳.۱	۳۲.۵
تورم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات	۳.۶	۱.۸	۲۹.۲	۲۶.۳	۲۷.۹	۲۶.۸
تورم خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات خلیج روستایی	۳.۵	۱.۹	۲۹.۲	۲۶.۴	۲۸.۱	۲۷
تورم خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات خلیج شهری	۴	۱.۷	۲۹	۲۶	۲۶.۹	۲۵.۸
تورم خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها	۳.۶	۱.۸	۲۹.۲	۲۶.۴	۲۷.۸	۲۶.۸
تورم خوراکی‌ها	۳.۷	۱.۸	۲۹.۲	۲۶.۳	۲۷.۵	۲۶.۵
تورم غیر خوراکی‌ها و خدمات	۲.۵	۲.۱	۳۴.۲	۳۴	۳۵.۹	۳۵.۵

ماخذ: مرکز آمار ایران

تجزیه و تحلیل

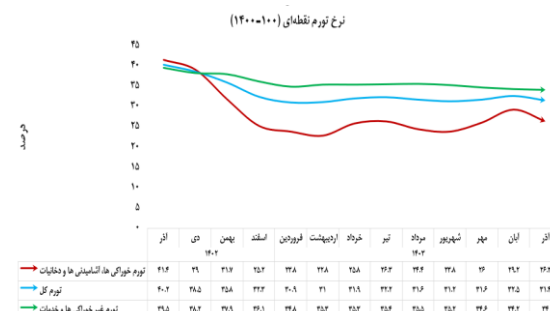
در آذرماه روند افزایشی نرخ تورم ماهیانه خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات متوقف شده و با کاهش ۱.۸ واحد درصد به ۱.۸ درصد تقلیل یافته است که شدت کاهش آن نسبت به نرخ تورم کل بیشتر بوده است. نرخ تورم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در خانوارهای شهری و روستایی نیز روندی کاهشی داشته و شدت کاهش تورم مواد غذایی در خانوارهای شهری بیشتر از خانوارهای روستایی بوده است.

نمودار (۱): روند ماهیانه تورم کل، خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و غیر خوراکی‌ها و خدمات (۱۴۰۰=۱۰۰)

ماخذ: مرکز آمار ایران

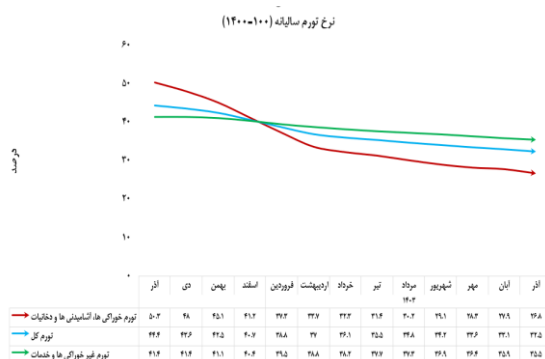
نرخ تورم نقطه‌ای خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در آذرماه ۲۶.۳ درصد گزارش شده که نسبت به آبان‌ماه ۲.۹ واحد درصد کاهش یافته است. به بیانی دیگر، خانوارهای کل کشور در آذرماه سال جاری ۲۶.۳ درصد بیشتر از آذر سال گذشته، برای تهیه مواد غذایی هزینه پرداخت نموده‌اند که نسبت به آبان‌ماه روندی نزولی داشته است. در ماه گذشته، نرخ تورم نقطه‌ای مواد غذایی در خانوارهای شهری و روستایی نیز روندی کاهشی داشته و شدت کاهش در خانوارهای شهری بیشتر بوده است.

نمودار (۲): روند تورم نقطه‌ای کل، خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و غیر خوراکی‌ها و خدمات (۱۴۰۰=۱۰۰)

ماخذ: مرکز آمار ایران

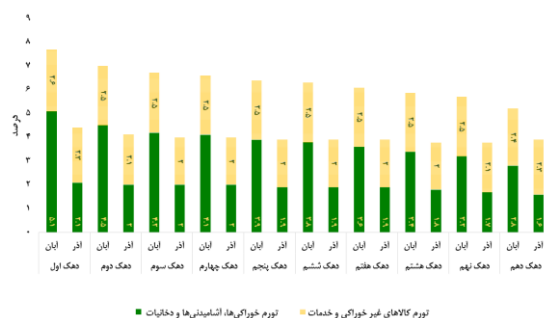
روند نزولی نرخ تورم سالانه خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در آذرماه نیز تداوم داشته و با کاهش ۱۰۱ واحد درصد به ۲۶۸ درصد رسیده است. بنابراین، طی سال گذشته (آذر ۱۴۰۲ الی آذر ۱۴۰۳) نرخ تورم مواد غذایی روندی کاملاً نزولی را طی کرده و از ۵۰۳ درصد به ۲۶۸ درصد تقلیل یافته است (نمودار ۳). شدت کاهش تورم مواد غذایی در خانوارهای شهری و روستایی با هم برابر بوده است اما سطح تورم در خانوارهای روستایی نسبت به خانوارهای شهری بالاتر بوده است.

نمودار (۳): روند تورم سالانه تورم کل، خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و غیر خوراکی‌ها و خدمات (۱۴۰۰=۱۰۰)

ماخذ: مرکز آمار ایران

در آذرماه بر خلاف ماه‌های قبل، نرخ تورم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در تمامی دهک‌های هزینه‌ای کاهش یافته است؛ و نرخ کاهش آن به طور میانگین ۱۰۹۷ واحد درصد بوده است. در آذرماه، اگر چه در خانوارهای سه دهک اول هزینه‌ای، سطح تورم مواد غذایی نسبت به سایر دهک‌ها بالاتر بوده است، اما شدت کاهش تورم در سه دهک اول تا سوم نسبت به سایر دهک‌های هزینه‌ای، بیشتر بوده است.

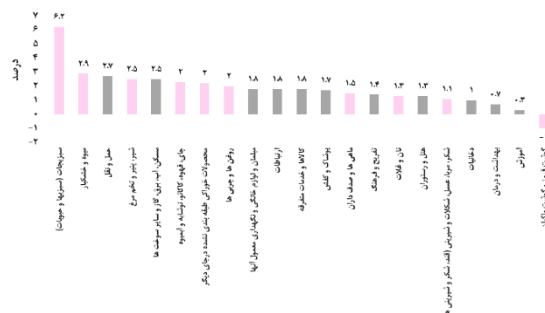

نمودار (۴): مقایسه تورم ماهیانه خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات و تورم کالاهای غیر خوراکی و خدمات به تفکیک دهک‌های هزینه‌ای

ماخذ: مرکز آمار ایران

در میان گروه‌های کالایی، با توجه به افزایش قیمت سیب‌زمینی، پیاز و حبوبات در آذرماه بیشترین تورم ماهیانه مربوط به گروه سبزی‌ها و حبوبات بوده و پس از آن گروه میوه و خشکبار قرار داشته است. از دلایل اصلی افزایش تورم گروه سبزی‌ها و حبوبات می‌توان به افزایش قیمت گوجه‌فرنگی و سیب‌زمینی اشاره کرد که ناشی از تغییر فصل و تغییر مبادی تأمین سبزی و صیفی در کشور بوده و افزایش تقاضا برای گروه میوه و خشکبار با توجه به برگزاری مراسم شب یلدا، از جمله دلایل افزایش قیمت گروه‌های کالایی سبزیجات و میوه‌ها بوده است. نکته قابل توجه، کاهش تورم گروه گوشت قرمز و گوشت ماکیان در آذرماه می‌باشد که با توجه به برنامه‌ریزی و ثبات در سیاست‌گذاری تولیدات دام و طیور به ویژه گوشت مرغ در راستای افزایش تولید و به منظور حفظ تعادل عرضه و تقاضا در بازار حاصل شده است.

تورم ماهانه به تفکیک گروه‌های کالایی

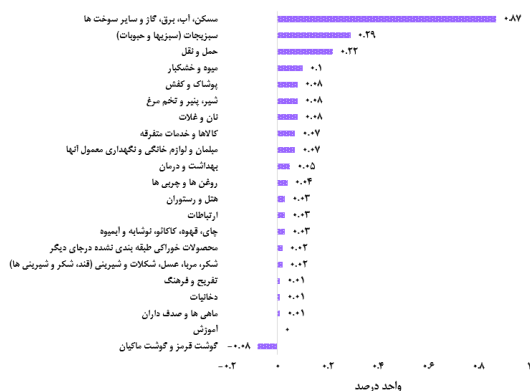

نمودار (۵): تورم ماهیانه به تفکیک گروه‌های کالایی

ماخذ: مرکز آمار ایران

نکته قابل تامل آن است که کالاهای مختلف به یک اندازه بر روی تورم کل تاثیر ندارند و با توجه به ضریب اهمیت آن متفاوت هستند. بر اساس گزارش مرکز آمار ایران، سهم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در تورم آذرماه ۰.۶ واحد درصد و سهم کالاهای غیر خوراکی و خدمات ۱.۴۲ واحد درصد بوده است. بنابراین، بر خلاف ماه‌های گذشته که تورم مواد غذایی سهم بالاتری را نسبت به تورم غیرخوراکی‌ها و خدمات در تورم کل به خود اختصاص داده بود، در آذر ماه تورم مواد غذایی سهم کمتری را نسبت به تورم کالاهای غیر خوراکی در تورم کل داشته است. در میان گروه‌های کالایی همچون ماه گذشته، مسکن، آب، برق، گاز و سایر سوخت‌ها بیشترین سهم را در تورم ماهیانه کل داشته است (۰.۸۷ واحد درصد). بعد از آن گروه سبزیها و حبوبات قرار داشته که سهم آن در افزایش تورم ۰.۳۹ واحد درصد بوده است (نمودار ۶).

سهم گروه‌های کالایی در تورم کل (ماه‌های)

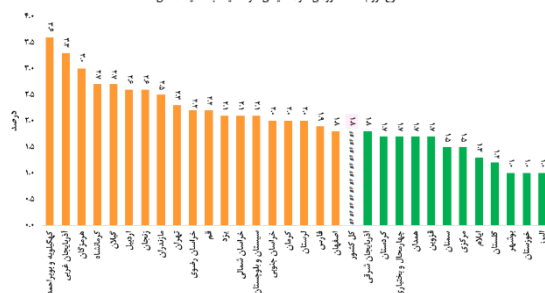

نمودار (۶): سهم گروه‌های کالایی در تورم کل (ماه‌های)

ماخذ: مرکز آمار ایران

بررسی روند تورم ماهانه مواد غذایی به تفکیک استان نشان می‌دهد که در آذرماه، استان کهگیلویه و بویراحمد با تورم ۳.۶ درصد، بالاترین نرخ تورم ماهیانه را در میان استان‌های کشور داشته و استان البرز با تورم ۱ درصد کمترین تورم ماهانه را در میان استان‌های کشور به خود اختصاص داده است. بیشترین افزایش تورم ماهانه مواد غذایی در استان خراسان جنوبی (۱.۱ واحد درصد) و بیشترین کاهش نیز در استان بوشهر (۴.۹- واحد درصد) بوده است.

نرخ تورم ماهانه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات به تفکیک استان

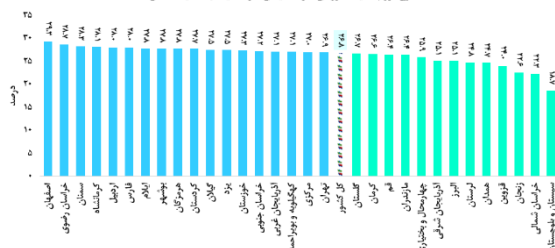

نمودار (۷): تورم ماهیانه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات به تفکیک استان در آذرماه ۱۴۰۳

ماخذ: مرکز آمار ایران

روند کاهشی تورم سالانه خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در تمامی استان‌های کشور در آذرماه نیز تداوم یافت. در آذرماه، بیشترین کاهش تورم در استان لرستان با ۱۸- واحد درصد و کمترین کاهش تورم در استان خراسان شمالی با ۰.۴- واحد درصد رخ داده است. در آذرماه نیز مشابه آبان ماه، استان اصفهان بیشترین تورم سالیانه (۲۹.۳ درصد) و استان سیستان و بلوچستان کمترین تورم سالیانه (۱۸.۷ درصد) را در میان استان‌های کشور داشته‌اند. توجه به پراکنش تورم در میان استان‌های کشور و همچنین شدت کاهش آن می‌تواند در اجرای موفق سیاست‌ها و اقدامات حمایتی و اصابت به جامعه هدف مثرم ثمر واقع شود.

نرخ تورم سالیانه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات به تفکیک استان

نمودار (۸): تورم سالیانه خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات به تفکیک استان در ۱۲ ماه منتهی به آذرماه ۱۴۰۳

ماخذ: مرکز آمار ایران

توصیه‌های سیاستی

کاهش تورم، به‌ویژه در بخش مواد غذایی، نیازمند یک رویکرد جامع و چندجانبه است که نیازمند تعامل دستگاه‌های مختلف و ذیربط می‌باشد. لذا، پیشنهادات زیر به منظور تداوم روند کاهشی نرخ تورم مواد غذایی پیشنهاد می‌شود:

۱. حمایت از تولید داخلی: افزایش حمایت از کشاورزان و تولیدکنندگان مواد غذایی می‌تواند به افزایش عرضه و کاهش قیمت‌ها کمک کند. این حمایت می‌تواند شامل تسهیلات مالی، آموزش‌های تخصصی و تأمین تجهیزات کشاورزی باشد.
۲. مدیریت بهینه منابع: بهبود روش‌های آبیاری و استفاده از تکنولوژی‌های نوین کشاورزی برای افزایش بهره‌وری و کاهش هدررفت منابع می‌تواند تأثیر مثبت بر تولید مواد غذایی داشته باشد.
۳. تنظیم بازار: اعمال نظارت و تنظیم بر بازارها برای جلوگیری از دیو و احتکار مواد غذایی و همچنین جلوگیری از افزایش بی‌ضابطه قیمت‌ها توسط دلالان.
۴. تقویت زنجیره تأمین: بهبود زنجیره تأمین مواد غذایی، از تولیدکننده تا مصرف‌کننده، می‌تواند به کاهش هزینه‌ها و افزایش دسترسی به محصولات با قیمت مناسب کمک کند.
۵. تنوع بخشی به منابع تأمین غذا: کاهش وابستگی به واردات مواد غذایی از طریق تنوع بخشی به تأمین‌کنندگان می‌تواند به پایداری تأمین مواد غذایی کمک کند.
۶. آموزش و فرهنگ‌سازی: افزایش آگاهی مردم نسبت به مدیریت بهتر منابع غذایی، به‌ویژه در مصرف خانگی، می‌تواند به کاهش تقاضای کاذب و در نتیجه کاهش قیمت‌ها کمک کند.

۷. استفاده از سیاست‌های پولی و مالی مناسب: اتخاذ سیاست‌های مناسب در زمینه نرخ بهره و کنترل نقدینگی می‌تواند به ثبات قیمت‌ها کمک کند.

۸. توسعه زیرساخت‌ها: سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های حمل و نقل و ذخیره‌سازی به بهبود دسترسی به بازارها و کاهش هدررفت محصولات غذایی کمک کند.

منابع:

۱. مرکز آمار ایران

یادداشت سیاست‌گذاری اقتصاد و توسعه کشاورزی و روستایی

سال ۵ / شماره ۷۲ / ۱۴۰۳

۱۴۰۳/۱۰/۱۱

مطالب این شماره

۱۰ زنجیره ارزش خرما در کشورهای
عربی..... ۲

ترجمه: مریم اردستانی

کد: (۰۳)-۱۴۰۳۱۰۱۱-۴-۱ BR

مقدمه

علی‌رغم تلاش‌های فراوان دولت‌ها و بخش خصوصی در کشورهای عربی تولیدکننده‌ی خرما در طول پنج دهه گذشته، توسعه زنجیره ارزش این محصول به دلیل موانع و محدودیت‌های ریشه‌دار فنی، زیست‌محیطی، نهادی و بازاریابی محدود شده است. «سازمان عربی توسعه کشاورزی و دفتر منطقه‌ای خاور نزدیک و شمال آفریقای فائو»^۱ با توجه به نیاز به تلاش مجدد و هماهنگ برای توسعه این صنعت، مطالعه‌ای با هدف ارائه یک چارچوب راهبردی برای توسعه پایدار زنجیره ارزش خرما در کشورهای عربی انجام داده‌اند که تاکید آن بر نیاز به یکپارچگی بهتر منطقه‌ای، هماهنگی سیاست‌ها و دیدگاه‌های مشترک نوآورانه و متمرکز برای تولید، فرآوری، بازاریابی و تجارت خارجی خرما است.

این مطالعه از رویکرد زنجیره ارزش به عنوان چارچوبی مفهومی که سازماندهی، هماهنگی، روابط قدرت و حاکمیت بین نهادها و بازیگران شرکت‌کننده در فضای محصولات و خدمات خرما را در بر گرفته، استفاده کرده و ضمن تلفیق دیدگاه‌ها، نظرات و توصیه‌های دریافتی (از طریق فرآیند مشاوره‌ی گسترده با ذینفعان)، امکان بازخورد مشارکتی در مورد محدودیت‌های اصلی اجزای مختلف زنجیره ارزش محصول را فراهم آورده است.

تجزیه و تحلیل

زنجیره ارزش خرما دارای چالش‌ها و محدودیت‌هایی است. بهره‌وری پایین خرما در بیشتر کشورها ناشی از محدودیت‌های نهادی، مالی، منابع فیزیکی و زیست‌محیطی و نیز ضعف منابع انسانی و ظرفیت‌های مدیریتی است. اکثر کشورها با کمبود نیروی کار مجرب و باتجربه در تمام جنبه‌های توسعه صنعت خرما مواجه هستند. کاهش تنوع زیستی خرما در منطقه ناشی از عوامل بسیاری از جمله تغییرات اقلیمی، درگیری‌های داخلی و نزاع‌ها، بهره‌برداری بیش از حد از پوشش گیاهی، عوامل زیستی، تغییر شیوه‌های کشاورزی، تغییرات اجتماعی و اقتصادی از جمله افزایش شهرنشینی و تجاوز مناطق مسکونی به زمین‌های کشاورزی بوده است. در نهایت اینکه حتی می‌توان گفت تقاضا برای خرما در معرض خطر قرار گرفته است؛ چرا که مصرف سرانه آن در بسیاری از کشورهای عربی؛ به ویژه در میان نسل جوان، کم شده و یا رو به کاهش است.

با این وجود، فرصت‌هایی برای تقاضای خرما در بازارهای محلی، کشورهای واردکننده‌ی خرما در منطقه و بازارهای جهانی وجود دارد. این بازارها در حال رشد بوده و می‌توانند انگیزه‌ای برای کشورهای عربی باشند تا ارتقاء بهره‌وری و کیفیت مورد نیاز محصول برای دسترسی به بازارهای باارزش بین‌المللی مانند استرالیا، اتحادیه اروپا و کانادا را در دستور کار خود قرار دهند. بازارهایی که سخت‌گیری کمتری نسبت به کیفیت دارند (مانند هند، اندونزی، بنگلادش و غیره) نیز می‌توانند به گسترش حجم صادرات خرما از منطقه؛ به ویژه از کشورهایی نظیر الجزایر و عراق کمک کنند. فرآوری خرما، علی‌رغم پتانسیلی که برای بسیاری از محصولات با ارزش افزوده‌ی بالای این محصول وجود دارد، بسیار اندک بوده و فرصت بکری در این زمینه فراهم است.

^۱ the Arab Organization for Agricultural Development (AOAD) & the Food and Agriculture Organization Regional Office for the Near East and North Africa (RNE/FAO)

پیشنهادهای سیاستی

بر این اساس، مطالعه مذکور توصیه‌هایی را برای توسعه صنعت خرما ارائه کرده که در پنج موضوع کلی به شرح زیر ساختار بندی شده و اساس یک راهبرد منطقه‌ای را شکل می‌دهند.

۱) تقویت سیستم‌های پایدار و کارآمد تولید خرما از طریق راه‌حل‌های نوآورانه و تمرکز بر بهبود و پیشرفت شیوه‌های مدیریتی، استفاده کارآمد از منابع، استفاده از فناوری‌های اثبات‌شده مبتنی بر تحقیق و تغییر جهت به سمت تولید با کیفیت و کاهش هزینه‌های تولید برای اطمینان از سودآوری و رقابت‌پذیری نخلداری. لازمه‌ی این امر، اجرای برنامه‌ها و طرح‌های گسترده در راستای بهبود سیستم‌های تولید خرما، تقویت نهادهای تولید و خدمات تکثیر، شناسایی و پیشگیری از آفات و بیماری‌ها، حمایت از تحقیق و توسعه فناوری، ترویج مصرف کارآمد آب، توسعه راهبردهای کاهش تغییرات اقلیمی و سازگاری با آنها و ثبت و حفاظت از تنوع زیستی ژنتیکی است.

۲) بهبود مدیریت پس از برداشت، بازاریابی و رقابت‌پذیری زنجیره ارزش خرما. در حالی که تولید از اهمیت حیاتی برخوردار است، ارتقاء مراحل پس از تولید زنجیره ارزش خرما ضامن عملکرد موثر این زنجیره است. مولفه‌های کلیدی که نیاز به بهبود دارند شامل مدیریت و فراآوری پس از برداشت، کیفیت، بازاریابی، زیرساخت‌ها، تجارت و نیز مصرف خرما با تاکید بر ارزش غذایی آن است.

۳) تقویت ظرفیت‌های نهادی و منابع انسانی. تلاش‌های توسعه صنعت خرما در بسیاری از کشورهای عربی به دلیل کمبود نیروی کار ماهر و باتجربه ناکام مانده است. این کمبود نیز عمدتاً به دلیل ناکافی بودن آموزش‌های تخصصی، موسسات آموزش حرفه‌ای و خدمات ترویجی است.

۴) همکاری و مشارکت منطقه‌ای برای توسعه صنعت خرما. چالش‌های پیش روی تولید خرما در جهان عرب بسیار فراتر از ظرفیت یک موسسه و یک کشور برای مقابله است. با این حال، علی‌رغم تسلط جهان عرب در تولید خرما، همکاری‌های منطقه‌ای اندکی به ویژه در خصوص تبادل اطلاعات و تجربیات، توسعه سیاست‌های مشترک و هماهنگی در زمینه‌ی توسعه، فراآوری و تجارت خرما وجود دارد. اقدامات لازم برای غلبه بر این امر شامل ایجاد یک مرکز منطقه‌ای خرما برای ارتقاء تبادل ارتباطات و افزایش همکاری در تجارت، توسعه ظرفیت و مدیریت یکپارچه آفات است.

۵) نیاز به رسیدگی به مسائل مقطعی در تمام مراحل زنجیره ارزش خرما از تولید گرفته تا مدیریت پس از برداشت، توزیع و مصرف؛ توسعه مکانیسم‌های دولتی برای تشویق سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در زنجیره و اطمینان از مساعد بودن محیط نظارتی برای سرمایه‌گذاری، تامین مالی و بیمه؛ تشویق مشارکت زنان و افزایش ظرفیت آنها از طریق آموزش در زمینه‌ی برداشت، فراآوری و صنایع دستی و دسترسی به منابع مالی، بازاریابی و سایر نهادهای مورد نیاز و بهبود جمع‌آوری و انتشار آمار دقیق از جمله در مورد تولید، سطح زیر کشت، ارقام، بازاریابی، قیمت‌ها، مقدار صادرات و مقصد.

و در پایان اینکه "سال بین‌المللی خرما" با هدف ارتقاء سطح مصرف و تقویت توسعه پایدار کل زنجیره ارزش خرما، ایجاد و ترویج شود.

منبع

FAO and AOAD. ۲۰۲۳. Value chain study Date palm in the Arab region. Cairo, FAO. <https://doi.org/10.4060/cb991۷en>

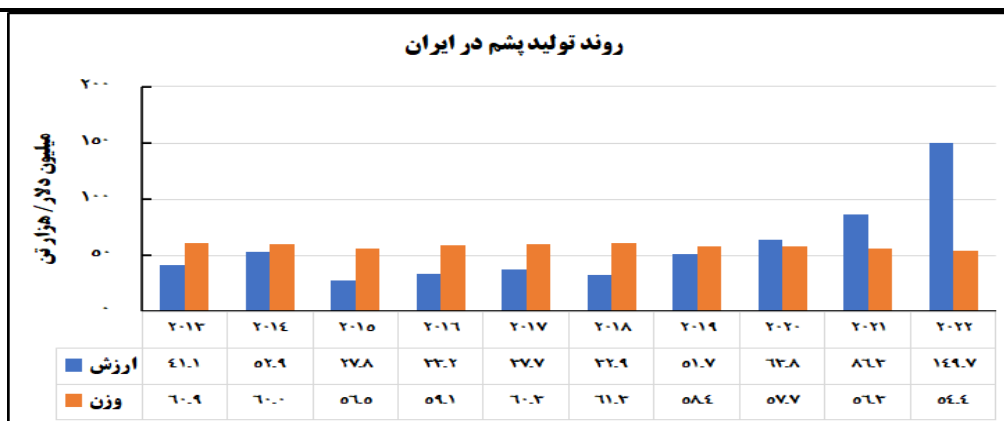
مقدمه

یکی از مهم‌ترین دلایل ارزشمندی قالی ایران در بازارهای جهانی، استفاده از پشم گوسفندان ایران در بافت آن می‌باشد. طی ۱۰ سال گذشته، تولید پشم خام در ایران به لحاظ وزنی از روند نزولی برخوردار بوده و از ۶۰.۹ هزار تن در سال ۲۰۱۲ به ۵۴.۴ هزار تن در سال ۲۰۲۲ کاهش یافته است. لیکن، روند ارزشی تولید پشم در ایران صعودی بوده و از ۴۱.۱ میلیون دلار در سال ۲۰۱۲ به ۱۴۹.۷ میلیون دلار در سال ۲۰۲۲ افزایش یافته است. همچنین، بر اساس آخرین آمار FAO، در سال ۲۰۲۲، در جهان ۱۷۵۹.۸ هزار تن پشم خام تولید شده و کشورهای چین، استرالیا و نیوزلند، به ترتیب بزرگترین تولیدکنندگان این محصول در جهان می‌باشند. علاوه بر این، ایران هفتمین تولیدکننده بزرگ پشم در جهان در سال ۲۰۲۲ بوده است. از طرف دیگر، کشورهای استرالیا، آفریقای جنوبی و نیوزلند به ترتیب، بزرگترین صادرکنندگان و کشورهای چین، ایتالیا و هند به ترتیب، بزرگترین واردکنندگان پشم خام در جهان بوده‌اند. همچنین، ایران در سال ۱۴۰۲، بالغ بر ۲.۳ میلیون دلار صادرات پشم خام داشته که عمدتاً به کشورهای هند، افغانستان و پاکستان صادر شده است. علاوه بر این، ایران در سال ۱۴۰۲، بالغ بر ۱۰.۵ میلیون دلار واردات پشم خام داشته که عمدتاً از کشورهای نیوزلند، آلمان و فرانسه وارد شده است. در نهایت، بازارهایی که بیشترین پتانسیل برای صادرات پشم ایران را دارند عبارتند از: ۱. هند، ۲. چین، ۳. امارات متحده عربی، ۴. پاکستان و ۵. ایتالیا.

تجزیه و تحلیل

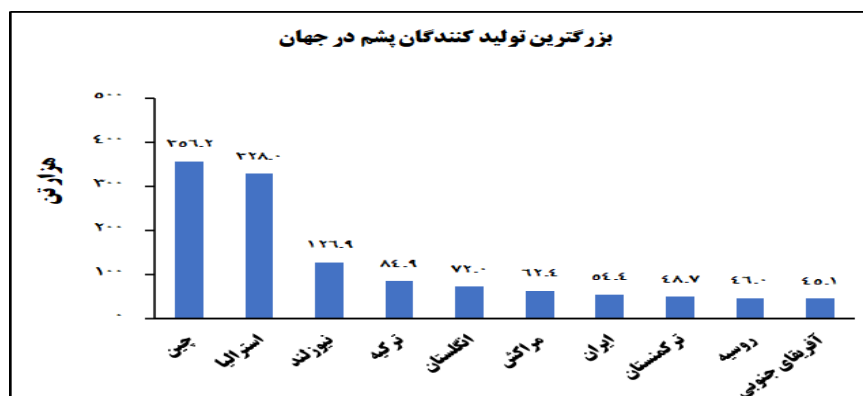
الف) وضعیت تولید پشم در ایران در مقایسه با سایر کشورهای جهان

یکی از مهم‌ترین دلایل ارزشمندی قالی ایران در بازارهای جهانی، استفاده از پشم گوسفندان ایران در بافت آن می‌باشد. در ایران نژادهای مختلفی از گوسفندان در حال پرورش هستند که عموماً نژادهای مناطق گرم و خشک پتانسیل تولید پشم مناسب برای صنعت قالی و حتی نساجی را دارند. اقلیم گرم و خشک و نوع مواد معدنی موجود در گیاهان مرتعی، مهم‌ترین دلیل کیفیت ویژه تارهای پشم گوسفندان ایران بوده و اصلاح نژاد می‌تواند در بهبود بهره‌وری تولید کمی و کیفی پشم از جنبه‌های مختلف به سودآورتر شدن صنعت پرورش گوسفند نیز کمک کند. بطور کلی، بر اساس آخرین اطلاعات سازمان جهانی غذا و کشاورزی (FAO)، طی ۱۰ سال گذشته، تولید پشم خام در ایران به لحاظ وزنی از روند نزولی برخوردار بوده و از ۶۰.۹ هزار تن در سال ۲۰۱۲ به ۵۴.۴ هزار تن در سال ۲۰۲۲ کاهش یافته است. لیکن، روند ارزشی تولید پشم در ایران صعودی بوده و از ۴۱.۱ میلیون دلار در سال ۲۰۱۲ به ۱۴۹.۷ میلیون دلار در سال ۲۰۲۲ افزایش یافته است. روند وزنی و ارزشی تولید پشم خام در ایران طی سال‌های ۲۰۲۲-۲۰۱۳ در نمودار ۱ ارائه شده است.

نمودار ۱: روند تولید پشم خام در ایران طی سال‌های ۲۰۱۳-۲۰۲۲ (میلیون دلار) - مأخذ: فائو

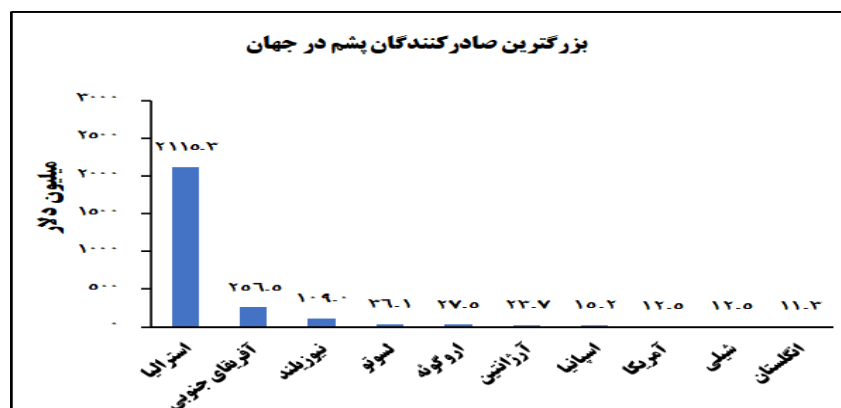
علاوه بر این، بر اساس آخرین آمار FAO، در سال ۲۰۲۲، در جهان ۱۷۵۹.۸ هزار تن پشم خام تولید شده و کشورهای چین، استرالیا و نیوزلند، به ترتیب بزرگترین تولیدکنندگان این محصول در جهان می‌باشند. همچنین، ایران هفتمین تولیدکننده بزرگ پشم در جهان در سال ۲۰۲۲ بوده است. در نمودار ۲، بزرگترین تولیدکنندگان پشم خام در جهان، در سال ۲۰۲۲ ارائه شده است.

نمودار ۲: بزرگترین تولیدکنندگان پشم خام در جهان در سال ۲۰۲۲ (هزار تن) - مأخذ: فائو

ب) صادرات پشم خام ایران در مقایسه با سایر کشورها

بر اساس آخرین آمار FAO، در سال ۲۰۲۲، استرالیا، آفریقای جنوبی و نیوزلند به ترتیب، بزرگترین صادرکنندگان پشم خام در جهان بوده‌اند. در نمودار ۳ بزرگترین صادرکنندگان پشم خام جهان ارائه شده است.

نمودار ۳: بزرگترین صادرکنندگان پشم خام در جهان در سال ۲۰۲۲ (میلیون دلار) - مأخذ: فائو

علاوه بر این، ایران در سال ۱۴۰۲، بالغ بر ۲.۳ میلیون دلار صادرات پشم خام داشته که عمدتاً به کشورهای هند، افغانستان و پاکستان صادر شده است. در جدول ۱ روند صادرات پشم خام ایران و مبادی عمده آن طی سال‌های اخیر ارائه شده است.

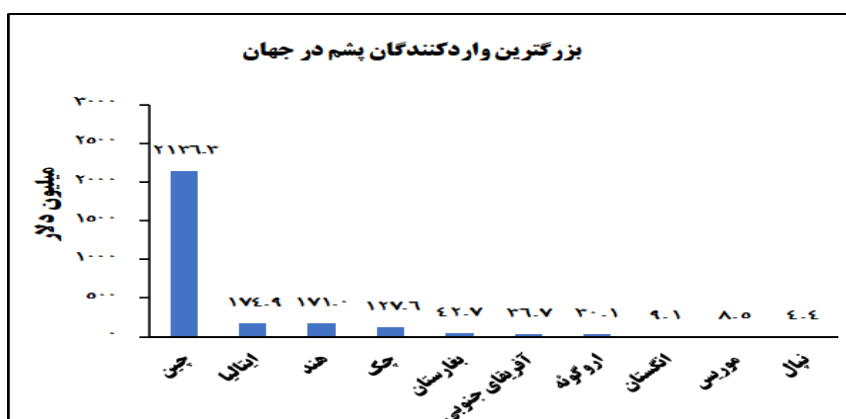
جدول ۱: روند صادرات پشم خام ایران و مبادی عمده آن طی سال‌های اخیر

سال	مقدار وزنی (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)	مبادی عمده وارداتی
۱۴۰۰	۳.۱۷۸	۲.۷۲۳	هند (۹۶.۸٪)، افغانستان (۱.۹٪)، پاکستان (۱.۳٪)
۱۴۰۱	۱.۶۳۴	۱.۲۷۴	هند (۷۴.۶٪)، افغانستان (۲۵.۴٪)
۱۴۰۲	۲.۸۴۸	۲.۳۳۶	هند (۹۲.۶٪)، افغانستان (۶.۵٪)، پاکستان (۰.۸٪)
۶ ماهه نخست ۱۴۰۳	۱.۷۶۵	۱.۵۰۲	هند (۹۹.۳٪)، افغانستان (۰.۷٪)

مأخذ: گمرک ج.ا.ا.

پ) واردات پشم خام ایران در مقایسه با سایر کشورها

بر اساس آخرین آمار FAO، در سال ۲۰۲۲، چین، ایتالیا و هند به ترتیب، بزرگترین واردکنندگان پشم خام در جهان بوده‌اند. در نمودار ۴ بزرگترین واردکنندگان پشم خام جهان ارائه شده است. علاوه بر این، ایران در سال ۱۴۰۲، بالغ بر ۱۰.۵ میلیون دلار و عمدتاً از کشورهای نیوزلند، آلمان و فرانسه واردات پشم خام داشته است. در جدول ۲ روند واردات پشم خام ایران و مبادی عمده آن طی سال‌های اخیر ارائه شده است.

نمودار ۴: بزرگترین واردکنندگان پشم خام در جهان در سال ۲۰۲۲ (میلیون دلار) - مأخذ: فائو

جدول ۲: روند واردات پشم خام ایران و مبادی عمده آن طی سال‌های اخیر

سال	مقدار وزنی (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)	مبادی عمده وارداتی
۱۴۰۰	۲.۱۵۵	۱۲.۱۷۶	نیوزیلند (۲۷.۹٪)، فرانسه (۲۵.۹٪)، استرالیا (۲۱.۷٪)
۱۴۰۱	۲.۴۶۳	۱۲.۶۸۱	نیوزیلند (۲۵.۵٪)، آلمان (۲۴.۴٪)، فرانسه (۱۷.۳٪)
۱۴۰۲	۱.۹۲۳	۱۰.۵۰۵	نیوزیلند (۳۶.۱٪)، آلمان (۳۱.۸٪)، فرانسه (۱۶.۳٪)
۶ ماهه نخست ۱۴۰۳	۰.۷۳۳	۴.۴۴۵	آلمان (۳۷.۸٪)، نیوزیلند (۲۹.۷٪)، استرالیا (۱۱.۵٪)

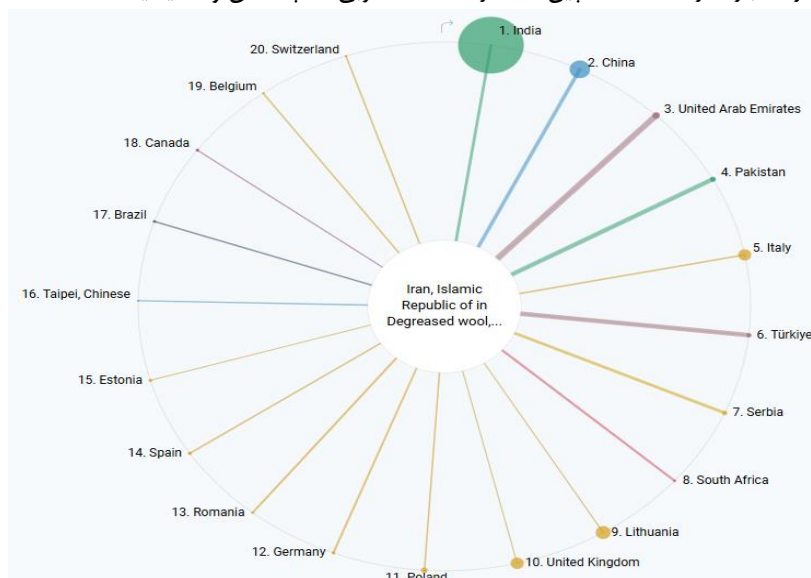
مأخذ: گمرک ج.ا.ا.

ت) تعیین بازارهای هدف صادرات پشم خام ایران

به منظور تعیین بازارهای هدف اولویت‌دار صادرات پشم خام ایران، از شاخص پتانسیل صادرات (EPI)^۱ که توسط مرکز تجارت بین‌الملل (ICT) برای هر یک از محصولات محاسبه می‌شود، استفاده شد. این شاخص، ارزش صادرات بالقوه را برای کشور صادرکننده در یک محصول معین و بازار هدف، بر اساس یک مدل اقتصادی که ترکیبی از عرضه کشور صادرکننده، تقاضای بازار هدف و سهولت تجارت (فاصله جغرافیایی، شرایط دسترسی به بازار و پیوندهای دوجانبه کشور مبدأ و مقصد است) در پنج سال گذشته می‌باشد، شناسایی می‌کند. بر این

^۱. Export Potential Indicator

اساس، در نمودار ۵، فهرست ۲۰ کشور دارای اولویت صادرات پشم ایران مشخص شده و نشان می‌دهد بازارهایی که بیشترین پتانسیل برای صادرات پشم خام ایران را دارند عبارتند از: ۱. هند، ۲. چین، ۳. امارات متحده عربی، ۴. پاکستان و ۵. ایتالیا.

نمودار ۵: کشورهای دارای اولویت صادرات پشم خام ایران - مرکز تجارت بین‌الملل (۲۰۲۳)

همچنین، در جدول ۳ میزان پتانسیل صادرات، صادرات واقعی، پتانسیل صادراتی محقق نشده، کل واردات و نرخ تعرفه واردات پشم خام از ایران برای پنج کشور نخست دارای اولویت صادرات پشم خام ایران ارائه شده است. یافته‌های جدول ۳ نشان می‌دهد که ایران به کشور هند، ۱۹۹ هزار دلار، چین، ۱۱۰ هزار دلار، امارات، ۲۷ هزار دلار، پاکستان، ۲۰ هزار دلار و ایتالیا، ۱۴ هزار دلار، پتانسیل محقق نشده صادرات پشم خام دارد.

جدول ۳: کشورهای دارای اولویت صادرات پشم خام ایران

کشور	پتانسیل صادرات (هزار دلار)	صادرات واقعی (هزار دلار)	پتانسیل محقق نشده (هزار دلار)	کل واردات پشم (هزار دلار)	نرخ تعرفه واردات پشم از ایران (درصد)
هند	۹۰۱	۷۰۲	۱۹۹	۳۷۰۰۰	۲۵
چین	۱۱۱	۱۰۴	۱۱۰	۴۲۰۰	۳۸
امارات	۲۷	۰	۲۷	۲۷۵	۵
پاکستان	۲۵	۵	۲۰	۱۹۳	۰
ایتالیا	۱۴	۰	۱۴	۲۳۰۰	۰

مأخذ: مرکز تجارت بین‌الملل (۲۰۲۳)

پیشنهادهای سیاستی

پشم گوسفند به جهت نقشی مهمی که در افزایش درآمد گله‌داران، صنعت قالی، توسعه نساجی و کسب درآمدهای ارزی دارد، حائز اهمیت فراوان است. کمبود تولید پشم داخلی و استاندارد نبودن خصوصیات آن و تقاضای روزافزون صنایع ذیربط، سبب شده است که با وجود اینکه ایران هفتمین تولیدکننده بزرگ پشم در جهان می‌باشد، همه ساله پشم خام از نیوزلند، استرالیا و فرانسه به کشور وارد شود. به منظور توسعه بازار تولید و صادرات پشم گوسفند ایران موارد ذیل پیشنهاد می‌گردد:

- ۱) در ایران نژادهای مختلفی از گوسفندان پرورش می‌یابند که عموماً نژادهای مناطق گرم‌وخشک، پتانسیل تولید پشم مناسب برای صنعت قالی و حتی نساجی را دارند. لذا جهت توسعه صادرات پشم خام ایران، توجه ویژه به استان‌های جنوب و جنوب شرق کشور حائز اهمیت است.
- ۲) نوع مواد معدنی موجود در گیاهان مرتعی، از دلایل مهم کیفیت پشم گوسفندان ایران می‌باشد. فلذا یکی از راه‌های افزایش کیفیت پشم گوسفند، تغذیه مناسب و با کیفیت است. برای این منظور، گوسفندان باید در رژیم غذایی خود از ویتامین‌ها، پروتئین‌ها، کربوهیدرات‌ها تغذیه کنند.
- ۳) پیشرفت بوجود آمده در کشورهای تولیدکننده پشم، در نتیجه اجرای برنامه‌های بهبود و تأمین شرایط مطلوب نگهداری، تغذیه، بهداشت و تکنیک‌های اصلاح‌نژاد گوسفندان می‌باشد. از این‌رو، اصلاح نژاد می‌تواند در بهبود بهره‌وری تولید کمی و کیفی پشم، به سودآورتر شدن صنعت پرورش گوسفند نیز کمک کند.
- ۴) از آنجاکه نتایج مطالعه نشان داد که بازارهای هند، چین، امارات متحده عربی، پاکستان و ایتالیا بیشترین پتانسیل برای صادرات پشم خام ایران را دارند، پیشنهاد می‌شود از طرق مختلف نظیر برگزاری نمایشگاه‌های بین‌المللی، بازاریابی مؤثر در کشورهای یاد شده صورت پذیرد.

منابع

۱. مرکز تجارت بین‌الملل (ITC). <https://www.intracen.org/>
۲. سازمان جهانی کشاورزی و غذا (FAO). <https://www.fao.org/faostat/en/#data>
۳. گمرک جمهوری اسلامی ایران. <https://www.irica.ir>

یادداشت سیاست‌گذاری اقتصاد و توسعه کشاورزی و روستایی

سال ۵ / شماره ۷۴ / ۱۴۰۳

۱۴۰۳/۱۱/۱۳

مطالب این شماره

۱۲ تحلیل تورم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در
دی‌ماه
۱۴۰۳.....۲

تهیه و تحلیل: کتابون شمشادی

کد: (۰۵)-۱۴۰۳۱۱۱۳-۴-۱ BR

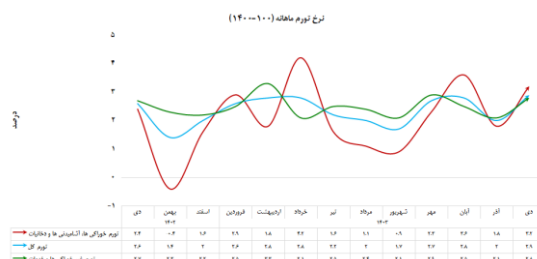
مقدمه

بر اساس گزارش مرکز آمار ایران، تغییرات شاخص قیمت مصرف‌کننده در دی‌ماه سال ۱۴۰۳ به شرح جدول زیر می‌باشد که تورم ماهیانه و نقطه‌ای در گروه‌های مختلف روندی افزایشی و تورم سالیانه روندی کاهشی داشته است.

شاخص	تورم ماهیانه		تورم نقطه‌ای		تورم سالیانه
	دی	آذر	دی	آذر	دی
تورم کل	۲	۲.۹	۳۱.۴	۳۱.۸	۳۲.۵
تورم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات	۱.۸	۳.۲	۲۶.۳	۲۷.۳	۲۶.۸
تورم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات روستایی	۱.۷	۳.۵	۲۶	۲۸.۵	۲۵.۸
تورم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات خوار شهری	۱.۹	۳.۱	۲۶.۴	۲۷	۲۶.۲
تورم خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها	۱.۸	۳.۲	۲۶.۴	۲۷.۳	۲۶.۸
تورم خوراکی‌ها	۱.۸	۳.۱	۲۶.۳	۲۷.۲	۲۶.۵
تورم غیر خوراکی‌ها و خدمات	۲.۱	۲.۸	۳۴	۳۴.۱	۳۵.۱

تجزیه و تحلیل

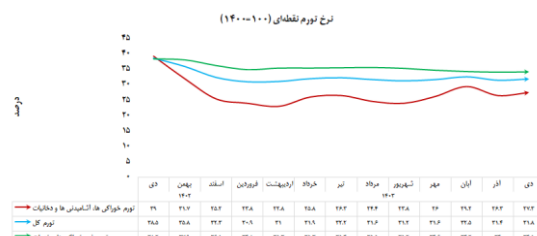
در دی‌ماه مجدداً روند افزایشی نرخ تورم ماهیانه خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات از سر گرفته شد و با افزایش ۱.۴ واحد درصد به ۳.۲ درصد افزایش یافت که شدت افزایش آن نسبت به نرخ تورم کل کمتر بوده است. نرخ تورم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در خانوارهای شهری و روستایی نیز روندی افزایشی داشته و شدت افزایش تورم مواد غذایی در خانوارهای روستایی بیشتر از خانوارهای شهری بوده است.

نمودار (۱): روند ماهیانه تورم کل، خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و غیر خوراکی‌ها و خدمات (۱۴۰۰=۱۰۰)

ماخذ: مرکز آمار ایران

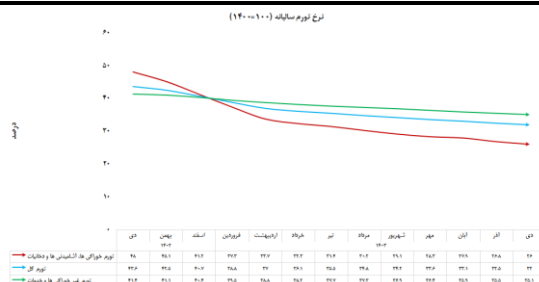
نرخ تورم نقطه‌ای خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در دی‌ماه ۱۴۰۳ ۲۷.۳ درصد گزارش شده که نسبت به آذرماه ۱ واحد درصد افزایش یافته است. به بیانی دیگر، خانوارهای کل کشور در دی‌ماه سال جاری ۲۷.۳ درصد بیشتر از دی سال گذشته، برای تهیه مواد غذایی هزینه پرداخت نموده‌اند که نسبت به آذرماه روندی افزایشی داشته است. در ماه گذشته، نرخ تورم نقطه‌ای مواد غذایی در خانوارهای شهری و روستایی نیز روندی افزایشی داشته و شدت افزایش در خانوارهای روستایی بیشتر بوده است.

نمودار (۲): روند تورم نقطه‌ای کل، خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و غیر خوراکی‌ها و خدمات (۱۴۰۰=۱۰۰)

ماخذ: مرکز آمار ایران

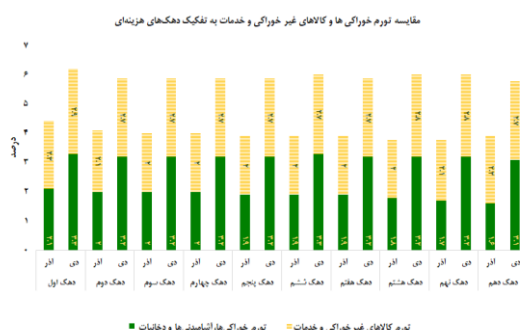
روند نزولی نرخ تورم سالانه خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در دی‌ماه نیز تداوم داشته و با کاهش ۰.۸ واحد درصد به ۲۶ درصد رسیده است. بنابراین، طی سال گذشته (دی ۱۴۰۲ الی دی ۱۴۰۳) نرخ تورم مواد غذایی روندی کاملاً نزولی را طی کرده و از ۴۸ درصد به ۲۶ درصد تقلیل یافته است (نمودار ۳). اگر چه سطح تورم مواد غذایی در خانوارهای شهری نسبت به خانوارهای روستایی بالاتر بوده است، اما شدت کاهش تورم مواد غذایی در خانوارهای شهری بیشتر از خانوارهای روستایی بوده است.

نمودار (۳): روند تورم سالانه تورم کل، خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و غیر خوراکی‌ها و خدمات (۱۴۰۰=۱۰۰)

ماخذ: مرکز آمار ایران

در دی‌ماه بر خلاف آذرماه، نرخ تورم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در تمامی دهک‌های هزینه‌ای افزایش یافته است؛ و نرخ افزایش آن به طور میانگین ۱.۳۳ واحد درصد بوده است. در دی‌ماه، اگر چه شدت افزایش تورم در خانوارهای سه دهک اول هزینه‌ای، کمتر از سایر دهک‌های هزینه‌ای بوده است، اما سطح تورم مواد غذایی نسبت به سایر دهک‌ها بالاتر بوده است.

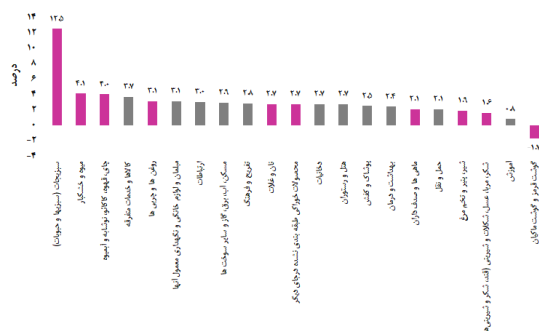
نمودار (۴): مقایسه تورم ماهیانه خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات و تورم کالاهای غیر خوراکی و خدمات به تفکیک دهک‌های هزینه‌ای

ماخذ: مرکز آمار ایران

در میان گروه‌های کالایی، با توجه به تداوم افزایش قیمت سیب‌زمینی و حبوبات در دی‌ماه بیشترین تورم ماهیانه مربوط به گروه سبزی‌ها و حبوبات بوده و پس از آن گروه میوه و خشکبار قرار داشته است. از دلایل اصلی افزایش قیمت سیب‌زمینی می‌توان به افزایش صادرات^۱، افزایش هزینه‌های انبارداری و حمل و نقل اشاره کرد. همچنین افزایش قیمت جهانی، افزایش نرخ ارز توافقی و به دنبال آن افزایش هزینه‌های مترتب بر واردات را می‌توان در کنار کاهش عرضه به دلیل کاهش واردات از جمله دلایل افزایش قیمت حبوبات برشمرد. نکته قابل توجه، تداوم کاهش تورم گروه گوشت قرمز و گوشت ماکیان در دی‌ماه می‌باشد که با توجه به برنامه‌ریزی و ثبات در سیاست‌گذاری تولیدات دام و طیور به ویژه گوشت مرغ در راستای افزایش تولید و به منظور حفظ تعادل عرضه و تقاضا در بازار حاصل شده است. اما باید این نکته را مد نظر قرار داد که در صورت تداوم روند کاهشی تورم این گروه کالایی، تولیدکنندگان این بخش متضرر شده و به منظور کاهش زیان حاصله، تولید را در آینده کاهش خواهند داد که مجدداً تجربه سالیان گذشته در افزایش قیمت گوشت مرغ تکرار خواهد شد.

^۱ بر اساس اطلاعات گمرک ج.ا. میزان صادرات سیب‌زمینی در نه ماه منتهی به آذرماه برابر ۳۰۷ هزار تن بوده که نسبت به مدت مشابه سال قبل، از افزایش ۵۶ درصدی برخوردار بوده است.

تورم ماهانه به تفکیک گروه‌های کالایی

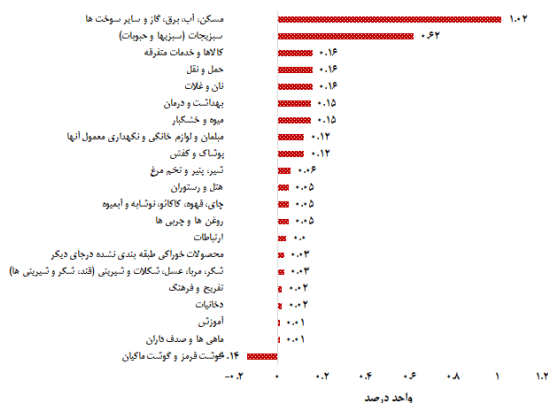

نمودار (۵): تورم ماهیانه به تفکیک گروه‌های کالایی

ماخذ: مرکز آمار ایران

نکته قابل تامل آن است که کالاهای مختلف به یک اندازه بر روی تورم کل تاثیر ندارند و با توجه به ضریب اهمیت آن متفاوت هستند. بر اساس گزارش مرکز آمار ایران، سهم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در تورم دی‌ماه ۱۰۵ واحد درصد و سهم کالاهای غیر خوراکی و خدمات ۱۸۵ واحد درصد بوده است. بنابراین، در دی‌ماه نیز همچون آذر ماه تورم مواد غذایی سهم کمتری را نسبت به تورم کالاهای غیر خوراکی در تورم کل داشته است. در میان گروه‌های کالایی همچون ماه گذشته، مسکن، آب، برق، گاز و سایر سوخت‌ها بیشترین سهم را در تورم ماهیانه کل داشته است (۱۰۲ واحد درصد). بعد از آن گروه سبزیها و حبوبات قرار داشته که سهم آن در افزایش تورم ۰۶۹ واحد درصد بوده است که نسبت به آذرماه افزایش یافته است (نمودار ۶).

سهم گروه‌های کالایی در تورم کل (ماهیانه)

نمودار (۶): سهم گروه‌های کالایی در تورم کل (ماهیانه)

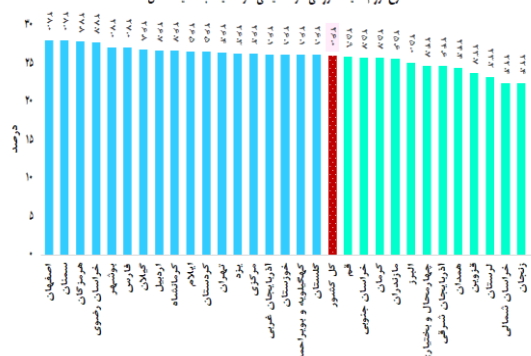
ماخذ: مرکز آمار ایران

بررسی روند تورم ماهانه مواد غذایی به تفکیک استان نشان می‌دهد که در دی‌ماه، استان سیستان و بلوچستان با تورم ۵.۷ درصد، بالاترین نرخ تورم ماهیانه و استان کرمانشاه با تورم ۱.۲ درصد کمترین تورم ماهانه را در میان استان‌های کشور را داشته‌اند. بیشترین افزایش تورم ماهانه مواد غذایی در استان سیستان و بلوچستان (۴.۲ واحد درصد) و بیشترین کاهش نیز در استان کرمانشاه (۱.۳- واحد درصد) بوده است.

کشور	تعداد انتشارات
ایران	39
هند	35
چین	32
آمریکا	29
روسیه	27
آلمان	25
انگلیس	23
فرانسه	21
ایتالیا	19
کره	17
ژاپن	15
ترکیه	13
هندوستان	11
چین	9
ایران	7
ویتنام	5
ویتنام	3
ویتنام	1

ماخذ: مرکز آمار ایران

نوخ تو، م سالیاته خو، اکم ها و اشیامدنم ها و دخانیات به تفکیک استان

ماخذ: مرکز آمار ایران

۴. **تقویت زنجیره تأمین:** بهبود زنجیره تأمین مواد غذایی، از تولیدکننده تا مصرف‌کننده، می‌تواند به کاهش هزینه‌ها و افزایش دسترسی به محصولات با قیمت مناسب کمک کند.

-
۵. **آموزش و فرهنگ‌سازی:** افزایش آگاهی مردم نسبت به مدیریت بهتر منابع غذایی، به‌ویژه در مصرف خانگی، می‌تواند به کاهش تقاضای کاذب و در نتیجه کاهش قیمت‌ها کمک کند.
 ۶. **استفاده از سیاست‌های پولی و مالی مناسب:** اتخاذ سیاست‌های مناسب در زمینه نرخ بهره و کنترل نقدینگی می‌تواند به ثبات قیمت‌ها کمک کند.
 ۷. **توسعه زیرساخت‌ها:** سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های حمل و نقل و ذخیره‌سازی به بهبود دسترسی به بازارها و کاهش هدررفت محصولات غذایی کمک کند.
 ۸. **مدیریت بهینه منابع:** بهبود روش‌های آبیاری و استفاده از فناوری‌های نوین کشاورزی برای افزایش بهره‌وری و کاهش هدررفت منابع می‌تواند تأثیر مثبت بر تولید مواد غذایی داشته باشد.

منابع

۱. مرکز آمار ایران

۲. گمرک ج.ا.ا

یادداشت سیاست‌گذاری اقتصاد و توسعه کشاورزی و روستایی

سال ۵ / شماره ۷۵ / ۱۴۰۳

۱۴۰۳/۱۱/۱۳

مطالب این شماره

۱۳ وضعیت جهان در دستیابی به هدف «محو گرسنگی» در سال
۲۰۲۴..... ۲

تهیه و تحلیل: علی اکبر باغستانی، فاطمه سخی

ویراستار: دکتر مجتبی پالوج

کد: (۰۶)-۴۰۳۱۱۱۳-۴-۴ BR

مقدمه

افزایش آگاهی از چالش‌های آبی جهان از جمله تغییرات اقلیمی و بحران‌های محیط زیستی سبب شد تا تلاشی مشترک بر پایه ارزش‌های مشترک به منظور کاهش پیامدهای منفی و غلبه بر آن‌ها صورت گیرد. سازمان ملل متحد در سال ۲۰۱۲ و در اجلاس جهانی موسوم به ریو + ۲۰ که با حضور رهبران جامعه جهانی و سران بیش از ۲۰۰ کشور، جوامع مدنی و غیردولتی‌ها و بخش خصوصی تشکیل شد، به عنوان دستاورد کنفرانس، در سند «آینده‌ای که ما می‌خواهیم» مجموعه ۱۷ گانه از اهداف به عنوان «چشم انداز مشترک ما» مشتمل بر ۲۸۳ بند را برای سال‌های ۲۰۱۵ لغایت ۲۰۳۰ تعیین نمود. این اهداف مورد توافق و به امضای همه کشورهای از جمله جمهوری اسلامی ایران قرار گرفت. این اهداف که به نام اهداف توسعه پایدار^۱ نیز شناخته می‌شوند در واقع، فراخوان جهانی برای پایان دادن به فقر، حفاظت از کره زمین و تضمین پایداری محیط زیست، گسترش مشارکت جهانی برای توسعه و اطمینان از برخورداری آحاد مردم از صلح و رفاه هستند. هدف دوم از اهداف ۱۷ گانه بر «محو گرسنگی»، «پایان گرسنگی در جهان» یا «گرسنگی صفر» تمرکز یافته است. این هدف در بردارنده اجزاء متنوعی مانند «شدت ناامنی غذایی»، «بهره‌وری و درآمد تولیدکنندگان مواد غذایی خرد مقیاس»، «پایداری کشاورزی»، «حفاظت از منابع ژنتیکی گیاهی و حیوانی برای غذا و کشاورزی»، «سرمایه‌گذاری در کشاورزی» و «نوسانات قیمت مواد غذایی» است. البته این هدف و اجزای آن با شاخص‌هایی مانند «تغذیه ناکافی»، «شیوع کوتاه‌قدی و لاغری تغذیه‌ای کودکان زیر ۵ سال»، «شیوع چاقی»، «عملکرد غلات»، «شاخص مدیریت نیتروژن پایدار» و «صادرات آفت‌کش‌های مضر» سنجیده می‌شوند. سازمان خواروبار و کشاورزی ملل متحد به عنوان یکی از سازمان‌های وابسته به سازمان ملل متحد تلاش می‌نماید که هر سال وضعیت پیشرفت یا دستیابی کشورها به هدف را ارزیابی و گزارش نماید.

فائو هدف شماره ۲ را به چند هدف جزئی‌تر تقسیم و از نظر عملکرد ارزیابی نموده است:

رفع ناامنی غذایی و سوء تغذیه و دسترسی همگانی به غذای سالم، مغذی و کافی. در سطح جهانی این شاخص فاصله زیادی با هدف دارد و نه تنها پیشرفتی حاصل نشده است بلکه وضعیت بدتر نیز شده است.

حفظ تنوع ژنتیکی با هدف امنیت غذایی در میان‌مدت و بلندمدت. عملکرد فاصله زیادی با هدف و انتظارات دارد.

سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی و زیرساخت‌های روستایی. این هدف از نظر وضعیت جاری، نزدیک به هدف ارزیابی شده است. کاهش نوسان قیمت‌ها و بازار کالاهای کشاورزی. ارزیابی حاکی از آن است که جهان با هدف فاصله زیادی دارد و نسبت به ۲۰۱۵ بهبودی حاصل نشده است.

در ادامه بر پایه گزارش «اهداف توسعه پایدار»^۲ سال ۲۰۲۴ میلادی، وضعیت کشورهای جهان در دستیابی به این هدف ارایه شده است.

وضعیت جهانی «محو گرسنگی»

بر اساس اسناد سازمان ملل متحد، حدود ۸۴۰ میلیون گرسنه در زمان تدوین این سند وجود داشته است که بر اساس آخرین آمار منتشر شده توسط فائو این رقم در سال ۲۰۲۳ به ۸۶۴ میلیون نفر دچار ناامنی غذایی شدید افزایش یافته است. البته یکی از دلایل این پدیده، بروز پاندمی کووید ۱۹ می باشد. در این سال ۲.۳ میلیارد نفر ناامنی غذایی متوسط تا شدید را تجربه کردند. با وجود پیشرفت‌ها، اگر روندهای کنونی تداوم یابد، توفیقی در این هدف حاصل نشده و از هر پنج کودک زیر ۵ سال، یک نفر در سال ۲۰۳۰ میلادی تحت تاثیر کوتاه‌قدی قرار خواهد گرفت.

^۱ Sustainable Development Goals

^۲ United Nations Department of Economic and Social Affairs. (۲۰۲۴). The sustainable development goals report ۲۰۲۴. UN.

در سال ۲۰۲۲ میلادی، تقریباً ۶۰ درصد از کشورهای جهان به دلیل اثرات جانبی درگیری‌ها، مانند اختلال در زنجیره‌های تأمین، با قیمت‌های متوسط تا بالای غیرعادی مواد غذایی روبرو شده‌اند. دستیابی به هدف محو گرسنگی نیازمند تلاش‌های مضاعف برای تحول نظام‌های غذایی به نظام‌هایی پایدار، مقاوم و عادلانه است. علاوه بر این، تسریع در بهبود رژیم‌های غذایی، تغذیه، بهداشت و سلامت برای دستیابی به هدف نصف کردن تعداد کودکانی که از سوءتغذیه مزمن رنج می‌برند، بسیار مهم است.

شکل ۱: جنوبی‌ترین نقطه ماداگاسکار کشاورزان در تلاش هستند تا محصولات خشک شده خود را بفروشند.

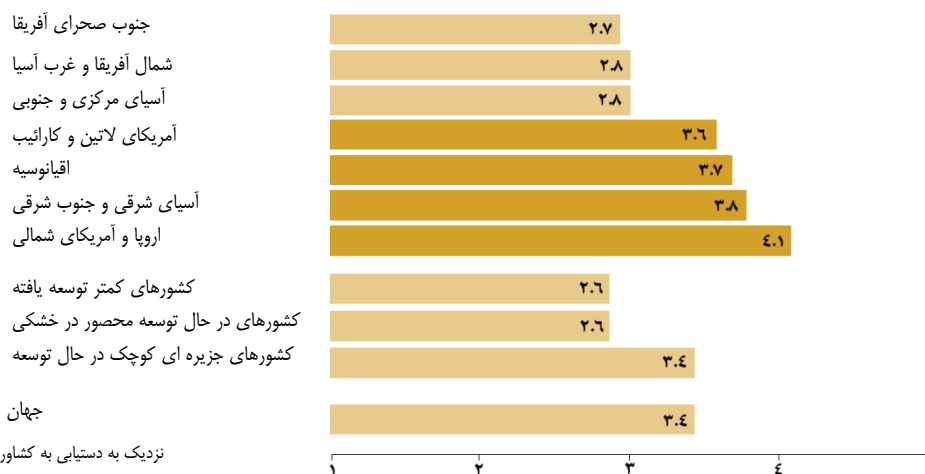
شیوع گرسنگی، ناامنی غذایی و سوءتغذیه و نیاز به تشدید تلاش‌ها

پس از افزایش گرسنگی طی سال ۲۰۱۹ تا ۲۰۲۱ که بر اساس شیوع «تغذیه ناکافی» اندازه‌گیری می‌شود، این شاخص برای بده سال تقریباً در همان سطح باقی ماند و در سال ۲۰۲۳ میلادی، ۹.۱ درصد از جمعیت جهان را تحت تأثیر قرار داد. این به معنای آن است که یک نفر از هر ۱۱ نفر در سطح جهان و یک نفر از هر پنج نفر در آفریقا با گرسنگی روبرو هستند. علاوه بر این، تخمین زده می‌شود که ۲۸.۹ درصد از جمعیت جهان، یا ۲.۳ میلیارد نفر، در سال ۲۰۲۳ میلادی از ناامنی غذایی متوسط یا شدید رنج می‌بردند. سوء تغذیه در بین کودکان زیر ۵ سال، همچنان یک نگرانی مهم است. برآورد می‌شود که در سطح جهانی در سال ۲۰۲۲ میلادی، حدود ۲۲.۳ درصد از کودکان زیر ۵ سال، یا ۱۴۸ میلیون نفر، تحت تأثیر کوتاه‌مدتی تغذیه‌ای قرار گرفته‌اند. پیش‌بینی می‌شود که بر اساس روندهای کنونی، تا سال ۲۰۳۰، یک نفر از هر پنج کودک زیر ۵ سال (۱۹.۵ درصد) تحت تأثیر کوتاه‌مدتی قرار گیرد. سه چهارم کودکان زیر ۵ سال که دچار کوتاه‌مدتی تغذیه‌ای هستند، در آسیای مرکزی و جنوبی (۳۶.۷ درصد) و جنوب صحرای آفریقا (۳۸.۳ درصد) زندگی می‌کنند. بیش از نیمی از کودکانی که از لاغری مفرط رنج می‌برند، در آسیای مرکزی و جنوبی (۵۶.۲ درصد) و تقریباً یک چهارم آن در جنوب صحرای آفریقا (۲۲.۹ درصد) زندگی می‌کنند.

برای دستیابی به هدف دوم توسعه پایدار (پایان دادن به گرسنگی، دستیابی به امنیت غذایی و بهبود تغذیه و ترویج کشاورزی پایدار)، تلاش‌های قابل توجهی برای کاهش اثرات تغییرات آب و هوایی، درگیری‌ها و بحران‌های اقتصادی مورد نیاز است. قیمت‌های بالا و بی‌سابقه مواد غذایی در سال ۲۰۲۲ میلادی قدرت خرید و دسترسی به غذا را کاهش داد و بر امنیت غذایی و نتایج تغذیه‌ای تأثیر منفی گذاشت.

اقدامات زودهنگام برای دستیابی به کشاورزی مولد و پایدار در سطح جهان

کشاورزی مولد و پایدار کلید تضمین دستیابی و تداوم برآورده شدن نیازهای انسانی نسل‌های کنونی و آتی است. داده‌های سال ۲۰۲۱ میلادی نشان می‌دهد که جهان با فاصله متوسطی (با امتیاز ۳.۴ از ۵) از دستیابی به کشاورزی مولد و پایدار قرار دارد و از سال ۲۰۱۵ میلادی بهبود جزئی روی داده است. با این حال، نابرابری‌های منطقه‌ای آشکار بوده است. به طوری که بالاترین امتیاز (۴.۱) در اروپا و آمریکای شمالی در مقایسه با پایین‌ترین امتیاز (۲.۶) در کشورهای کمتر توسعه‌یافته (LDCs) ثبت شد. شواهد نشان می‌دهد که همه مناطق باید به صورت فوری اقدامات مستمر و هماهنگی را برای بهبود کشاورزی مولد و پایدار انجام دهند. در غیر این صورت، آن‌ها به طور چشمگیری با خطر عدم دستیابی به هدف روبرو هستند.

● نزدیک به دستیابی به کشاورزی مولد و پایدار (3.5 تا 4.5)
● فاصله متوسط تا دستیابی به کشاورزی مولد و پایدار (2.5 تا 3.5)

نمودار ۱: وضعیت دستیابی به کشاورزی مولد و پایدار، ۲۰۲۱ میلادی به تفکیک مناطق جهان (امتیازها بین ۱ تا ۵)

نصف سهم در آمد تولیدکنندگان مواد غذایی خرد مقیاس در مقایسه با تولیدکنندگان بزرگ مقیاس

تولیدکنندگان مواد غذایی خرد مقیاس، نقش اساسی در نظامهای تولید کشاورزی و مواد غذایی ایفا نموده، تابآوری را افزایش و با گرسنگی مبارزه می کنند. با این حال، علی رغم سهم قابل توجه آن ها، بیشتر این تولیدکنندگان، در میان آسیب پذیرترین گروه های مناطق روستایی و به طور گسترده، کشاورزی و غذایی قرار دارند. در ۹۵ درصد از کشورهایی که داده ها در آن در دسترس است، میانگین درآمد سالانه تولیدکنندگان خرد، کمتر از نصف تولیدکنندگان بزرگ مقیاس است.

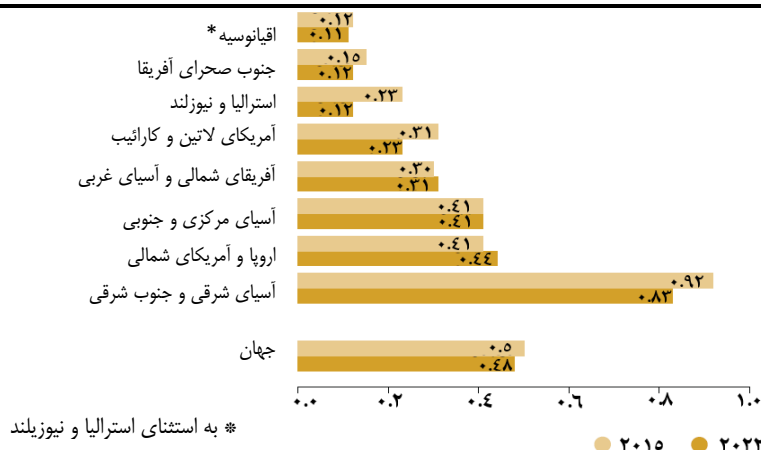
این اختلاف درآمد در سراسر کشورها، صرف نظر از سطح درآمد، وجود دارد. معمولاً تولیدکنندگان مواد غذایی خرد مقیاس که توسط مردان اداره می شود، درآمد بیشتری نسبت به تولیدکنندگانی که اداره آن بر عهده زنان است، کسب می کنند.

افزایش مخارج دولتی و کمک ها به کشاورزی در اوج چالش های اقتصادی

میزان هزینه ها یا مخارج دولت نشان دهنده اولویت های ملی است. این هزینه ها یا مخارج در راستای پاسخ مستقیم به چالش های اقتصادی و اجتماعی مانند همه گیری کووید-۱۹، بلایای طبیعی یا تورم انجام شود. بین سال های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۲ میلادی و در سطح جهانی، مخارج دولتی در بخش کشاورزی به طور پیوسته افزایش یافته و در سال ۲۰۲۲ به حدنصاب ۷۴۹ میلیارد دلار رسیده است. شاخص گرانش به کشاورزی^۱ (AOI) که نسبت مخارج دولتی در بخش کشاورزی به سهم تولید ناخالص داخلی این بخش را اندازه گیری می کند، از میزان ۰.۵ در سال ۲۰۱۵ به ۰.۴۳ در سال ۲۰۲۱ میلادی کاهش یافته و پس از آن در سال ۲۰۲۲ میلادی به ۰.۴۸ افزایش یافته است. همه گیری کووید-۱۹ سبب کاهش شاخص گرانش به کشاورزی شده است زیرا منابع دولتی به بخش های دیگر تخصیص یافتند.

در بازه زمانی ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۲ میلادی، حجم کمک های ارائه شده به کشورهای در حال توسعه در بخش کشاورزی با ۴۷.۲ درصد افزایش، از ۱۲.۳ میلیارد دلار به ۱۸.۱ میلیارد دلار (بر اساس قیمت های ثابت سال ۲۰۲۲) رسید. عمده افزایش ۳۳ درصدی از سال ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۲ میلادی، ناشی از پروژه ها و طرح های توسعه کشاورزی در زمینه سیاست گذاری کشاورزی، مدیریت اداری و خدمات مالی بود.

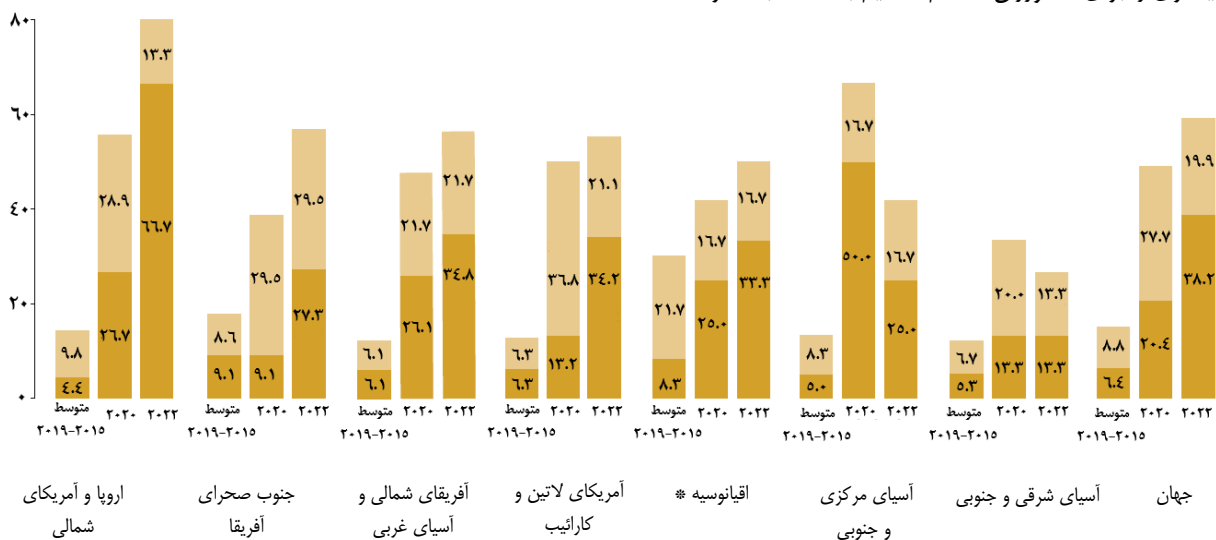
^۱ Agriculture Orientation Index (AOI)

نمودار ۲: وضعیت شاخص گرایش به کشاورزی در سال‌های ۲۰۲۲ و ۲۰۱۵ میلادی

مواجهه ۶۰ درصد کشورها با قیمت‌های متوسط تا غیرعادی مواد غذایی در سال ۲۰۲۲

در سال ۲۰۲۲ میلادی، نسبت کشورهای در سطح جهان که با قیمت‌های متوسط تا غیرعادی بالای مواد غذایی روبرو بودند، به شدت افزایش و به حدنصاب جدید ۵۸.۱ درصد رسید. این رقم نشان‌دهنده افزایش تقریباً چهار برابری در مقایسه با میانگین ۱۵.۲ درصدی طی سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۹ بوده است. در آسیای مرکزی، جنوبی، شرقی و جنوب شرقی، سهم کشورهایی که در سال ۲۰۲۲ با قیمت‌های متوسط تا غیرعادی بالای مواد غذایی مواجه بودند، کمتر از اوج سال ۲۰۲۰ بوده است. اما همچنان از میانگین سالانه و میانگین ۲۰۱۵-۲۰۱۹ بالاتر بوده است. پدیدار شدن اختلال در تامین، تدارکات و زنجیره‌های مواد غذایی پس از آغاز بحران اوکراین به افزایش قیمت مواد غذایی و انرژی، به ویژه در نیمه اول سال ۲۰۲۲ میلادی منجر شده است. این بحران فشار زیادی بر قیمت کودها وارد نموده و نااطمینانی بیشتری را برای کشاورزان، هنگام تصمیم به کشت به همراه داشت.

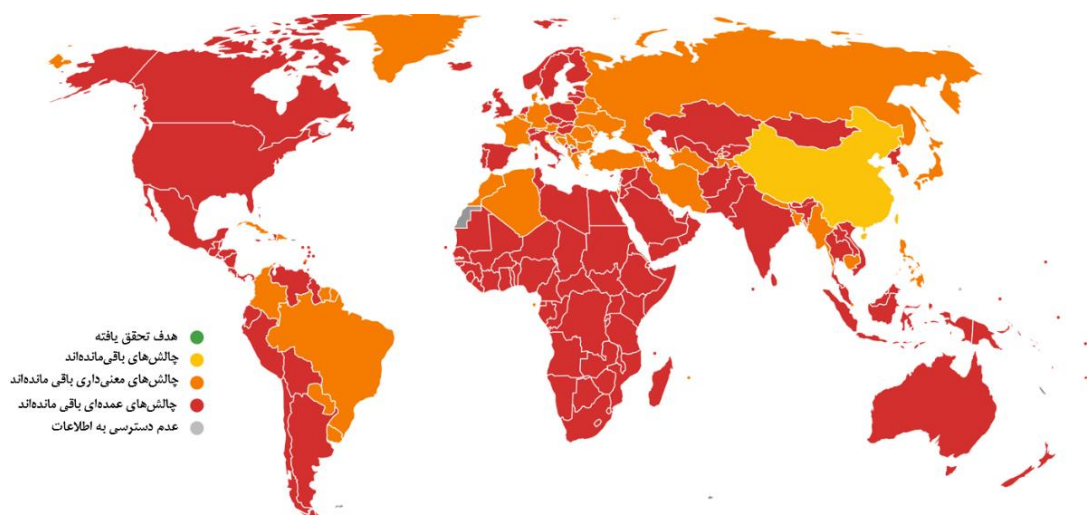
قیمت‌های به طور متوسط بالای مواد غذایی (نوار نارنجی) / قیمت‌های غیرعادی بالای مواد غذایی (نوار زرد)

نمودار ۳: نسبت کشورها بر اساس منطقه که تحت تأثیر قیمت‌های متوسط تا به طور غیرعادی بالای مواد غذایی قرار گرفته‌اند.

متوسط سال‌های ۲۰۱۵-۲۰۱۹، ۲۰۲۰ و ۲۰۲۲ واحد: درصد

وضعیت کشورهای جهان در سال ۲۰۲۴ برای هدف «محو گرسنگی»

شکل ۲ وضعیت کشورهای جهان در دستیابی به هدف دوم از اهداف ۱۷ گانه توسعه پایدار، یعنی «محو گرسنگی» را نشان می‌دهد. این شکل نشان می‌دهد که هیچ یک از کشورهای جهان موفق به «محو گرسنگی» نشده‌اند. در قاره آفریقا و آمریکای شمالی همچنان چالش‌های عمده‌ای در دستیابی به هدف دیده می‌شود. برای جمهوری اسلامی ایران نیز همچنان چالش‌های معنی‌داری در دستیابی به هدف وجود داشته است.

شکل ۲: وضعیت کشورهای جهان در دستیابی به هدف «محو گرسنگی» در سال ۲۰۲۴ میلادی. مأخذ: ساجز و همکاران (۲۰۲۴)

منابع

۱. Sachs, J. D., Lafortune, G., & Fuller, G. (۲۰۲۴). The SDGs and the UN Summit of the Future. Sustainable Development Report, ۲۰۲۴. Paris: SDSN, Dublin: Dublin University Press. ۱۰,۲۵۵۴۸/۱۰۸۵۷۲.
۲. United Nations Department of Economic and Social Affairs. (۲۰۲۴). The sustainable development goals report ۲۰۲۴. UN.

یادداشت سیاست‌گذاری اقتصاد و توسعه کشاورزی و روستایی

سال ۵ / شماره ۷۶ / ۱۴۰۳

۱۴۰۳/۱۱/۳۰

مطالب این شماره

۱۴ وضعیت جهان در دستیابی به هدف «ریشه‌کنی فقر» در سال
۲۰۲۴.....۲

تهیه و تحلیل: علی اکبر باغستانی، مجتبی پالوج، فاطمه سخی

کد: (۰۷)-۴۰۳۱۱۳۰-۴-۱۴۰۳-BR

مقدمه

افزایش آگاهی از چالش‌های آتی جهان از جمله تغییرات اقلیمی و بحران‌های محیط‌زیستی سبب شد تا تلاشی مشترک بر پایه ارزش‌های مشترک به منظور کاهش پیامدهای منفی و غلبه بر آن‌ها صورت گیرد. سازمان ملل متحد در سال ۲۰۱۲ و در اجلاس جهانی موسوم به ریو + ۲۰ که با حضور رهبران جامعه جهانی و سران بیش از ۲۰۰ کشور، جوامع مدنی و غیردولتی‌ها و بخش خصوصی تشکیل شد، به عنوان دستاورد کنفرانس، در سند «آینده‌ای که ما می‌خواهیم» مجموعه ۱۷ گانه از اهداف به عنوان «چشم انداز مشترک ما» مشتمل بر ۲۸۳ بند را برای سال‌های ۲۰۱۵ لغایت ۲۰۳۰ تعیین نمود. این اهداف مورد توافق و به امضای همه کشورها از جمله جمهوری اسلامی ایران قرار گرفت. این اهداف که به نام اهداف توسعه پایدار^۱ نیز شناخته می‌شوند در واقع، فراخوان جهانی برای پایان دادن به فقر، حفاظت از کره زمین و تضمین پایداری محیط زیست، گسترش مشارکت جهانی برای توسعه و اطمینان از برخورداری آحاد مردم از صلح و رفاه هستند.

«فقر^۲» پدیده‌ای چندبعدی و متأثر از متغیرهای اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی بوده و در سطح فرد، خانوار و مجموعه‌ای از اقشار جامعه بروز می‌یابد. این پدیده یکی از نشانه‌های بروز ناکارآمدی در نظام اجتماعی کشورها است. این پدیده نامطلوب در شکل‌های مختلف از جمله ناامنی، درآمد ناکافی برای معیشت پایدار، بیماری و مرگ‌ومیر ناشی از آن، گرسنگی و سوءتغذیه، بی‌خانمانی، محرومیت و تبعیض اجتماعی نمود می‌یابد. وجود فقر در کشورها سبب برهم خوردن مشارکت اجتماعی شده و تخصیص منابع را بر هم می‌زند. فقر در دو حالت نسبی و شدید نیز دسته‌بندی می‌شود. «فقر نسبی» به وضعیتی گفته می‌شود که یک فرد نتواند بخشی از حداقل سطح استانداردهای زندگی را در مقایسه با دیگران و در همان زمان و مکان خود، برآورده کند. مصادیق فقر نسبی از کشوری به کشور دیگر یا از منطقه‌ای به منطقه‌ای دیگر متفاوت است. برپایه تعریف سازمان ملل متحد (۱۹۹۵)، «فقر شدید» وضعیتی است که در آن فرد یا گروهی از افراد جامعه با محرومیت شدید از نیازهای اولیه انسان از جمله غذا، آب آشامیدنی سالم، امکانات بهداشتی، بهداشت، سرپناه، آموزش و اطلاعات روبرو می‌شود. این پدیده نه تنها به درآمد بلکه به دسترسی به خدمات نیز بستگی دارد. اهمیت و نقش مقابله با پدیده فقر در دستیابی کشورها به رفاه، سبب شد تا سازمان ملل متحد بر پایه ارزش‌های مشترک، پایان دادن به فقر را در زمره نخستین هدف از اهداف ۱۷ گانه توسعه پایدار قرار دهد. باید توجه داشت که «ریشه‌کنی فقر^۳» یکی از اهداف مشترک کشورها صرف نظر از نوع ساختاری سیاسی حاکم بر آن‌هاست. از این رو بر پایه گزارش «اهداف توسعه پایدار» سال ۲۰۲۴ میلادی، وضعیت کشورهای جهان در دستیابی به هدف «ریشه‌کنی فقر» ارایه شده است. این هدف براساس معیارهایی مانند «نسبت افراد با درآمد کمتر از ۲.۱۵ و ۳.۵ دلار در روز از کل جمعیت» و «ترخ فقر پس از مالیات‌ها و پرداخت‌های انتقالی» سنجیده می‌شود.

وضعیت جهانی هدف «ریشه‌کنی فقر»

همه‌گیری کووید-۱۹ و تکانه‌های ناشی از آن بین سال‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۲، تلاش‌های جهانی برای ریشه‌کن کردن فقر شدید را مختل کرد. میزان فقر شدید جهانی در سال ۲۰۲۰، برای اولین بار در چند دهه اخیر افزایش یافت و این مسئله، پیشرفت‌ها را برای سه سال به عقب برگرداند. از آن زمان به بعد، روند بهبودی، نابرابر بوده و کشورهای کم‌درآمد، جا مانده‌اند. اگر روند کنونی ادامه یابد، ممکن است تا سال ۲۰۳۰ میلادی، همچنان ۵۹۰ میلیون نفر در فقر شدید زندگی کنند. بدون شتاب بخشی چشمگیر در کاهش فقر، انتظار می‌رود که تنها کمتر از ۳ کشور از میان ۱۰ کشور، بتواند فقر ملی خود را تا سال ۲۰۳۰ به نصف کاهش دهند. علی‌رغم تلاش‌ها و تعهدات فزاینده در سال ۲۰۲۳ میلادی برای گسترش برنامه‌های حمایت اجتماعی، ۱.۴ میلیارد کودک همچنان بدون پوشش حمایتی باقی ماندند.

تغییرات اقلیمی مانع کاهش فقر شده و بلایای طبیعی سبب می‌شود میلیون‌ها خانوار فقیر شده یا در دام فقر گرفتار بمانند. پایان دادن به فقر به رویکردی جامع نیازمند است. این رویکرد سیستم‌های حمایت اجتماعی فراگیر، سیاست‌های اقتصادی فراگیر، سرمایه‌گذاری در سرمایه انسانی، تدابیر مقابله با نابرابری، ایجاد و بهبود تاب‌آوری اقلیمی و همکاری و مشارکت بین‌المللی را شامل می‌شود.

^۱ Sustainable Development Goals

^۲ Poverty

^۳ No Poverty

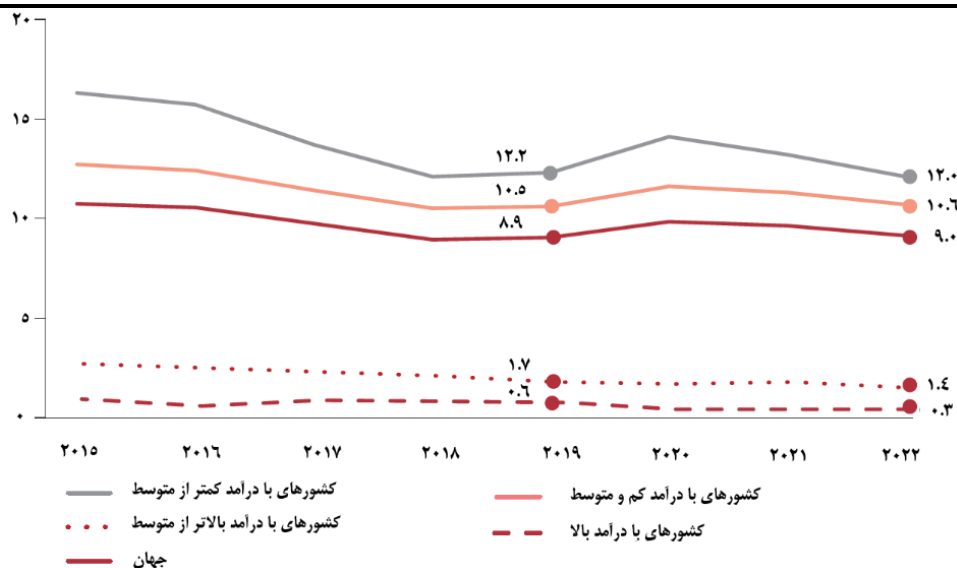
شکل ۱: معامله گران زغال چوب را به بازاری در کشور ماداگاسکار، از جمله کشورهایی با بالاترین نرخ فقر در جهان، حمل می کنند.

بازگشت نرخ فقر شدید به سطوح پیش از همه گیری، به جز در کشورهای کم درآمد

همه گیری کووید-۱۹ سبب شد تا برای اولین بار در دهه های اخیر فقر شدید در سال ۲۰۲۰ افزایش یابد و پیشرفت جهانی را برای سه سال معکوس کند. سهم جمعیت جهان که در فقر شدید زندگی می کردند، از ۸.۹ درصد در سال ۲۰۱۹ میلادی به ۹.۷ درصد در سال ۲۰۲۰ میلادی به دلیل افزایش فقر در کشورهای کم درآمد و با درآمد متوسط به پایین، افزایش یافت. در حالی که فقر شدید در کشورهای با درآمد بالا و متوسط رو به کاهش است. البته دلیل آن به اجرای برنامه حمایت مالی فوری از گروه های آسیب پذیر نسبت داده می شود. تا سال ۲۰۲۲ میلادی، فقر شدید در بیشتر کشورها، به جز کشورهای کم درآمد، به سطح پیش از همه گیری کووید-۱۹ بازگشت. در سال ۲۰۲۲ میلادی، ۷۱۲ میلیون نفر (یا ۹ درصد از جمعیت جهان) در فقر شدید زندگی می کردند که نسبت به سال ۲۰۱۹ میلادی، ۲۳ میلیون نفر افزایش داشته است. پیش بینی ها نشان می دهد که تا سال ۲۰۳۰ میلادی و در صورت تداوم روندهای کنونی، ۵۹۰ میلیون نفر یا ۶.۹ درصد از جمعیت جهان، همچنان دچار فقر شدید باشند.

در ۷۵ کشور آسیب پذیر که واجد شرایط دریافت وام های اعطایی از سوی انجمن توسعه بین المللی^۱ بانک جهانی هستند، از هر چهار نفر، یک نفر با کمتر از ۲.۱۵ دلار در روز زندگی می کند. این میزان، بیش از هشت برابر نرخ فقر شدید در سایر نقاط جهان است. در حال حاضر، به طور متوسط، یک سوم این کشورها فقیرتر از دوران پیش از همه گیری شده اند.

^۱ International Development Association (IDA)

نمودار ۱: نسبت جمعیتی که با کمتر از ۲.۱۵ دلار در روز زندگی می کنند، به تفکیک سطوح درآمدی کشورها طی سال های ۲۰۱۵-۲۰۲۲
واحد: درصد

توجه: کمبود داده های نظرسنجی اخیر، گزارش برآوردهای فقر شدید برای کشورهای با درآمد پایین را محدود کرده است.

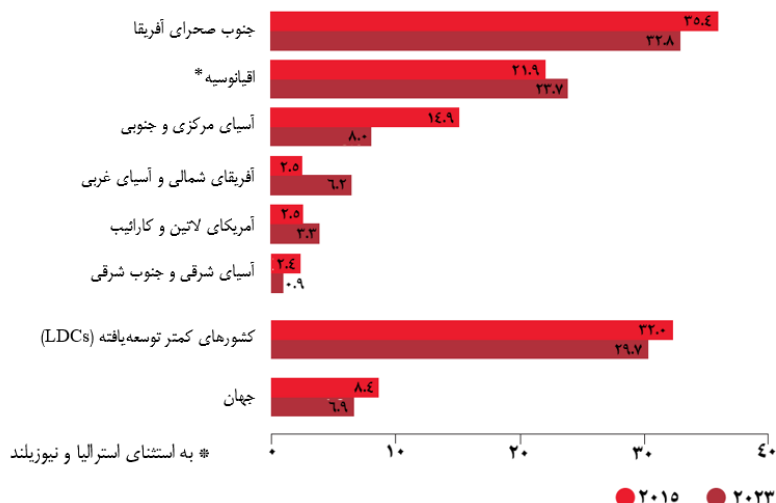
کاهش فقر شاغلین و درگیر شدن ۲۴۱ میلیون کارگر

نرخ جهانی فقر شاغلین در سال ۲۰۲۰ میلادی با اندکی افزایش به ۷.۷ درصد رسیده است. این نرخ در سال ۲۰۲۳ میلادی به ۶.۹ درصد کاهش یافت. این روند نشان دهنده کاهش مداوم فقر شاغلین در سراسر جهان از سال ۲۰۱۵ است. با وجود این پیشرفت، نزدیک به ۲۴۱ میلیون کارگر در سراسر جهان در سال ۲۰۲۳ همچنان در فقر شدید زندگی می کردند. انتظار می رود که در سال ۲۰۲۴ میلادی تغییرات مثبت اندک باشد.

در میان روند مثبت کلی جهانی، نابرابری های منطقه ای گسترده ای وجود دارد. با وجود کاهش نرخ فقر شاغلین، بیش از نیمی از کارگرانی که در فقر شدید زندگی می کنند، در جنوب صحرای آفریقا (۱۴۵ میلیون نفر) قرار دارند. به طور قابل توجهی بین سال های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۳، فقر شاغلین در آسیای مرکزی و جنوبی به میزان ۶.۹ درصد کاهش یافته است. در حالی که، شمال آفریقا و غرب آسیا شاهد افزایش این نرخ از ۲.۵ درصد در سال ۲۰۱۵ به ۶.۲ درصد در سال ۲۰۲۳ بوده است.

فقر شاغلین به طور نامتناسبی برخی از گروه ها را تحت تاثیر قرار می دهد. در سطح جهانی، احتمال قرار گرفتن جوانان در این نوع فقر دو برابر بیشتر از بزرگسالان است. معمولاً زنان شاغل نرخ فقر بالاتری نسبت به مردان شاغل را تجربه می کنند. بیشترین شکاف جنسیتی در کشورهای کمتر توسعه یافته^۱ (LDCs) دیده می شود.

^۱ Least Developed Countries (LDCs)

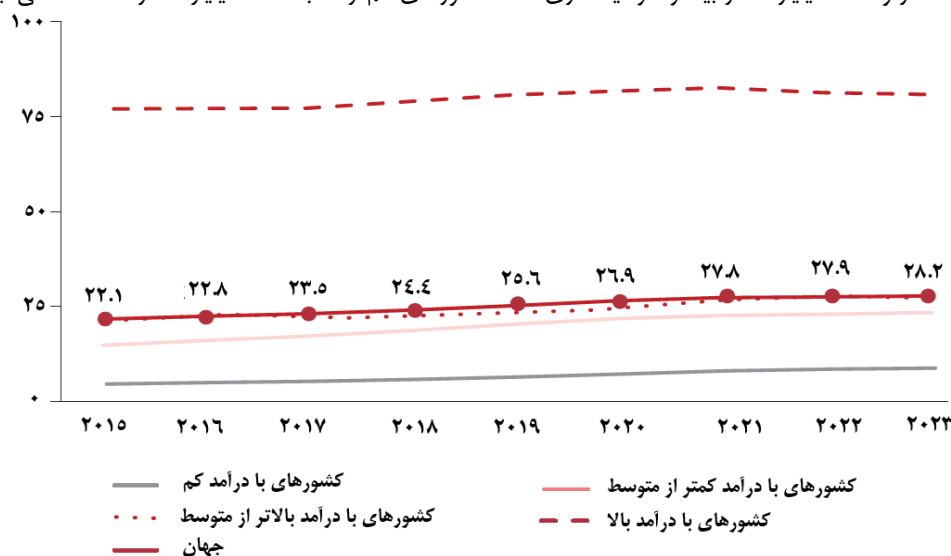

نمودار ۲: نسبت جمعیت شاغل که با کمتر از ۲۰۱۵ دلار در روز زندگی می کنند، در سال های ۲۰۱۵ و ۲۰۲۳ واحد: درصد

عدم بر خور داری ۷ کودک از هر ۱۰ کودک در سراسر جهان از پوشش حمایت اجتماعی

در سال ۲۰۲۳ میلادی، تنها ۲۸.۲ درصد از کودکان ۰ تا ۱۵ ساله در جهان از مزایای پرداخت نقدی ویژه کودکان بهره مند شدند، که نسبت به ۲۲.۱ درصد سال ۲۰۱۵ میلادی، افزایش یافته است. این بدان معناست که همچنان ۱.۴ میلیارد کودک در جهان بدون پوشش حمایت اجتماعی باقی مانده اند. با وجود تقریباً دو برابر شدن پوشش از ۴.۵ درصد در سال ۲۰۱۵ میلادی به ۸.۷ درصد در سال ۲۰۲۳ میلادی، همچنان کشورهای کم درآمد از پوشش همگانی فاصله زیادی داشته اند. در همین دوره، کشورهای با درآمد پایین تر از متوسط و کشورهای با درآمد بالاتر از متوسط، پوشش را به ترتیب از ۱۵ به ۲۳.۵ درصد و از ۲۱.۸ به ۲۷.۸ درصد افزایش دادند. کشورهای با درآمد بالا روند پیشرفت به سوی پوشش همگانی را حفظ و از ۷۶.۸ به ۸۰.۵ درصد افزایش داشته اند.

با اطمینان می توان گفت که تحقق پوشش جهانی برای بهره مندی از مزایای پرداخت نقدی به کودکان نیازمند غلبه بر یک شکاف بزرگ مالی است. برای اطمینان از حداقل پایه امنیت اجتماعی برای همه کودکان، کشورهای با درآمد بالاتر از متوسط و پایین تر از متوسط به ترتیب باید ۹۸.۱ میلیارد دلار و ۸۸.۸ میلیارد دلار بیشتر سرمایه گذاری کنند. کشورهای کم درآمد به ۵۹.۶ میلیارد دلار کمک اضافی نیاز دارند.

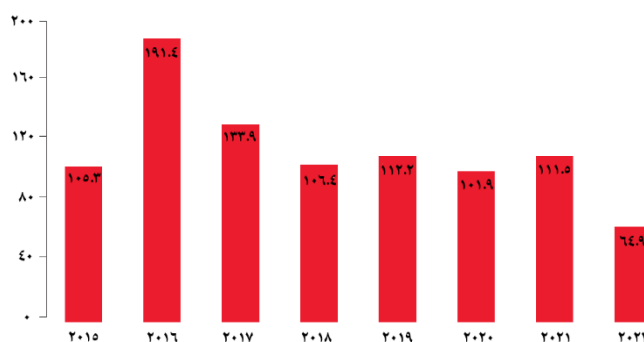

نمودار ۳: نسبت کودکانی که تحت پوشش حمایت اجتماعی پرداخت نقدی قرار دارند، به تفکیک سطوح درآمدی کشورها طی سال های ۲۰۱۵-۲۰۲۳ واحد: درصد

عدم کاهش خسارات و پیامدهای ناشی از بلایا

با وجود تلاش‌های گسترده برای کاهش آثار بلایای طبیعی، خسارات اقتصادی ناشی از آن، همچنان به طور مداوم بالا باقی مانده است. از سال ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۲ میلادی، میانگین زیان‌های مستقیم اقتصادی سالانه در سراسر جهان از ۱۱۵ میلیارد دلار فراتر رفته است که این مبلغ معادل ۰.۳ درصد از تولید ناخالص داخلی (GDP) کشورهای گزارش‌دهنده است.

کشورهای کمتر توسعه‌یافته (LDCs) و کشورهای محصور در خشکی (LLDCs) به طور متفاوتی از بلایا آسیب می‌بینند. خسارات اقتصادی مرتبط با بلایا در کشورهای کمتر توسعه‌یافته بیش از شش برابر میانگین جهانی است. از سال ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۲ میلادی، این گروه از کشورها ۶.۹ درصد از زیان‌های اقتصادی گزارش‌شده جهانی، ناشی از بلایا را به خود اختصاص دادند، در حالی که تنها ۱.۱ درصد از مجموع تولید ناخالص داخلی کشورهای گزارش‌دهنده را تشکیل می‌دهند. به طور مشابه، کشورهای محصور در خشکی (LLDC) ۴.۹ درصد از کل زیان‌های اقتصادی را گزارش کردند که این میزان، چهار برابر میانگین جهانی است. در حالی که این کشورها تنها ۱.۱ درصد از مجموع تولید ناخالص داخلی کشورهای گزارش‌دهنده را تشکیل می‌دادند.

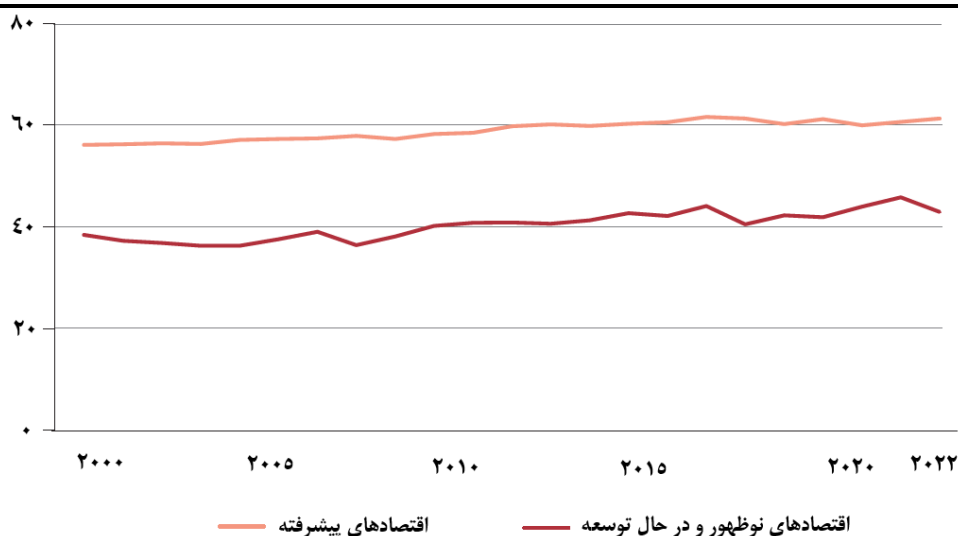

نمودار ۴: خسارات مستقیم اقتصادی ناشی از بلایا، طی سال‌های ۲۰۱۵-۲۰۲۲ واحد: میلیاردها دلار

افزایش هزینه‌های دولت برای ارائه خدمات ضروری

بر اساس داده‌های اخیر حدود ۱۰۰ کشور، میانگین هزینه‌های دولت در سراسر جهان برای خدمات ضروری شامل آموزش، بهداشت و حمایت اجتماعی، حدود ۵۰ درصد از کل هزینه‌های دولت است. در میان اقتصادهای پیشرفته، این رقم به ۶۰ درصد افزایش یافته است. در حالی که برای اقتصادهای نوظهور و اقتصادهای در حال توسعه، این سهم حدود ۴۰ درصد است. در دو دهه گذشته، هر دو گروه اقتصادها شاهد افزایش اندکی در سهم خود بوده‌اند. البته فاصله ثابت ۲۰ درصدی همچنان بین آن‌ها حفظ شده است.

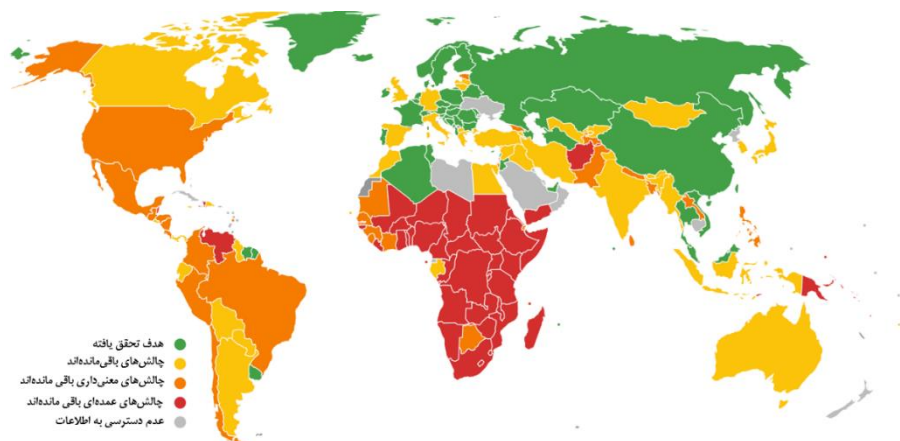
اقتصادهای پیشرفته به طور قابل توجهی در زمینه اجرای خدمات ضروری نسبت به اقتصادهای نوظهور و اقتصادهای در حال توسعه برتری داشته و به طور میانگین حدود ۱۵ درصد بیشتر صرف این بخش می‌کنند. عمده این میزان به دلیل پوشش گسترده‌تر برنامه‌های بازنشستگی است. حدود ۵ درصد از این تفاوت مربوط به هزینه‌های بخش بهداشت است. همه‌گیری کووید-۱۹ به طور موقت این روندها را تحت تأثیر قرار داد. به طوری که هزینه‌ها در بخش حمایت اجتماعی و بهداشت افزایش و به جای آن، هزینه‌های آموزشی به واسطه تعطیلی مدارس کاهش یافت. در حالی که پیش‌بینی می‌شود این اقدامات موقت باشد، اما این احتمال می‌رود که مشکلات بهداشتی مداوم و خسارت‌های آموزشی در میان افراد تأثیرات بلندمدتی بر سرمایه انسانی داشته باشد.

نمودار ۵: نسبت کل هزینه‌های دولت برای خدمات ضروری طی سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۲۲ واحد: درصد

وضعیت کشورهای جهان در سال ۲۰۲۴ برای هدف «ریشه‌کنی فقر»

تصویر زیر وضعیت کشورهای جهان در دستیابی به هدف نخست از اهداف ۱۷ گانه توسعه پایدار، یعنی «ریشه‌کنی فقر» (فقر شدید) را نشان می‌دهد. این تصویر نشان می‌دهد که برخی از کشورهای جهان مانند روسیه و چین موفق به «ریشه‌کنی فقر شدید» شده‌اند. در حالی که کشورهای قاره آفریقا همچنان چالش‌های عمده‌ای در دستیابی به هدف دارند. برای جمهوری اسلامی ایران نیز چالش‌هایی در دستیابی به هدف وجود داشته است.

شکل ۲: وضعیت کشورهای جهان در دستیابی به هدف «ریشه‌کنی فقر» در سال ۲۰۲۴ میلادی. مأخذ: ساچز و همکاران (۲۰۲۴)

منابع

۱. Sachs, J. D., Lafortune, G., & Fuller, G. (۲۰۲۴). The SDGs and the UN Summit of the Future. Sustainable Development Report, ۲۰۲۴. Paris: SDSN, Dublin: Dublin University Press. ۱۰,۲۵۵۴۸/۱۰,۸۵۷۲.
۲. United Nations Department of Economic and Social Affairs. (۲۰۲۴). The sustainable development goals report ۲۰۲۴. UN.
۳. United Nations. Report of the World Summit for Social Development. ۶-۱۲ March ۱۹۹۵.

یادداشت سیاست‌گذاری اقتصاد و توسعه کشاورزی و روستایی

سال ۵ / شماره ۷۷ / ۱۴۰۳

۱۴۰۳/۱۲/۰۸

مطالب این شماره

۱۵ تحلیل تورم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در
بهمن‌ماه

۱۴۰۳.....۲

تهیه و تحلیل: کتابون شمشادی

کد: (۰۸)-۱۴۰۳۱۲۰۸-۴-BR

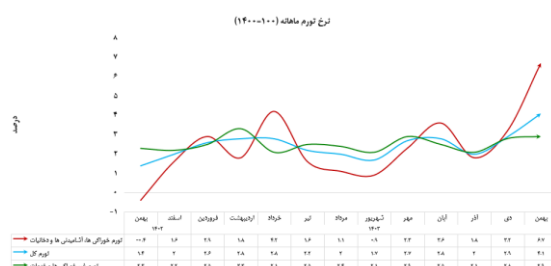
مقدمه

بر اساس گزارش مرکز آمار ایران، تغییرات شاخص قیمت مصرف‌کننده در بهمن‌ماه سال ۱۴۰۳ به شرح جدول زیر می‌باشد که تورم ماهیانه، نقطه‌ای و سالیانه در گروه‌های مختلف روندی افزایشی داشته است.

شاخص	تورم ماهیانه	تورم نقطه‌ای	تورم سالیانه
تورم کل	۲.۹	۳۱.۸	۲۲
تورم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات	۳.۲	۲۷.۳	۲۶.۶
تورم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات خوار و روستایی	۳.۵	۲۸.۵	۲۶.۱
تورم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات خوار شهری	۳.۱	۲۶.۱	۲۶.۷
تورم خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها	۳.۲	۲۷.۳	۲۶.۶
تورم خوراکی‌ها	۳.۱	۲۷.۲	۲۶.۶
تورم غیر خوراکی‌ها و خدمات	۲.۸	۲۴.۱	۲۴.۹

تجزیه و تحلیل

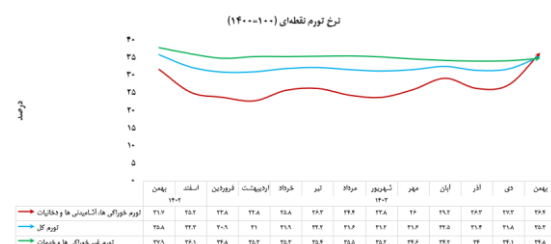
در بهمن‌ماه روند افزایشی نرخ تورم ماهیانه خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات تداوم یافت و با افزایش ۳.۵ واحد درصد به ۶.۷ درصد افزایش یافت که شدت افزایش آن نسبت به نرخ تورم کل و نرخ تورم غیرخوراکی‌ها و خدمات بیشتر بوده است. نرخ تورم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در خانوارهای شهری و روستایی نیز روندی افزایشی داشته و شدت افزایش تورم مواد غذایی در خانوارهای شهری بیشتر از خانوارهای روستایی بوده است.

نمودار (۱): روند ماهیانه تورم کل، خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و غیر خوراکی‌ها و خدمات (۱۴۰۰=۱۰۰)

ماخذ: مرکز آمار ایران

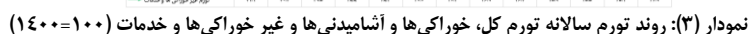
نرخ تورم نقطه‌ای خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در بهمن‌ماه ۳۶.۴ درصد گزارش شده که نسبت به دی‌ماه ۹.۱ واحد درصد افزایش یافته است. به بیانی دیگر، خانوارهای کل کشور در بهمن‌ماه سال جاری ۳۶.۴ درصد بیشتر از بهمن سال گذشته، برای تهیه مواد غذایی هزینه پرداخت نموده‌اند که نسبت به دی‌ماه روندی افزایشی داشته است. در ماه گذشته، نرخ تورم نقطه‌ای مواد غذایی در خانوارهای شهری و روستایی نیز روندی افزایشی داشته و شدت افزایش در خانوارهای شهری و روستایی تقریباً برابر بوده است.

نمودار (۲): روند تورم نقطه‌ای کل، خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و غیر خوراکی‌ها و خدمات (۱۴۰۰=۱۰۰)

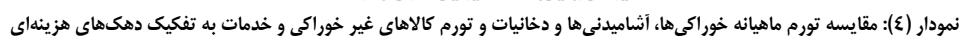
ماخذ: مرکز آمار ایران

در بهمن‌ماه، روند نزولی نرخ تورم سالانه خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات متوقف شد و با افزایش ۰.۶ واحد درصد به ۲۶.۶ درصد رسیده است. اما در دوره زمانی بهمن ۱۴۰۲ الی بهمن ۱۴۰۳، نرخ تورم مواد غذایی روندی کاملاً نزولی را طی کرده و از ۴۵.۱ درصد به ۲۶.۶ درصد تقلیل یافته است (نمودار ۳). اگر چه سطح تورم مواد غذایی در خانوارهای شهری بالاتر بوده است، اما شدت افزایش تورم مواد غذایی در خانوارهای روستایی بیشتر از خانوارهای شهری بوده است.

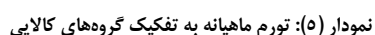

در بهمن‌ماه افزایش نرخ تورم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در تمامی دهک‌های هزینه‌ای قابل ملاحظه بوده و نرخ افزایش آن به طور میانگین ۳۵۸ واحد درصد بوده است. در این‌ماه، شدت افزایش تورم مواد غذایی در دو دهک اول هزینه‌ای، بالاتر از سایر دهک‌ها بوده و علاوه بر آن سطح تورم نیز در این دو دهک بالاتر از سایر دهک‌های هزینه‌ای گزارش شده است.

به عبارت دیگر، دو دهک اول هزینه‌ای، فشار تورم بیشتری را نسبت به سایر دهک‌ها متحمل شده‌اند.

در میان گروه‌های کالایی، با توجه به تداوم افزایش قیمت حبوبات و سیب‌زمینی در بهمن‌ماه بیشترین تورم ماهیانه مربوط به گروه سبزی‌ها و حبوبات بوده و پس از آن گروه میوه و خشکبار قرار داشته است. از دلایل اصلی افزایش قیمت سیب‌زمینی می‌توان به افزایش صادرات، افزایش هزینه‌های انبارداری و حمل و نقل اشاره کرد. همچنین کاهش عرضه حبوبات در نتیجه کاهش واردات (لوبیاچیتی، نخود، لپه)، افزایش قیمت جهانی، افزایش نرخ ارز توافقی و به دنبال آن افزایش هزینه‌های مرتبط بر واردات را می‌توان از جمله دلایل افزایش قیمت حبوبات برشمرد. با افزایش قیمت برنج، گروه نان و غلات نیز با افزایش ۴.۷ واحد درصد تورم، در میان گروه‌های کالایی در رتبه سوم قرار گرفته است. به طور معمول، در ایام پایانی سال با افزایش تقاضا برای میوه و خشکبار، تورم آن افزایش می‌یابد که با توجه به روند سال گذشته، پیش‌بینی می‌شود در اسفندماه نیز روند افزایشی تورم این گروه کالایی ادامه یابد.

ماخذ: مرکز آمار ایران

نکته قابل تامل آن است که کالاهای مختلف به یک اندازه بر روی تورم کل تأثیر ندارند و با توجه به ضریب اهمیت آن متفاوت هستند. بر اساس گزارش مرکز آمار ایران، سهم خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در تورم بهمن‌ماه ۲۰۲۱ واحد درصد و سهم کالاهای غیر خوراکی و خدمات ۱۹۴ واحد درصد بوده است. شایان ذکر است، در بهمن‌ماه، برخلاف ماه‌های گذشته سهم مواد غذایی در تورم کل بیشتر از تورم کالاهای غیر خوراکی بوده است. در میان گروه‌های کالایی گروه سبزیها و حبوبات در رأس گروه‌های کالایی بیشترین سهم را در افزایش تورم کل داشته است (۰.۹۱ واحد درصد). گروه مسکن، آب، برق، گاز و سایر سوخت‌ها (۰.۰۹ واحد درصد) در رتبه دوم و پس از آن گروه نان و غلات (۰.۴۴ واحد درصد) و گروه میوه و خشکبار (۰.۳۲ واحد درصد) قرار داشته‌اند (نمودار ۶). سهم گروه نان و غلات و سبزیجات در تورم بهمن‌ماه نسبت به دی، افزایش یافته است.

سهم گروه‌های کالایی در تورم کل (ماهنامه)

نمودار (۶): سهم گروه‌های کالایی در تورم کل (ماهنامه)

ماخذ: مرکز آمار ایران

بررسی روند تورم ماهانه مواد غذایی به تفکیک استان نشان می‌دهد که در بهمن‌ماه، استان گلستان با تورم ۸.۷ درصد، بالاترین نرخ تورم ماهیانه و استان خراسان جنوبی با تورم ۳.۵ درصد کمترین تورم ماهانه را در میان استان‌های کشور را داشته‌اند. بیشترین افزایش تورم ماهانه مواد غذایی در استان گلستان (۶.۱ واحد درصد) و بیشترین کاهش نیز در استان سیستان و بلوچستان (۲.۱- واحد درصد) بوده است.

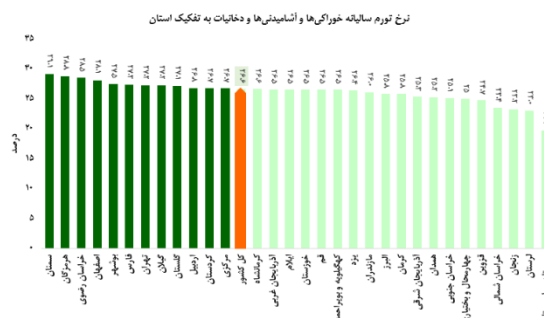
نرخ تورم ماهانه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات به تفکیک استان

نمودار (۷): تورم ماهیانه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات به تفکیک استان در بهمن‌ماه ۱۴۰۳

ماخذ: مرکز آمار ایران

بر خلاف ماه‌های گذشته که معمولاً تمامی استان‌های کشور دارای روند کاهشی تورم سالانه خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات بوده‌اند، در بهمن‌ماه ۲۸ استان دارای روند افزایشی که استان سمنان دارای بیشترین افزایش (۱.۱ واحد درصد)، استان ایلام بدون تغییر و ۳ استان دارای روندی کاهشی بوده‌اند که بیشترین کاهش نیز مربوط به استان خراسان جنوبی با ۰.۶- واحد درصد بوده است. توجه به پراکنش تورم در میان استان‌های کشور و همچنین شدت کاهش آن می‌تواند در اجرای موفق سیاست‌ها و اقدامات حمایتی و اصابت به جامعه هدف مثر ثمر واقع شود.

نمودار (۸): تورم سالیانه خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات به تفکیک استان در ۱۲ ماه منتهی به بهمن‌ماه ۱۴۰۳

ماخذ: مرکز آمار ایران

توصیه‌های سیاستی

کاهش تورم، به‌ویژه در بخش مواد غذایی، نیازمند یک رویکرد جامع و چندجانبه است که نیازمند تعامل دستگاه‌های مختلف و ذیربط می‌باشد. لذا، پیشنهاد زیر به منظور کاهش نرخ تورم مواد غذایی پیشنهاد می‌شود:

۱. حمایت از تولید داخلی: افزایش حمایت از کشاورزان و تولیدکنندگان مواد غذایی می‌تواند به افزایش عرضه و کاهش قیمت‌ها کمک کند. این حمایت می‌تواند شامل تسهیلات مالی، آموزش‌های تخصصی و تأمین تجهیزات کشاورزی باشد.
۲. کنترل نرخ ارز و ایجاد ثبات ارزی به منظور جلوگیری از تشدید انتظارات تورمی.
۳. تنظیم بازار: اعمال نظارت و تنظیم بر بازارها برای جلوگیری از دپو و احتکار مواد غذایی و همچنین جلوگیری از افزایش بی‌ضابطه قیمت‌ها توسط دلالان. با توجه به اینکه به طور معمول، در ایام پایانی سال، نرخ تورم افزایش پیدا می‌کند، لذا، نظارت و عرضه مکفی کالا در مراکز عمده و خرده‌فروشی در این ایام توصیه می‌شود.
۴. برآورد دقیق از نیاز داخلی با توجه به جمعیت کشور و در نظر گرفتن حضور اتباع، تولید داخلی (با توجه به شرایط اقلیمی) می‌تواند در برآورد نیاز به واردات کالاهای اساسی (مانند حبوبات کمک کرده) و از کاش عرضه و افزایش قیمت جلوگیری نمود.
۵. تقویت زنجیره تأمین: بهبود زنجیره تأمین مواد غذایی، از تولیدکننده تا مصرف‌کننده، می‌تواند به کاهش هزینه‌ها و افزایش دسترسی به محصولات با قیمت مناسب کمک کند.
۶. آموزش و فرهنگ‌سازی: افزایش آگاهی مردم نسبت به مدیریت بهتر منابع غذایی، به‌ویژه در مصرف خانگی، می‌تواند به کاهش تقاضای کاذب و در نتیجه کاهش قیمت‌ها کمک کند.
۷. استفاده از سیاست‌های پولی و مالی مناسب: اتخاذ سیاست‌های مناسب در زمینه نرخ بهره و کنترل نقدینگی می‌تواند به ثبات قیمت‌ها کمک کند.
۸. توسعه زیرساخت‌ها: سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های حمل و نقل و ذخیره‌سازی به بهبود دسترسی به بازارها و کاهش هدررفت محصولات غذایی کمک کند.
۹. مدیریت بهینه منابع: بهبود روش‌های آبیاری و استفاده از تکنولوژی‌های نوین کشاورزی برای افزایش بهره‌وری و کاهش هدررفت منابع می‌تواند تأثیر مثبت بر تولید مواد غذایی داشته باشد.

منابع

۱. مرکز آمار ایران

۲. گمرک ج.ا.

تهران - بلوار کریمخان زند - انتهای خیابان شهید عضدی (آبان) جنوبی - خیابان رودسر - پلاک ۵

تلفن: ۴۲۹۱۶۰۰۰ نمابر: ۸۸۸۹۶۶۶۰ کدپستی: ۳۷۳۱۳ - ۱۵۹۸۶

<https://www.agri-peri.ac.ir>

E-mail: aperi@agri-peri.ac.ir

ECE: ece.aperi@agri-peri.ac.ir